

ЧИЧКАЛО-КОНДРАЦЬКА ІРИНА БОРИСІВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, доктор
економічних наук, професор
_____ Марина САВЧЕНКО
«___» _____ 2022 р.

**Управління ефективністю діяльності підприємства
електроенергетичної галузі**

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Марина САВЧЕНКО, завідувач кафедри
міжнародних економічних відносин,
доктор екон. наук, професор

підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали / за шкалою ЄКТС / за національною шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Чичкало-Кондрацька І.Б. Сучасні виклики та стратегічні пріоритети розвитку глобальної економіки. Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини. Освітня програма «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2022

У кваліфікаційній роботі визначено сутність, передумови, протиріччя і наслідки економічної глобалізації. Охарактеризовано роль цифровізації в розвитку глобальної економіки. Розглянуто вплив пандемії COVID-19 на глобальну економіку. Виявлено структурні зрушення у глобальному виробництві та торгівлі. Проаналізовано особливості та проблеми фінансової глобалізації. Визначено перспективи створення глобальних регіонів. Обґрунтовано роль України в системі міжнародних інституцій. Визначено стратегічні перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин з країнами та євроінтеграційних процесів України.

Основними науковими результатами є: обґрунтування ролі України в глобальних трансформаціях; виявлення проблем співпраці України та Європейського Союзу та визначення перспектив розвитку економічних відносин між ними в межах дії ПВЗВТ; доведення доцільності для України поглиблення і розширення певних діючих угод про вільну торгівлю, визначенні перспектив щодо укладання угод про вільну торгівлю з новими країнами-партнерами.

Ключові слова: глобальна економіка, міжнародні інституції, фінансова глобалізація, глобальні регіони, глобальне виробництво, міжнародна торгівля, євроінтеграція.

91 с., 6 табл., 8 рис., дод. 16, бібліограф.: 99 найм.

Chychkalo-Kondratska I.B. Modern challenges and strategic priorities of the development of the global economy. Specialty 292 International economic relations. Educational program «International Economic Relations». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2022

The qualification work defines the essence, prerequisites, contradictions and consequences of economic globalization. The role of digitization in the development of the global economy is characterized. The impact of the COVID-19 pandemic on the global economy. Structural shifts in global production and trade have been identified. The peculiarities and problems of financial globalization are analyzed. The prospects for the creation of global regions have been determined. The role of Ukraine in the system of international institutions is substantiated. Define strategic prospects for the development of foreign trade relations with countries and the European integration processes of Ukraine.

The main scientific results are: substantiation of the role of Ukraine in global transformations, in particular those that are already taking place in the system of international institutions; identifying problems of cooperation between Ukraine and the European Union and determining prospects for the development of economic relations between them within the scope of the FTAA; proving the expediency for Ukraine of deepening and expanding certain existing free trade agreements, determining prospects for concluding free trade agreements with new partner countries.

Keywords: global economy, international institutions, financial globalization, global regions, global production, international trade, European integration.

91 p., 6 tabl., 8 fig., 16 applications, bibliography: 99 items

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 СУТНІСТЬ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	8
В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ	8
1.1 Економічна глобалізація: зміст, передумови, протиріччя і наслідки	8
1.2 Роль цифрової економіки в глобальному розвитку	17
1.3 Вплив пандемії COVID–19 на глобальну економіку та допомога країнам від міжнародних організацій на подолання її наслідків	20
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ	27
2.1 Глобалізація і структурні зрушення у світовому виробництві та торгівлі	27
2.2 Особливості та проблеми фінансової глобалізації	37
2.3 Перспективи створення глобальних регіонів.....	52
РОЗДІЛ 3 РОЛЬ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ.....	63
3.1 Україна в системі міжнародних інституцій	63
3.2 Стан та стратегічні пріоритети розвитку зовнішньоторговельних відносин України.....	70
3.3 Євроінтеграційні перспективи України.....	82
ВИСНОВКИ.....	91
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	95
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Не можна заперечувати той факт, що глобалізація та інформаційно-телекомунікаційна революція стали факторами, що сприяли кардинальним зрушенням у самих системних та інфраструктурних складових сучасного світу. Ці зрушення очевидні.

У найважливіших сферах суспільного життя спостерігається тенденція до безпрецедентного взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики. Зростає значимість внутрішньополітичних наслідків зовнішньої політики та зовнішньополітичних наслідків внутрішньої політики. Є думки окремих фахівців про можливість істотного ослаблення ролі національної держави на світовій арені.

Актуальність теми кваліфікаційної магістерської роботи полягає у тому, що глобалізацію, як процес економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації потрібно розглядати з різних сторін, враховуючи як можливі позитивні, так і негативні наслідки цього процесу. Сьогодні світове господарство набуває все більшого значення і стає предметом уваги з боку провідних спеціалістів світу.

Мета кваліфікаційної магістерської роботи полягає у виявленні та узагальненні сучасних протирічч і викликів функціонування глобальної економіки, визначенні стратегічних перспектив її розвитку та обґрунтуванні ролі України в цьому процесі.

Мета роботи передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити сутність, передумови, протиріччя і наслідки економічної глобалізації;
- охарактеризувати роль цифровізації в розвитку глобальної економіки;
- розглянути вплив пандемії COVID–19 на глобальну економіку та допомогу країнам від міжнародних організацій на подолання її наслідків;
- виявити структурні зрушення у глобальному виробництві та торгівлі;
- проаналізувати особливості та проблеми фінансової глобалізації;

- визначити перспективи створення глобальних регіонів;
- обґрунтувати роль України в системі міжнародних інституцій;
- розглянути стан та визначити стратегічні перспективи розвитку зовнішньоторговельних відносин та євроінтеграційних процесів України.

Об'єктом дослідження є процес функціонування та розвитку глобальної економіки.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні аспекти становлення та функціонування глобальної економіки в умовах сучасних викликів, а також стратегічні пріоритети її розвитку.

Теоретико-методологічною базою дослідження стали праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань розвитку глобальної економіки та зовнішньоекономічної діяльності України.

Для вирішення поставлених завдань використовувались загальнонаукові та спеціальні **методи наукового пізнання**, а саме: системний підхід (для розкриття сутності і змісту поняття «глобальна економіка»); методи узагальнення та причинно-наслідкового зв'язку (для виявлення протиріч, наслідків та викликів глобальної економіки); методи динамічного та структурного аналізу (для аналізу динаміки та структури експорту, імпорту, ЗТО); графічний і табличний методи (для побудови порівняльних таблиць, графіків, діаграм); метод SWOT-аналізу (для оцінювання наслідків від функціонування ПВЗВТ між Україною та ЄС); кореляційний метод (для встановлення зв'язку між вітчизняним експортом до ЄС та ВВП України) та інші сучасні методи.

Інформаційною базою дослідження є міжнародні та вітчизняні монографічні дослідження та наукові публікації, міжнародні й українські законодавчі та інші нормативні акти, періодична економічна література, дані НБУ, офіційної статистики України щодо здійснення нею зовнішньоторговельних та інших міжнародних операцій, матеріали Європейського Союзу та міжнародних організацій, міжнародних та

всеукраїнських науково-практичних конференцій, електронні ресурси мережі Інтернет, власні розробки та узагальнення.

Наукові положення, що виносяться на захист:

- обґрунтовано роль України в глобальних трансформаціях, зокрема тих, які вже відбуваються в системі міжнародних інституцій, або потреба в яких була виявлена, виходячи з подій в Україні, пов'язаних з порушенням норм міжнародного права, що, на відміну від інших, базується на вивченні та узагальненні таких порушень; визначено подальші перспективи розвитку співпраці України з міжнародними організаціями;

- проаналізовано стан, тенденції та проблеми співпраці України та Європейського Союзу після підписання Угоди про Асоціацію, визначено перспективи розвитку економічних відносин між Україною й ЄС в межах дії ПВЗВТ на основі використання результатів проведеного автором SWOT-аналізу та кореляційного аналізу;

- доведено доцільність для України поглиблення і розширення певних діючих угод про вільну торгівлю, що базується на детальному аналізі торговельних відносин з країнами-партнерами до та після підписання угод, а також визначено перспективи щодо укладання угод про вільну торгівлю з новими країнами-партнерами.

Практичне значення роботи полягає у тому, що результати власних наукових досліджень, зокрема щодо визначення перспектив для України розвитку зовнішньоекономічної діяльності та її ролі в глобальних трансформаціях, знайшли відображення у конкретних висновках та практичних рекомендаціях.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки, викладені у кваліфікаційній роботі апробовані на трьох міжнародних науково-практичних конференціях та викладені у науковій статті у фаховому виданні України:

1. Чичкало-Кондрацька І.Б., Левченко І.В., Кондрацька Д.С. Використання цифрових технологій у агро-бізнесі в умовах глобалізації. Матеріали XI

Міжнародної науково-практичної конференції «Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects», 24-26 квітня 2022 р., Берлін, Німеччина. С. 65-72.

2. Чичкало-Кондрацька І.Б., Савченко М.В. Роль України в сучасних глобальних трансформаціях. Сталий розвиток: виклики та загрози в умовах воєнного стану: матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, 09 червня 2022 р. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 182-183.

3. Чичкало-Кондрацька І.Б. Сучасні виклики глобальної економіки через призму ситуації в Україні. Тези 74-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Том 1. (Полтава, 25 квітня – 21 травня 2022 р.). Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. С. 429-430.

Кваліфікаційна магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 99 найменувань, 16 додатків. Обсяг роботи становить 91 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

СУТНІСТЬ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В ЕКОНОМІЧНІЙ СФЕРІ

1.1 Економічна глобалізація: зміст, передумови, протиріччя і наслідки

Глобалізація загалом і економічна глобалізація зокрема включає різні процеси, механізми дії, сфери і форми прояву і наслідків. Оскільки вони надзвичайно багатоманітні, щодо суті глобалізації немає єдності думок.

Результатом економічної глобалізації господарського життя має стати формування феномену глобальної економіки, яка, за визначенням американського соціолога, фахівця в галузі становлення інформаційного суспільства, професора Каліфорнійського університету в Берклі Менуеля Кастальса, є «економікою, що в реальному часі працює як єдине ціле у світовому масштабі, незалежно від того, стосується це капіталу, менеджменту, праці, технології, інформації чи ринків» [1]. Тобто в процесі глобалізації, в основі якої покладена «інтеграція національних та регіональних ринків у цілісний простір планетарного обміну», відбувається становлення цілісної метасистеми глобальної економіки, яка є формальним втіленням економічного синтезу цивілізацій.

У майже класичному стилі економічну глобалізацію трактує Європейська комісія – як «процес, за допомогою якого ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними завдяки рушійним силам торгівлі товарами і послугами і потоків капіталів і технологій» [2].

Аналіз наведених та інших наявних у сучасній літературі підходів до визначення глобалізації економіки як процесу її становлення засвідчує, що майже кожен із них викликає серйозну критику опонентів (табл. А.1 Додатку А).

Відтак, глобалізація економіки – це процес системної трансформації світового господарства, пов'язаної з якісними перетвореннями традиційних міжнародних економічних відносин, що набувають загальнопланетарного масштабу. Метою та результатом цього процесу є становлення глобальної

економіки – якісно нового формату та етапу розвитку світової економіки, яка поступово перетворюється на цілісний глобальний організм, утворений гігантською виробничо-збутовою, глобальною фінансовою та планетарною інформаційною мережею.

У розвитку глобалізації можна виділити кілька етапів. Перший почався в 1800-х рр. з винаходом парової машини і подальшою електрифікацією Західної Європи. Він був перерваний Першою світовою війною. Наступний етап бере початок в 1950-і роки разом з впровадженням технологій масового обробного виробництва і вибудовування експортних ланцюжків поставок на нових ринках (головним чином американськими компаніями). Він закінчився до середини 1970-х років, коли вибухнула нафтова криза. В кінці 1980-х років настав третій етап глобалізації, коли використання Інтернету дозволило здійснювати аутсорсинг низьковитратних обробних виробництв і послуг, а також формування глобальних ланцюжків вартості. Він завершився з початком фінансової кризи в 2008 р.

Хоча кожна стадія глобалізації відрізнялася від іншої, всі вони базувалися на одній і тій же моделі, що складається з трьох елементів [3]:

- нової технології, освоєної однією або декількома країнами з метою зростання обсягів виробництва і продуктивності;
- однієї або декількох країн, які виступають в якості економічного «полюса» (Західна Європа, США, Китай відповідно на кожній з цих стадій), які ставали локомотивом глобального розвитку і на які доводилося від 20 до 25% зростання ВВП і до 15% збільшення світової торгівлі, що в свою чергу живило економічну динаміку в країнах – торговельних партнерах;
- сприятливої системи глобального управління, що стимулювало транскордонні потоки капіталів і торгівлі, зростання ВВП завдяки стабільним правилами гри.

Разом перераховані елементи сформували своєрідне замкнене коло інтеграції, забезпечуючи перевагу глобальної економіки над національною політикою. В даний час світ, по всій ймовірності, знаходиться на порозі

четвертого етапу глобалізації, коли на світову економіку будуть впливати нові чинники.

Визначемо передумови глобалізації, які, на нашу думку, можна об'єднати у такі блоки: науково-технологічні передумови; соціально-економічні передумови; політико-ідеологічні передумови; культурні передумови (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 – Передумови глобалізації

Джерело: побудовано автором

Підкреслюючи позитивний характер глобалізації для розвитку глобальної економіки, необхідно разом з тим відзначити і ті негативні наслідки, які вона матиме як для окремих країн, так і для світу у цілому.

Переваги економічної глобалізації не реалізуються автоматично й проявляються по-різному в різних країнах. Відсутні і доведені свідчення того, що цей процес сприяв забезпеченню стійкого економічного зростання на нашій планеті. Глобальні показники залежать поки переважно від внутрішніх умов і політики економічно найбільш сильних країн. Проблема стійкого, динамічного зростання світової економіки все ще чекає на своє розв'язання, і, очевидно, потенціал економічної глобалізації поки що недостатньо використовується для цього. Вигоди від глобалізації розподіляються нерівномірно і з точки зору багатьох країн – несправедливо.

Міжнародний поділ праці дозволяє краще задовольняти потреби населення тих країн, які беруть у ньому участь, і більш ефективно використовувати працю у глобальному масштабі [4]. Розвиток міжнародного поділу праці проявляється у посиленні процесів глобалізації, підвищенні продуктивності праці в глобальній економіці на основі концентрації капіталу, транснаціоналізації господарського життя.

Глобалізація й інформаційно-телекомунікаційна революція спричинили зрушення в базових структурах суспільного життя спочатку Заходу, а за ним і решти світу. Передбачалося, що глобалізація спричинить єднання сучасного світу на принципах лібералізму, ринкової економіки та вільної торгівлі, «Вашингтонського консенсусу». Дійсно, інформаційні технології і глобалізація сприяють інтенсифікації економічних, політичних, культурних зв'язків народів, країн, регіонів, процесів інтеграції. Не можна не визнати той очевидний факт, що розвиваються так звані розломи цивілізацій – на Заході стає багато Сходу, а на Сході – багато Заходу [5].

Очевидно, що при такому стані речей виникають проблеми виживання національно-державного суверенітету, співвідношення національної самосвідомості й інтернаціоналізму, глобалізму, локалізму і т.д. У цьому контексті глобалізація багатьма авторами сприймається як процес неминучою інтеграції і гомогенізації сучасного світу, що передбачає необхідність розробки і реалізації нових форм міждержавного співробітництва, які ведуть в свою чергу

до встановлення системи глобального управління. Як відзначали Ф. Дж. Серні і А. Прічард, така постановка питання, наприклад, в трактуванні оглядача The New York Times Т. Л. Фрідмана, включає в себе економічну глобалізацію, ідеологічну гегемонію неолібералізму, соціокультурну конвергенцію, технологічні інновації та зміни, ліберальний інтернаціоналізм і глобальне управління. З цього, на їхню думку, випливали «нормативні заклики до світової державі» як засобу, «за допомогою якого порядок і справедливість можуть підтримуватися на глобальному рівні» [6].

Виявляються тенденції до розмивання територіального імперативу, національно-державних кордонів, національної та державної ідентичності. Створюється враження, що світові реалії кидають виклик національній ідентичності кожного з окремо взятих народів. В результаті більшість з них виявляється перед перспективою втрати своїх національних, місцевих, регіональних, культурних, історичних ідентичностей.

Але є і зворотний бік глобалізації. Для пошуку правильної відповіді на це питання необхідно розглянути іншу, не менш важливу сторону глобалізації та інформаційно-телекомунікаційної революції. Йдеться про протилежну тенденцію фрагментації і деконструкції сучасного світу. Справа в тому, що в умовах, в яких народи як ніколи раніше зблизилися, і багатьма узами пов'язані один з одним, відносини між ними у все більш зростаючому ступені набувають суперечливий, конфліктний характер. Однак такий стан представляється парадоксом лише на перший погляд. Насправді ж дійсний, а не вигаданий, тобто такий, що не відповідає сучасним реаліям, парадокс глобалізації базується на її суперечливій природі і призначенні, і не в останню чергу в не зовсім коректних її трактуваннях [7].

Як показує досвід останніх десятиліть, глобалізація та інформаційно-телекомунікаційна революція, з одного боку, як би нівелюють, розмивають або навіть елімінують кордони, що розділяють народи, держави, культури, національні та етнічні ідентичності, з іншого – розширюють можливості вибору шляхів, форм, засобів реалізації, закладених в кожному окремо взятому індивіді,

колективі, народі, культурі, державі, цивілізації. Виявилося, що процеси глобалізації, універсалізації та пов'язаної з ними космополітизації, а також певна уніфікація стилів життя і форм поведінки в масштабах цілих народів, країн і регіонів з великою ймовірністю породжують і зворотну реакцію до відродження й інтенсифікації прихильностей національних культурних цінностей і традицій, прагнення підкреслювати свою унікальність. Більш того, чим сильніші тенденції до універсалізації зовнішніх сторін життя, тим сильніше люди схильні дорожити такими внутрішніми, характерологічними компонентами, як традиції, релігія, мова, культура, самобутність і, відповідно, національно-культурною ідентичністю свого народу.

З одного боку, створюються умови для формування транснаціональної глобальної світосистеми, де всі народи і держави становлять єдине ціле. З іншого боку, що на перший погляд парадоксально, глобалізація та інформаційно-телекомунікаційна революція стають могутнім фактором локалізації, ренаціоналізації, ресуверенізації, фрагментації і деконструкції сучасного світу, висунення на передній план національних, релігійних, соціокультурних, політико-культурних та інших відмінностей.

Саме вони стали тією основою, завдяки якій розгорнулася зворотна тенденція – розпад багатонаціональних держав, їх фрагментація і утворення безлічі нових національних держав. Нині все більш зростаючі популярність і вплив отримують націоналістичні і сепаратистські рухи, організації і партії, які виступають проти глобалізму, універсалізму та транснаціоналізму. Вони намагаються захищати традиційні цінності й інститути, що лежать в основі іудео-християнської цивілізації. Тренд десуверенізації національних держав змінюється трендом їх ресуверенізації.

Сучасний світовий інформаційно-ідеологічний простір перетворюється в поле битви за вплив, владу, за переділ світових ринків, за світове лідерство. Американська, європейська, азіатська ідеї; англо-саксонська, континентально-європейська, японська, китайська, сингапурська моделі капіталізму – ось деякі з

існуючих нині векторів розвитку сучасного світу, які взаємодіють, взаємно доповнюють одна одну і одночасно змагаються між собою [8].

У цьому контексті парадоксом глобалізації та інформаційно-телекомунікаційної революції є те, що, будучи цілком результатом соціально-економічного, технологічного, суспільно-політичного прогресу західного світу, вони стали поступово зазнавати свого роду інверсію, тобто міняти свої початкові вектори, призначення і функції. Її суть полягає в тому, що поступово вони почали в усе зростаючій мірі відповідати інтересам Сходу, який бурхливо розвивається.

Безпрецедентний економічний і технологічний зліт так званих нових індустріальних країн, насамперед Китаю та Сінгапуру, цих за всіма критеріями авторитарних держав, ставить перед людством ряд питань щодо переваги західної цивілізації з точки зору соціально-економічного і науково-технічного прогресу. Їх досвід з усією очевидністю продемонстрував, що народи з авторитарною системою правління і іншими, ніж у Заході, ціннісними системами не гірше, а, можливо, навіть краще підготовлені для адекватної відповіді на нові виклики історії і, що особливо важливо, виклики сучасності.

У людства, безсумнівно, є певний комплекс основоположних цінностей. Йдеться, в першу чергу, про запобігання загальної ядерної війни, протистояння різного роду природних катаклізмів, захисту природного середовища і т.д. Однак навіть ці цінності, коло яких досить вузьке, розуміються різними народами і навіть окремими людьми по-різному. У сучасному світі немає єдиного розуміння таких, здавалося б, очевидних і надзвичайно гуманістичних цінностей, як права і свободи людини. Одні народи розглядають людське життя як вищу цінність, а людину як міру всіх речей і в законодавчому порядку скасували смертну кару. Інші ж дотримуються інших позицій.

Крім названих і деяких пов'язаних з ними цілей і інтересів, що стосуються колективного самозбереження, у людства протягом всієї історії не було, не могло бути і не може бути єдиної системи цінностей, морально-етичних норм і стереотипів поведінки, які можна було б назвати універсальними, однаково придатними для всіх народів. Це стосується й прав і свобод людини, а також

політичної демократії, які можна охарактеризувати як вищі досягнення західного суспільства. Навіть при прийнятті цих цінностей народами інших регіонів їх осягнення здійснюється тільки в історичних формах, по-різному у різних народів, спільнот і культурних кіл.

Гомогенізація економічних відносин, технологічних і індустріально-виробничих процесів супроводжується істотною диференціацією на національному та регіональному рівнях. Тому єдиний світовий порядок можливий тільки як відкритий, динамічний простір для вільного співіснування різноманітних народів, культур, релігій, ціннісних та нормативно-правових систем. Кожен народ, так само як і кожна людина, має власне розуміння добра і зла, справедливого і несправедливого, правого і неправого, і тому спроби знайти для цих понять об'єктивні підстави та обґрунтування пов'язані з антиноміями, часто нерозв'язними.

Тут можна погодитися з англійським філософом І. Берліном, який, зокрема, писав, що «в суспільстві, в якому люди не є продуктом певної культури, не мають родичів і близьких, не відчують близькість якимось певним людям ... і не мають рідної мови, виникає загроза зникнення всього, що робить людину людиною». На його думку, якщо на зміну безлічі мов прийде єдина універсальна, яка навряд чи дасть можливість всім людям Землі висловлювати відтінки, емоції, внутрішнє життя, то це буде означати не створення загальносвітової єдиної універсальної культури, а її смерть [9, с. 48].

Незважаючи на високий ступінь інтенсивності пересування природних ресурсів, товарів та інформації, важливою перешкодою на шляху прискорення процесів уніфікації і космополітизації, а також широкомасштабної міграції населення залишаються мовні та культурні бар'єри, традиції і т. д. Але все ж, переважна більшість людей продовжують вважати себе представниками певної нації або народу. Вони ще не готові бути представниками абстрактного людства, позбавленого базових етнонаціональних, антропологічних, культурних та інших ознак. У нинішньому різноманітному, поліцентричному світі всі без винятку як великі, так і малі народи, їх культури і сповідувані ними цінності і вірування

мають для людства рівновелику значимість. Відмінності, специфічність, унікальність, особливість не завжди і не обов'язково означають відсталість від так званих передових культур, і не обов'язково прагнути до того, щоб наздогнати, перегнати або перевершувати їх.

За економічним і технологічним прогресом не завжди і не обов'язково слідує прогрес в морально-етичній сфері. Як свідчить історичний досвід людства, не виключається рух назад, деградація, пропорційна по співвідношенню прогресу в матеріальній сфері та регресу в духовній сфері [10]. Саме експоненціальне зростання, що стало динамічною закономірністю сучасного світу, виключає прямолінійну екстраполяцію сучасних реалій на майбутнє і підсилює можливість багатовекторності або, вірніше, багатоваріантності процесів його суспільно-політичного розвитку і, відповідно, зміни геополітичних сил в поліцентричний світопорядок, який формується або вже сформувався. Як видається, саме для визнання цієї істини можуть бути знайдені шляхи досягнення реальної єдності сучасного світу.

Відзначено, що соціокультурна і духовна спадщина погано переносить трансплантацію. Характерологічні складові світобачення кожного окремо взятого народу втілюються в національно-історичні традиції. Вони можуть зміцнюватися, збагачуватися і відточуватися життєвою практикою, але вельми важко передаються від одного народу до іншого.

Навряд чи правомірно говорити також про єдину систему світового управління, здатного контролювати, регулювати і гармонізувати глобальні процеси. Для такої системи потрібна була б єдина для всіх народів і культурних кіл система цінностей, єдиний менталітет і універсальна ідеологія. Але світ надто багатоликий, занадто великий і складний, занадто швидко багатіє та стає грамотним і здатним відкривати й освоювати нові можливості, щоб їм можна було управляти з будь-якого одного центру; практично жодна інстанція не має шансів встановити свою гегемонію над таким світом.

1.2 Роль цифрової економіки в глобальному розвитку

С початку нинішнього століття надзвичайно важливу роль в еволюції глобалізації став грати стрімкий розвиток цифрової економіки. Це сформувало практично ще один напрям розвитку глобалізаційних процесів. Вже близько 900 млн осіб використовують соціальні мережі для зв'язку зі своїми колегами з інших країн [11, с. 7]. Відповідно, цифрова глобалізація здійснює відтепер більш відчутний вплив на економічне зростання, ніж торгівля товарами.

Одним із важливих породжень цифрової економіки стала поява анонімної криптовалюти (біткойн та ін.). Колишній директор Департаменту стратегії, політики й аналізу МВФ М. Мюлейзен визнає статус нових фінансових інструментів: «Базова технологія, що лежить в основі цих валют, ймовірно, радикально змінить фінанси, зробивши операції більш швидкими і безпечними, тоді як більш якісна інформація про потенційних клієнтів може поліпшити встановлення ставок за кредитами завдяки кращій оцінці ймовірності погашення» [11, с. 6]. У той же час він зауважує: «Але те, що робить ці активи привабливими, робить їх також потенційно небезпечними». Справа в тому, що неконтрольована емісія криптовалюти чревата при певних умовах розладом макроекономічного механізму, зокрема, посиленням інфляції. У зв'язку з цим ускладнюються проблеми боротьби з відмиванням грошей, нелегальною торгівлею наркотиками, зброєю, хакерськими інструментами і токсичними речовинами.

Широке використання криптовалюти дає новий поштовх дискусії, яка давно ведеться в економічних і політичних колах щодо заміни національних резервних валют, в першу чергу американського долара, універсальною інтернаціональною валютою. Вже існуючі в МВФ спеціальні права запозичення (СДР) – на відміну від національних валют – не можуть бути використані для операцій на приватних валютних ринках, а також в якості інструменту валютних інтервенцій. На сучасному етапі наділення СДР такого роду функціями не представляється можливим.

Наявність подвійних наслідків розвитку цифрової технології спонукає до використання політичних і нормативно-правових інструментів, які були б покликані забезпечувати фінансову цілісність і захищати споживачів, сприяючи при цьому ефективності та інноваціям [11, с. 6]. Шлях до вирішення зазначеного протиріччя полягає не в запереченні, а в розробці «розумних» заходів політики, які максимізують вигоди від нової технології і зводять до мінімуму неминучі короткострокові порушення. Ключовим є загострення уваги на заходи політики, які реагують на організаційні зміни, що викликаються цифровою революцією.

Без належного регулювання інтенсивне поширення цифрових технологій буде супроводжуватися зростанням соціальної нерівності, збільшенням розриву між багатими і бідними. У зв'язку з цим головний економіст МВФ М.Обстфельд зазначає: «Глобалізація надає перспективу придбання потенційних економічних вигод усіма учасниками економічної діяльності; при цьому немає ніяких гарантій того, що цей потенціал вдасться реалізувати без здійснення рішучих державних дій, які б робилися на підтримку тих, хто відчуває на собі побічні хворобливі ефекти, що відбуваються. Роки глобальних перетворень, що відбувалися з початку 1990-х років, укупі з фінансовою кризою зі стійко низьким економічним зростанням залишили у важкому положенні як багато фізичних осіб, так і цілі співтовариства. Однак у XXI ст. не залишається іншого вибору, крім зміцнення взаємозалежності» [12, с. 16].

Заходи державної політики, що використовуються з метою сприяння розвитку інформаційних технологій і, відповідно, глобалізації економіки, в залежності від складу їх учасників можуть бути національними, регіональними та міжнародними. Формування національних регулятивних механізмів визначається особливостями вихідних економічних структур відповідних країн, їх традиційних соціальних переваг і домінуючих ідеологічних установок. Близькість тих чи інших держав згідно зазначених характеристик спонукає до утворення регіональних угруповань.

В кінцевому рахунку коригування процесів глобалізації, вироблення, в першу чергу з урахуванням цифрової революції, що називається, «правил гри»

національних держав здійснюється за допомогою універсальних міжнародних організацій: в першу чергу Світового банку (СБ), МВФ, ЮНКТАД, ЮНІДО, Банку міжнародних розрахунків і ін. Для досягнення ефективних результатів ці організації повинні своєчасно реагувати на мінливі обставини і виробляти установки, відповідні потребам окремих держав.

Особливо значна роль залишається за МВФ. Перший заступник директора-розпорядника МВФ стверджує: «Зараз не час покладатися на традиційні підходи. Час потребує лідерства та міжнародного співробітництва, які повинні доповнювати один одного. Багато з проблем, які здаються такими, що важко вирішити, переходять національні кордони, і лідерам країн було б важко здійснити бажання своїх народів без співпраці. Механізми співробітництва – в рамках існуючих багатосторонніх організацій, G20 і інших політичних форумів – можуть допомогти реалізувати надії, що покладаються на глобалізацію і обмежити її негативні наслідки» [13, с. 17].

Було б перебільшенням стверджувати, що вищезгадані факти ставлять під удар базові структури сформованої раніше глобальної системи міжнародних економічних зв'язків і що на зміну глобалізованій економіці знову приходить традиційний протекціонізм. Однак і ігнорувати те, що відбувалося і відбувається також немає підстав. Очевидно, що зміни мають в значній мірі невпорядкований характер. Однак домінуючою їх тенденцією став неухильний перехід від однополюсної до багатополлярної системи світової економіки.

У своїй публікації С. Маллабі у загальному підсумку оцінює нинішній стан основних традиційних напрямів глобалізації наступним чином: «Сьогоднішня картина виглядає не настільки однозначно. Міжнародні потоки капіталу різко скоротилися. Торгівля перебуває в стані стагнації. Лише темпи переміщення людей між країнами продовжують рости. Чи означає все це початок нової ери – можливо, ери деглобалізації? Такий поворот подій не виключений: стрімка глобалізація в кінці XIX ст. змінилася на початку XX ст. деглобалізацією. І все ж в порівнянні зі станом, що виник з Першою світовою війною або Великою депресією 1930-х років, історія навряд чи повториться. Якщо зазирнути глибше,

то приходиш до висновку, що глобалізація трансформується, а не стагнує і тим більше не повертає назад. Найбільш ймовірним варіантом є продовження глобалізації» [14, с. 7].

При цьому до сказаного слід додати щонайменше два міркування. По-перше, немає підстав припускати, що розвиток глобалізації матиме рівномірно поступальний характер, як це було в недавньому минулому, а, по-друге, беручи до уваги стрімке впровадження різного роду інновацій, особливо цифрових інформаційних технологій, можна очікувати ґрунтовної трансформації структури і механізмів міжнародних економічних відносин. Це передбачає також і можливу перспективу збільшення диверсифікації використовуваних в міжнародних розрахунках національних і регіональних валют.

1.3 Вплив пандемії COVID–19 на глобальну економіку та допомога країнам від міжнародних організацій на подолання її наслідків

На початку 2021 р. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерриш наголосив: «Наш світ подолав трагічний рубіж: пандемія COVID-19 забрала вже два мільйони життів. На жаль, смертоносні наслідки пандемії збільшуються відсутністю глобальних скоординованих зусиль. Прийшов час діяти... Ми прагнемо до того, щоб вакцини розглядалися як глобальне суспільне благо – «народні вакцини»» [15].

В усіх країнах почалася вакцинація безпечними і ефективними вакцинами від COVID-19, і ООН надає країнам підтримку в організації найбільшої в історії глобальної кампанії імунізації. Для цього необхідно забезпечити повне фінансування Ініціативи щодо прискорення надання доступу до засобів для боротьби з COVID-19 і пов'язаного з нею механізму COVAX, які створені з метою зробити вакцини недорогими і доступними для всіх.

Уряди несуть відповідальність за захист свого населення, проте «вакцинний націоналізм» гальмує процес глобального відновлення. Потрібно, щоб виробники зміцнили свою прихильність роботі з механізмом COVAX і

країнами по всьому світу для забезпечення достатніх поставок і справедливого розподілу. Також необхідно, щоб країни взяли на себе зобов'язання ділитися надлишковими дозами вакцин. Це допоможе в терміновому порядку вакцинувати всіх медичних працівників у всьому світі і захистити системи охорони здоров'я від краху. У першочерговому порядку слід охопити інших осіб, що діють на «передовій», в тому числі працівників гуманітарної сфери і населення, що відноситься до груп підвищеного ризику.

Розглянемо проекти ЮНКТАД щодо підтримки бізнесу, споживачів, міжнародної торгівлі, інвестицій в умовах пандемії COVID-19.

По-перше, сприяння бізнесу. Країни використовують платформу електронного уряду ЮНКТАД для продовження надання основних послуг та нових фіскально-рятувальних заходів COVID-19 для підприємств [16]. Заходи порятунку COVID-19, для яких може використовуватися платформа, яка називається eRegistrations, включають адміністрування соціального страхування для тимчасово скорочених працівників, запити на гранти бізнесу, обробку податкових пільг чи заяв про несвоєчасне сплату, а також посткризове відшкодування державної допомоги завдяки податковій системі. ЮНКТАД може віддалено співпрацювати з урядами над розробкою нових Інтернет-сервісів за допомогою платформи. Прості онлайн-служби можуть бути створені протягом двох днів, а більш складні послуги (за участю декількох урядових офісів) працюють протягом тижня.

По-друге, конкурентна політика та захист прав споживачів. Пандемія COVID-19 відкрила шлях для несправедливих, оманливих та образливих ділових практик, завдаючи серйозних ударів по споживачах. Така практика вимагала від урядів та профільних установ більшого втручання для ефективного захисту споживачів. Пандемія та заходи, вжиті для запобігання її розповсюдженню, також сильно вплинули на всі економіки, як розвинуті, так і ті, що розвиваються. Органам, що займаються заистом конкуренції, довелося проявляти гнучкість, щоб забезпечити виживання бізнесу.

По-третє, управління боргом. Програма щодо системи управління боргом та фінансового аналізу (DMFAS) надає країнам, що розвиваються, постійну підтримку,

оскільки вони стикаються з соціально-економічними проблемами, що виникають в результаті пандемії COVID-19 [17]. Прозорість боргу та наявність вичерпної, точної та своєчасної інформації про державний борг є критично важливими для прийняття політичних рішень, управління ризиками та реалізації заходів надзвичайного фінансування та мораторію на борг, прийнятих міжнародним співтовариством. DMFAS пропонує країнам набір перевірених рішень для поліпшення їх здатності управляти державними зобов'язаннями, реєструвати та контролювати державний борг, а також надавати надійні дані про борг, що відповідають міжнародним стандартам.

По-четверте, електронна комерція та цифрова економіка. Оцінка готовності ЮНКТАД до електронної торгівлі є ключовим інструментом для найменш розвинених країн та країн, що розвиваються, для визначення статусу їх сектору електронної комерції та кроків, необхідних для оптимізації переваг цифрової економіки. Вони надають конкретні політичні вказівки щодо подолання існуючих прогалів шляхом конкретних дій у семи сферах політики. Оцінки дають ЮНКТАД доступ до унікальної мережі людей, які впливають на створення сприятливого середовища для електронної комерції у своїй країні. ЮНКТАД використовує цю мережу для моніторингу впливу COVID-19 на торгівлю, включаючи цифрову торгівлю, та для виявлення передової практики, яка може бути швидко впроваджена в найбільш вразливих країнах [16]. Він підтримує зусилля щодо використання електронної комерції як рішення для уникнення сбоїв в торгівлі, сприяння доступу до основних товарів.

По-п'яте, підприємництво для сталого розвитку. Малі та середні підприємства (МСП) є ключовими двигунами сталого та інклюзивного зростання. Сектор малого та середнього бізнесу майже не зазнає блокування та інших обмежень, накладених країнами по всьому світу для стримування розповсюдження коронавірусу, що призводить до зменшення попиту в декількох секторах, розриву ланцюгів поставок та логістики. Завдяки визнаній у всьому світі ролі у сфері сприяння підприємству, ЮНКТАД допомагає директивним органам та іншим зацікавленим сторонам у країнах-членах у їхніх зусиллях щодо підтримки

МСП та підприємництва після кризи Covid-19. Зокрема, ЮНКТАД через свою мережу центрів Empretec у понад 40 країнах Африки, Азії, Європи, Латинської Америки та Близького Сходу допомагає підприємцям у виявленні та використанні нових можливостей для бізнесу за сценарієм після COVID-19 [17].

По-шосте, міжнародні інвестиційні угоди. Уряди прийняли заходи щодо пом'якшення економічного впливу COVID-19. Сюди входять пакети стимулів для допомоги компаніям, що борються, субсидування МСП та скасування або зменшення податків на компанії. Незважаючи на те, що ці заходи вживаються для захисту суспільних інтересів та пом'якшення негативного впливу COVID-19 на економіку, вони потенційно можуть призвести до розгляду спорів між інвестором та державою (ISDS), розпочатих іноземними інвесторами відповідно до міжнародних інвестиційних угод. ЮНКТАД надає технічну допомогу країнам, які можуть зіткнутися з такими державними заходами.

По-сьоме, інвестиції та охорона зров'я. COVID-19 ілюструє дві основні слабкі сторони фармацевтичного сектора: вразливість міжнародного виробничого ланцюга та обмежені виробничі потужності компаній-оригінакторів для задоволення світового попиту на масове виробництво терміново необхідних нових методів лікування, діагностики та вакцини.

По-восьме, інвестиційні путівники. Вплив COVID-19, включаючи закриття певних кордонів та порушення міжнародних подорожей та транспорту, показав ризики економічної концентрації у певних секторах та продемонстрував відновлене значення зміцнення внутрішніх ланцюжків створення вартості, забезпечення продовольчої безпеки та поліпшення інфраструктури. Інвестиційні путівники, розроблені ЮНКТАД та Міжнародною торговою палатою, мають на меті допомогти урядам нарощувати свій потенціал для залучення іноземних та місцевих інвестицій. Вони надають інвесторам важливу інформацію про політику, процедури та можливості, які в іншому випадку розпорошені на багатьох різних веб-сайтах або явно відсутні [16].

По-дев'яте, просування та сприяння інвестиціям. Програма розвитку потенціалу ЮНКТАД зі сприяння інвестиціям допомагає країнам вдосконалити

політику та інституційний потенціал для залучення та утримання прямих іноземних інвестицій для сталого розвитку. Допомога надається через консультативні послуги та навчання. В контексті пандемії COVID-19 програма сприяння інвестиціям зосередила свої зусилля на допомозі агентствам, що стимулюють інвестиції (ІРА), у вирішенні кризи. ЮНКТАД здійснює моніторинг реакції урядів на COVID-19 та сприяє обміну інформацією про найкращі практики, такі як ті, що опубліковані в його звіті під назвою «Агенції сприяння інвестиціям: прагнення подолати виклик COVID-19» [18].

По-десяте, нетарифні заходи. Нетарифні заходи широко використовувались під час пандемії COVID-19. Понад 140 країн вдалися до використання заходів торгової політики, таких як обмеження експорту, спрощення імпорту, безпека продукції чи заходи національної безпеки, як для сприяння, так і для обмеження міжнародної торгівлі. Часто використання нетарифних заходів має непередбачені негативні наслідки. Нове дослідження ЮНКТАД показує використання нетарифних заходів під час пандемії та оцінює їх вплив на Цілі сталого розвитку. За умови часто мінливих заходів прозорість має важливе значення, а також належні регуляторні практики. Інструмент ЮНКТАД реагує на ці два виклики та забезпечує Інтернет-курси з розбудови спроможності державних службовців, а також спеціальну підтримку щодо НТМ та COVID-19.

Одинадцяте – сприяння торгівлі. Пандемія COVID-19 представляє безпрецедентну глобальну загрозу, також для глобальних ланцюгів постачання та створення вартості. Деякі заходи, спрямовані на зменшення міжнародного розповсюдження коронавірусу, також завдають шкоди міжнародній торгівлі та транспорту. Однак надзвичайно важливо підтримувати потік міжнародної торгівлі, включаючи необхідні медичні витратні матеріали, пожертви та вантажні послуги, забезпечуючи при цьому, що прикордонні органи можуть безпечно здійснювати всі необхідні контрольні дії. Інструменти ЮНКТАД відповідають багатьом викликам, з якими стикаються країни щодо координації потоків міжнародної транскордонної торгівлі. Вони включають швидке сканування національної системи регулювання надзвичайних ситуацій стосовно транскордонної торгівлі; розбудову спроможності

національних комітетів зі сприяння торгівлі, а також щодо регіональної співпраці з метою сприяння та впорядкування транскордонної торгівлі та транспорту.

Група Світового банку також знаходиться в авангарді боротьби з пандемією, яку веде світове співтовариство. У березні 2020 р. Рада виконавчих директорів затвердила новий механізм оперативної допомоги, покликаний допомогти країнам у задоволенні їх нагальних потреб в галузі охорони здоров'я та прискоренні відновлення економіки. У квітні Світовий банк приступив до здійснення в рамках цього механізму першої групи проектів, спрямованих на вдосконалення систем охорони здоров'я, епідеміологічного нагляду та проведених медичних заходів.

Протягом 15 місяців – до кінця червня 2021 року – Група Світового банку направила до 160 млрд дол. США на підтримку прийнятих країнами заходів боротьби з COVID-19 [19]. У рекомендаціях Світового Банку запропоновано країнам способи вирішення цих завдань, в тому числі шляхом вдосконалення управління і поліпшення ділового клімату, подолання збоїв на фінансових ринках, інвестицій в освіту і охорону здоров'я з метою підвищення якості людського капіталу, залучення нових інвестицій за рахунок збільшення прозорості боргових зобов'язань, розширення системи соціальної грошової допомоги для малозабезпечених, перегляду політики ціноутворення на енергоресурси і проведення реформ, які дали б можливість капіталу і трудовим ресурсам оперативно пристосуватися до ситуації після пандемії.

Світовий Банк буде і надалі надаватиме допомогу, діючи при цьому масштабно і оперативно, прагнучи досягти максимальної результативності та забезпечуючи фінансові можливості для ефективної боротьби з пандемією. Незважаючи на безпрецедентні масштаби кризи і те, яким чином Банк реорганізував свою допомогу країнам, довгострокова місія не зазнала змін. Світовий Банк відданий цілям – викорінення крайньої бідності і прискоренню стійкого підвищення загального добробуту. Для цього Банк зосередить свої зусилля насамперед на те, щоб допомогти країнам подолати наслідки пандемії і, в кінцевому підсумку, відновитися і стати ще сильніше.

Висновки до розділу 1

Дослідивши сутність глобальних трансформацій в економічній сфері, дійшли до висновків.

Хоча економіка, яка не визнає державні кордони, стала глобальною, політична сфера погано піддається процесам глобалізації, оскільки вона пронизана ціннісними, соціокультурними, політико-культурними засадами, вкоріненими в глибинах самосвідомості будь то великих або малих народів, будь-яких більш-менш життєздатних громад. Вони не можуть не ускладнити пошук рівноваги між національними та наднаціональними принципами самоорганізації і функціонування суспільства і держави.

Неоліберальна глобалізація не приділяла необхідної уваги реальності національних держав. Осанній час ми спостерігали зворотний феномен: «ренаціоналізацію» світової політики і – в певній міру – світової економіки. Його наслідки можуть бути ще більш серйозними. Глобальний світ, навіть в тій, вельми недосконалій формі, в якій він існує нині, – значне досягнення людства. І якір спасіння одночасно. Будь-які спроби повернення в світ національних держав – гра з вогнем. Незримий COVID-19 та війна в Україні нагадали нам усім, що ми скуті одним ланцюгом. І доля у нас загальна, хочемо ми того чи ні.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1 Глобалізація і структурні зрушення у світовому виробництві та торгівлі

Згідно з підходами, які утвердилися в економічній науці, ключовим напрямом розвитку світової економіки стала її інтернаціоналізація, а сучасний етап останньої, що почався приблизно з другої половини XIX століття, прийнято називати глобалізацією. Особливо інтенсивно цей процес перетворив світові фінансові ринки. Глобалізація розвивалася за двома основними напрямками. Зміни вшир полягали в стрімкому зростанні кількісних параметрів, в першу чергу, в обороті світової торгівлі. Рух углиб, тобто здійснення важливих інституційних змін, проявився у скасуванні різного роду обмежень на шляху транскордонного руху товарів і капіталів, в налагодженні кооперації між торговими і фінансовими інститутами різних країн, аж до повного їх злиття. Національні ринки стали взаємопов'язаними частинами єдиного, інтегрованого світового ринку.

Найважливішим показником глобалізації протягом попередніх періодів вважалося відношення обсягу світового товарообігу у вартісному вираженні до ВВП. За даними Світового банку, в період 1985-1994 рр. ця величина росла в середньому в два рази швидше, ніж в попереднє десятиліття. У 1999-2008 рр. вона збільшилася в порівнянні з періодом 1989-1998 рр. в 2,1 рази, а за 2009-2018 рр., в співставленні з 1999-2008 рр., – в 1,8 рази (таблиця 2.1). Однак в силу ряду об'єктивних обставин, а також через кризові потрясіння, темпи торгової глобалізації нині не можна вважати настільки ж суттєвими, як в 1980-1990-х роках. Так, середньорічна частка світового експорту в світовому ВВП за десятиліття 1999-2008 рр., в порівнянні з відповідним показником 1989-1998 рр., збільшилася на 5.4 п.п. – до 26,1%. А за період 2009-2018 рр. в порівнянні з десятиліттям 1999-2008 рр. вона зросла відчутно менше – на 2.6 п.п. (до 28,7%).

Таблиця 2.1 – Динаміка відношення обсягу сукупного експорту товарів і послуг до світового ВВП, 1989 – 2018 рр. *

Показники	1989-1998 рр.	1999-2008 рр.	2009-2018 рр.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2018 р.
Вартість світового експорту, млрд. дол. США	5423	11465	21205	14935	17387	19874	15739	18696	22254	22486	23215	23593	20928	20522
Відношення вартості експорту до ВВП, %	20,7	26,1	28,7	29,8	30,8	32,1	26,1	28,4	30,4	30,2	30,4	30,0	28,2	27,3

Примітки: *Середньорічні показники

Джерело: узагальнено автором за [20, 21, 22]

Ситуація, що склалася у 2019 та 2020 роках, коли світова економіка зіштовхнулася з небаченим до цього викликом – пандемією Covid-19, змусила держави обрати особливий соціально-економічний підхід, одним з побічних ефектів якого було різке зниження рівня міжнародної торгівлі та переорієнтація своїх ресурсів на внутрішньонаціональні потреби.

Розглянемо зміни, які відбулися в міжнародній торгівлі. У 2020 році відбувся різкий спад міжнародної торгівлі – мінус 8% [23]. Головним фактором економічного шоку стала пандемія COVID-19.

Вплив COVID-19 на міжнародну торгівлю посилює її нестабільну структуру, що спостерігалася протягом останнього десятиліття. Останні 10 років відбувається зменшення залежності світової економіки від торгівлі, що вимірюється величиною світової торгівлі товарами та послугами у порівнянні з світовим виробництвом (загальноживаний показник для визначення тенденцій глобалізації). Цей коефіцієнт досяг свого піку у понад 32 відсотки у 2008 р.

COVID-19 негайно і сильно вплинув на міжнародну торгівлю. Перші ознаки спаду торгівлі виявилися вже в січні 2020 р., коли більшість найбільших

економік зафіксували негативні тенденції. Проте найвище падіння міжнародної торгівлі відбулося у другому кварталі 2020 року, коли обсяги світової торгівлі товарами впали більш ніж на 20 відсотків порівняно з аналогічним кварталом 2019 р. Тенденції торгівлі за третій квартал хоча все ще були негативні, але значно вищі, ніж у другому кварталі. Різке зниження міжнародної торгівлі протягом 2020 року було поширеним в усіх країнах, але більш вираженим у розвинених країнах, особливо щодо експорту. Торгівля між країнами, що розвиваються, була дещо стійкішою, ніж загальна торгівля, у другому кварталі знизилася приблизно на 17 відсотків, а потім у третьому – на 5 відсотків [24].

Падіння торгівлі країн, що розвиваються, значною мірою зумовлене торговою стійкістю країн Східної Азії. Хоча жодна країна, що розвивається, не була захищена від зниження міжнародної торгівлі протягом 2020 року, торгові тенденції для східноазійського регіону були кращі. Ця тенденція виявилася ще більш очевидною у третьому кварталі 2020 року, оскільки східно-азійський експорт став позитивним у річному обчисленні. Покращуючись порівняно з другим кварталом, тенденції торгівлі в третьому та четвертому кварталах залишалися негативними для країн, що розвиваються. Наприклад, вартість торгівлі, що походить із країн з перехідною економікою та регіону Західної Азії та Північної Африки, була приблизно на 25 відсотків нижчою у третьому кварталі 2020 року, ніж у третьому кварталі 2019-го [23].

Згідно з представленим наприкінці березня 2021 р. прогнозом СОТ, обсяг світової торгівлі товарами мав збільшитися на 8 % за підсумками 2021 р. та на 4% за підсумками 2022 р. [25].

Реально обсяг світової торгівлі у 2021 році зріс на 25% у порівнянні з 2020 роком, і становив приблизно 28,5 трлн. дол. [26]. ООН насамперед пов'язує таку динаміку із серйозним підвищенням цін на сировинні товари та переходом на більш ослаблений карантинний режим. Але у 2022 р., за прогнозами експертів ООН, така тенденція до зростання не продовжиться.

Наслідки пандемії будуть відчуватись і надалі, оскільки такі темпи зростання все одно залишать торгівлю нижче свого допандемічного тренду.

Порівняно позитивний короткостроковий прогноз світової торгівлі може бути погіршений регіональними диспропорціями, постійною слабкістю торгівлі послугами та відставанням графіків вакцинації, особливо в найменш розвинутих країнах. Коронавірус продовжує становити найбільшу загрозу для перспектив торгівлі, оскільки нові хвилі інфекції можуть легко підірвати будь-яке сподівання на покращення ситуації. Короткотермінові ризики прогнозу суттєво зменшуються і зосереджуються на факторах, пов'язаних з пандемією. Сюди входять недостатнє виробництво та розподіл вакцин або поява нових стійких до вакцин штамів коронавірусу [27].

У середньо- та довгостроковій перспективі державний борг та дефіцит можуть також впливати на економічне зростання та торгівлю, особливо у країнах, що розвиваються, які мають значні обсяги заборгованості. Враховуючи зазначені фактори, СОТ розробив два альтернативні сценарії динаміки світової торгівлі товарами (оптимістичний та песимістичний). За оптимістичного сценарію виробництво та розповсюдження вакцини прискориться, що дозволить швидше пом'якшити заходи стримування. Очікується, що це додасть близько 1 відсоткового пункту до зростання світового ВВП і близько 2,5 відсоткових пункти до зростання обсягу світової торгівлі товарами до кінця 2022 р. [28].

Глобалізація відкрила широкі можливості для включення країн і регіонів в міжнародний поділ праці, торгівлю, транскордонне переміщення капіталу і в результаті призвела до серйозних структурних зрушень в світовому виробництві. З'явилися нові великі ринки в Азії, Африці, Латинській Америці, Центральній і Східній Європі. Конкурентне поле розширилося, охопивши віддалені райони планети. Виробнича кооперація між країнами переросла в глобальні ланцюжки створення вартості і виробничо-збутові мережі.

Склалася унікальна ситуація в світовій економіці – практично повністю зникли обмеженість з боку виробництва. Будь-який товар може бути провезений в будь-яких кількостях і доставлений в будь-яку точку планети. Згідно з даними ЮНІДО, по основній групі споживчих товарів тривалого користування (телевізори, холодильники, пральні машини, мобільні телефони та ін.) як в

розвинених країнах, так і в тих, що розвиваються, досягнуте практично повне насичення ринків і 80-100%-ве охоплення домашніх господарств [28, с. 54].

Відбулася зміна полюсів економічної могутності. Японія виявилася витиснута із трійки світових лідерів, центрами економічної сили стали США, Китай і Європейський Союз. Світова першість по ряду найважливіших економічних показників (ВВП, обсяг промислового виробництва, експорт товарів) поступово перейшла від США до Китаю, позиції якого з роками тільки зміцнюються.

ЮНКТАД виділяє три основні тенденції, пов'язані з економічним зростанням і збільшенням ВВП, які сприяли трансформації світового виробництва з кінця 1980-х років [29, с. 6]: стійке уповільнення динаміки ВВП розвинутих країн; високі показники розвитку економіки в ряді азіатських країн; нерівномірне (за часом і регіонах) зростання економіки в інших країнах, що розвиваються.

Аналіз макроекономічних показників, зокрема темпів щорічного приросту ВВП на душу населення для основних країн і регіонів світу (таблиця 2.2), дозволяє виділити ряд важливих структурних зрушень в світовому виробництві [22, 23, 30, 31]:

Таблиця 2.2 – Темпи приросту реального ВВП на душу населення в основних країнах та регіонах світу, % в середньому за період

Показники	1981- 1990 рр.	1991- 2000 рр.	2001- 2010 рр.	2011- 2020 рр.
Розвинуті країни, у тому числі США	2,5 2,6	2,1 2,4	1,2 0,9	1,1 1,4
Країни, що розвиваються, у тому числі Китай	2,1 6,5	3,2 6,2	5,8 11,1	4,0 7,2
Країни, що розвиваються, за виключенням Китаю, країн Східної, Південної, Південно-Східної Азії	1,1 -0,8	2,3 1,2	3,6 2,5	2,3 0,6
Світ загалом	1,5	1,7	3,1	2,5

Джерело: узагальнено автором за [22, 23, 30, 31]

1. Довга висхідна хвиля позитивної динаміки макроекономічних показників розвитку світового виробництва, що почалася в другій половині 1980-х років і тривала до Великої рецесії. У цей період темпи приросту світового ВВП на душу населення підвищувалися з 1,5 до 3,1% в середньорічному обчисленні. У 2011 – 2020 рр. вони знизилися в порівнянні з докризовими роками і залишалися в середньому в межах 2,5%. 2. На тлі загального світового зростання динаміка виробництва в розвинених країнах демонструвала стійку знижувальну тенденцію – середньорічні темпи приросту ВВП на душу населення знизилися з 2,5% в 1981 – 1990 рр. до 1,1% в 2011 – 2020 рр. За оцінками ІСЕМВ РАН, в 1991 – 2000, 2001 – 2010 і 2011 – 2013 вони становили відповідно 2,7, 1,7 і 1,4%.

Процес, що тривав понад двох десятиліть, привів до істотного структурного зрушення по проекту «Північ – Південь». Частка країн ОЕСР в світовому ВВП скоротилася з 61,7% у 1991 році до 49,1% в 2010 році і 44,8% в 2020 році (тобто більш ніж на чверть за 25 років). Частка США в ті ж роки становила відповідно 20,4, 16,8 і 15,4%, частка ЄС – 24,7, 18,9 і 16,9%.

З огляду на прогнози ООН і Світового банку по динаміці ВВП на перспективу, можна очікувати, що досягнутий щорічний приріст ВВП на душу населення в групі розвинених країн в найближчі роки збережеться в межах 0,9 – 1,1%. В рамках цієї тенденції знаковим структурним зрушенням слід вважати зміщення Китаєм США з позицій провідної торгової (2007 р., по експорту товарів), промислової (2010 р., за обсягом промислового виробництва) й економічної (2013 р. ВВП за ППС) держави світу.

3. У розглянутий період країни, що розвиваються, демонстрували вищі темпи економічного зростання в порівнянні з середньостроковим значенням (таблиця 2.2). Особливо яскраво цей тренд проявився в передкризові роки. Навіть без урахування регіонів Східної, Південної та Південно- Східної Азії в 2001 – 2015 рр. темпи щорічного приросту ВВП на душу населення за рештою країнам, що розвиваються, істотно перевищували значення цього показника для розвинутих економік.

4. Разом з тим за середніми цифрами приховуються глибокі відмінності по

окремих регіонах і групах країн. Випереджальна динаміка економік, що розвиваються, була обумовлена економічним зростанням лише невеликого числа держав Східної, Південної та Південно-Східної Азії, в першу чергу, Китаю та Індії. Якщо ж виключити ці країни і регіони з розгляду, то виявиться, що залишилися держави світу, що розвиваються, які мали показники економічного розвитку значно нижчі, ніж середньосвітові. Розрив між країнами, що розвиваються, Азії, Африки і Латинської Америки і рештою світу не тільки не скоротився, але навіть збільшився.

5. Різниця країн «Півдня» в швидкості розвитку посилила їх диференціацію. Число найбідніших держав скорочується повільніше, ніж це передбачалося відповідно до Цілей сталого розвитку (Sustainable Development Goals) [32]. За 45 років, що минули з того моменту, коли ООН виділила в особливу категорію «найменш розвинені країни» (least developed countries, LDCs), лише чотирьом з них вдалося перейти на наступний, більш високий ступінь за рівнем економічного розвитку (Ботсвана, Кабо-Верде, Мальдівські острови і Самоа) [33, с. 5]. Всього ж в групу LDCs в 2017 р. входили 48 країн. Якщо процес так званого наздоганяючого розвитку і далі буде йти з такою ж швидкістю, то на ліквідацію бідності в світі буде потрібно, як неважко підрахувати, не менше 500 років.

За оцінкою ЮНКТАД, шанси на суттєве збільшення подушного доходу в країнах, що розвиваються, в ході глобалізації знизились в кілька разів у порівнянні з 1950 – 1980 рр. (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3 – Вірогідність переходу країн, що розвиваються, у більш високі групи за рівнем доходів [33]

Стартова позиція рівня доходів	1950-1980 рр.			1981-2020 рр.		
	Кінцева позиція рівня доходів					
	низький	середній	високий	низький	середній	високий
Низький	85	15	0	91	7	1
Середній	12	70	18	21	71	8
Високий	0	6	94	0	19	81

Джерело: [33]

Сучасна глобальна промисловість - це 27% світового ВВП, в тому числі 17% - обробна промисловість (2019 р.), на неї припадає 76% світового експорту, 45 млн зайнятих тільки в обробних галузях розвинених країн і майже 80% всіх витрат на дослідження і розробки в приватному секторі економіки [34].

У розвитку глобальної промисловості за останні 30 років можна виділити ряд тенденцій, що зумовили основні напрямки і глибину структурних зрушень у виробництві і його регіональному розміщенні:

- ослаблення протекціонізму, усунення зовнішньоторговельних бар'єрів;
- підвищення обсягу випуску на тлі скорочення числа підприємств;
- високі темпи зростання продуктивності праці;
- зниження чисельності зайнятих в розвинених країнах;
- зниження собівартості, скорочення трансакційних, логістичних та інших витрат;
- переміщення виробництва і капіталу з розвинених економік в країни, що розвиваються.

Ці тенденції формувалися під впливом цілого ряду виробничих факторів, в їх числі:

- масштабне використання ІКТ;
- автоматизація і роботизація;
- зниження цін на промислові товари як короткочасного, так і тривалого користування;
- випереджаюче зростання послуг.

У сукупності ці тенденції і фактори привели, по-перше, до деіндустріалізації розвинених країн і суттєвого (майже чверть) скорочення частки обробної промисловості в світовій економіці з 20,1% у 1990 році до 15,6% в 2019 р. (за доданою вартістю), а по-друге, до підвищення ролі і значення країн, що розвиваються, в промисловому розвитку.

До найбільш суттєвих структурних зрушень в світовому промисловому виробництві і його розміщенні в періоді, що аналізується, слід віднести наступне.

1. Поява нового статистично значущого і потужного за своїм загальноекономічним та соціальним впливом комплексу галузей ІКТ.

2. Перехід промислових підприємств як розвинутих країнах, так і країнах, що розвиваються, до нових технологій, бізнес-моделей, систем організації виробництва і управління виробничими процесами на основі використання ІКТ, електронних керованих систем, логістики, автоматичних ліній, промислових роботів. Підвищення ефективності промисловості, значна економія в виробничому процесі людських і матеріальних ресурсів.

3. Зміна просторової структури розміщення центрів світового промислового виробництва і продуктивних сил. Деіндустріалізація розвинених економік. Ліквідація недостатньо конкурентоспроможних компаній. Переміщення з розвинених країн в країни, що розвиваються, частини важкої, капіталомісткої промисловості, а також легкої промисловості та наукоємних компаній.

4. Міжнародна фрагментація виробництва, аутсорсинг, формування глобальних ланцюгів створення вартості, широке включення в них країн, що розвиваються.

5. Втрата США, Японією і ЄС позицій світових лідерів в промисловому виробництві. Вихід Китаю на перше місце в світі по випуску продукції обробної промисловості і її експорту.

Частка участі країн, що розвиваються, і нових індустріальних країн (НІК) з Азії і Тихоокеанського регіону в створенні глобальної доданої вартості в обробній промисловості збільшилась з 10,8% в 1991 – 1995 рр. до 30,5% в 2011 – 2019 рр. Одночасно знижувалася частка Європи та Північної Америки – з 37,1 до 26,2 і з 21,9 до 18,1% відповідно [35]. Внесок Латинської Америки також незначно зменшився, частка ж Африканського континенту в створенні доданої вартості коливалася в межах 1,8 – 2,0%.

За даними ЮНІДО, в 2019 р. в світовому виробництві продукції обробної промисловості частка основних регіонів становила (у %): країни, що розвиваються, і нові індустріальні країни (НІК) Азії і Тихоокеанського регіону –

33,9, Європа – 25,1, Північна Америка – 17,4, Латинська Америка – 6,2 [36]. Випереджальний розвиток обробної промисловості характерний лише для досить нечисленної групи країн, що розвиваються, з несформованою індустріальною економікою. Приріст промислового виробництва в світі йде головним чином саме за їх рахунок. Якщо в 1991 – 1995 рр. в НІК вироблялося 20,3% світової продукції обробної промисловості, то в 2011 – 2019 рр. вже 37,6% [35].

Глобальна додана вартість, створена в обробній промисловості, досягла в 2019 р. 11,9 трлн дол. [36]. Питома вага економічно розвинених країн в глобальній обробній промисловості скоротилася з 76% в 1991 – 1995 рр. до 56,4% в 2019 р. Присутність європейських економік в топ 15 світових промислових виробників постійно скорочується. Сьогодні в цьому списку Європа представлена лише чотирма країнами: Німеччиною, Великобританією, Францією й Італією.

Таким чином, перед розвиненими країнами стоять серйозні проблеми, пов'язані з необхідністю реіндустріалізації економік. Але вони не носять критичного характеру. У порівнянні з розвиненими країнами, країни, що розвиваються, і, в першу чергу, нові індустріальні країни більш активно створюють власну виробничу базу, яка дозволяє їм успішно конкурувати на світових ринках продукції обробної промисловості. У перспективі, у міру зростання заробітної плати в НІК буде рости і чисельність середнього класу, який вже на внутрішньому ринку стане пред'являти високий попит на продукцію національної обробної промисловості, що додасть додатковий імпульс її розвитку. Але шлях цей довгий і важкий. Крім того, технології і капітал ці країни ще довго будуть отримувати з розвинених економік. За останні 50 років з числа великих країн, що розвиваються, модель наздоганяючого розвитку в повній мірі вдалося реалізувати лише Японії і Республіці Кореї. Сьогодні є шанси і у Китаю. А далі кандидатів на перехід в групу розвинутих країн поки не видно.

В експертному середовищі існує практично повна згода в тому, що світова економіка в мейнстрімі стає все більш інтегрованою, глобалізованою, а її основні

суб'єкти – країни, влади, компанії і громадяни – взаємозалежні в економічному, політичному, соціокультурному вимірах. Зрушення в напрямку уніфікації та зближення трендів розвитку країн і народів відбуваються навіть на рівні таких фундаментальних соціальних і психологічних детермінант, які століттями склалися на певних національних і етнічних територіях, як особистість, світогляд, цінності, етичні норми і правила, мотивація, поведінка індивідів.

2.2 Особливості та проблеми фінансової глобалізації

Ще більш різких коливань, що піддавалися протягом перших двох десятиліть нинішнього століття, зазнав інший показник рівня глобалізації, а саме співвідношення обсягів транскордонного фінансування і світового ВВП. Як і у випадку з міжнародною торгівлею, його коливання були викликані істотними зрушеннями в макроекономічній ситуації, пов'язаними в першу чергу з глобальною фінансово-економічною кризою 2007-2009 рр. Загальна сума міжнародного фінансування (виключаючи прямі закордонні інвестиції) зросла з 2311,4 млрд дол. в середньому за п'ятиріччя 2000-2004 рр. до 8832,8 млрд дол. в 2007 р. (або в 3,8 рази), його співвідношення зі світовим ВВП - відповідно з 10,2 до 15,7%, тобто в 1,5 рази [14]. У наступні два роки (2008-2009 рр.) сумарна величина транскордонного фінансування не тільки не зросла, але, навпаки, зменшилася в 5,8 рази, і його частка в глобальному ВВП скоротилася в 6,3 рази (до рівня 2,5%). Надалі показник стабілізувався на рівні, близькому до 2%.

Слід зазначити, що скорочення міжнародних валютно-кредитних операцій в кризисні роки відбулося головним чином за рахунок міжнародних банківських кредитів і депозитів. У 2008 і 2009 рр. кошти, залучені банками з-за кордону, перевищили ті, які вони надали своїм закордонним позичальникам - в першому випадку на 1081 млрд дол., у другому – на 1637 млрд дол. (-1,7% і -2,7% ВВП відповідно). Негативний підсумок міжнародних банківських операцій мав місце також в 2012 і 2013 рр. Згідно оцінки Глобального інституту McKinsey, на скорочення банківського кредитування між країнами за період 2007-2020 рр.

припадає 3/4 скорочення сукупного обсягу транскордонного фінансування [37]. Найбільших збитків від застою міжнародної кредитної діяльності, що виник, понесли європейські банки.

Ще один показник рівня фінансової глобалізації – емісія міжнародних боргових цінних паперів. Динаміка цього показника (виключаючи розміщення акцій на зарубіжних ринках) протягом перших двох десятиліть ХХІ ст. в основному відповідає еволюції всієї міжнародної фінансової сфери, правда з відносно меншою величиною коливань. Так, в 2007 р. випуск міжнародних бондів збільшився в порівнянні із середньорічною величиною за 2000 - 2004 рр. в 2,9 рази, а в підсумку кризових років (2008-2009 рр.) скоротився порівняно ненабагато – приблизно в 1,5 рази. Частка емісії транскордонних боргових паперів в глобальному ВВП в першому випадку зросла на 1 п.п., а в другому – зменшилася на 2.8 п.п. Суттєво те, що в наступні роки розмір відносин річної емісії цих паперів до ВВП не повернулася до колишніх рівнянь – в середньому за 2010 - 2020 рр. він склав всього 1,05% [38].

Що стосується ринку акцій (портфельні інвестиції), то цей показник не відчував різких коливань. Тому він не робить суттєвого впливу на підсумкову динаміку транснаціонального кредитування.

Особливої уваги потребує, на наш погляд, розгляд ще одного компонента трансграничної економічної діяльності – прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Останні створюють матеріальну основу міжнародного виробництва, формують його структурні елементи і напрямки еволюції. У дослідженні ЮНКТАД йдеться: «У порівнянні з портфельними інвестиціями, грошовими переказами і офіційною допомогою в цілях розвитку, ПІІ залишаються найбільшим і найстабільнішим джерелом фінансування для країн, що розвиваються» [26].

Правда, згідно з наявними даними, середньорічні показники за перші п'ять років нинішнього століття не тільки не зросли, але, навпаки, зменшилися: приплив ПІІ скоротився на 10,4%, а його частка в сукупному світовому прирості валових вкладень в основний капітал на 2.2 п.п. Це стало наслідком фінансових криз кінця минулого століття. Однак в 2007 р., в порівнянні з 2006 р., приплив

ППІ зріс більш ніж на 1/3 (з 1,4 до 1,9 трлн дол.), а його частка в світовому прирості валових вкладень в основний капітал досягла рекордної величини 13,6% [29].

У 2008 р. під впливом світового фінансово-економічної кризи приплив ППІ різко скоротився – до 1,5 трлн дол., тобто на 21,5%, а його частка в прирості валових вкладень в основний капітал – з 13,6% до 9,7%. У міру подолання кризи і поступового ослаблення напруги в глобальній економіці виявилася тенденція до стабілізації ППІ, але на рівні значно нижче рекордного показника 2007 р.: в середньому за період 2008-2014 рр. приплив склав 1432 млрд дол., а його частка в прирості основного капіталу – 8,5% [29].

З 2016 року в обстановці млявого економічного зростання і хворобливих політичних пертурбацій глобальні потоки ППІ знову показали деяке скорочення – з 1774 у попередньому році до 1746 млрд дол., або на 2%. У той же час за підсумками 2017 р. відбувся приріст загального обсягу глобальних ППІ до 1,8 і в 2018 р. – до 1,85 трлн дол., в тому числі збільшення прямих інвестицій в країни, що розвиваються, склало близько 10%. Однак, за оцінкою ЮНКТАД, цей обсяг ППІ в цілому залишився набагато нижче того рівня, який щорічно потрібно для досягнення поставлених ООН Цілей сталого розвитку 2030 р. При цьому наголошується, що досягненню очікуваних параметрів «можуть перешкодити політична невизначеність і геополітичні ризики, а також зміни в податковій політиці, які можуть серйозно відбитися на міжнародних потоках інвестицій» [39].

У доповіді ЮНКТАД охарактеризовані основні зміни в напрямках потоків світових інвестицій в 2019 р. в порівнянні з 2018 р., стосовно окремих груп країн. Згідно з наведеними даними, особливо відчутних втрат зазнали країни, що розвиваються, де інвестиції скоротилися на 14% до 646 млрд дол., в тому числі: в Азії – на 15%, до 443 млрд дол.; в Африці – на 3%, до 59 млрд дол., головним чином через низькі ціни на сировинні товари; в Латинській Америці і Карибському басейні – на 14%, до 742 млрд дол. в результаті триваючого

економічного спаду й експортних труднощів; в країнах зі структурно слабкою і вразливою економікою – на 13%, до 38 млрд дол. [39].

Зарубіжні філії транснаціональних підприємств (ТНК) в цілому продовжують нарощувати міжнародне виробництво. Однак динаміка цього процесу в останні роки відчутно уповільнилася. Протягом 2011-2019 рр. середньорічні темпи зростання ключових показників скоротилися, а саме продажу зарубіжних філій ТНК на 7,3%, нарощування обсягів доданої вартості на підприємствах зарубіжних філій – на 4,9 і збільшення зайнятості – також на 4,9%. Це значно менше, ніж протягом п'яти років до 2010 р (відповідно, 9,7, 10,7 і 7,6%) [39].

З 2019 р. в порівнянні с попереднім роком обсяги продажів закордонних філій ТНК і їх доданої вартості зросли відповідно на 4,2 і 3,6%. У той же час норма прибутку на обсяг ПІІ, тобто на інвестиції, що вкладаються в закордонні філії в країнах базування, продовжувала скорочуватися: з 6,2% в 2018 р. до 6,0% в 2019 р. Чисельність зайнятих в іноземних філіях досягла 82 млн.

Криза, пов'язана з COVID-19, спричинила різке падіння прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у 2020 році. Світові потоки ПІІ скоротилися на 35% до 1 трлн дол. США з 1,5 трлн дол. у 2019 році. Це майже на 20% нижче мінімального значення 2009 року після глобальної фінансової кризи [39]. Особливо сильно постраждали інвестиції в промисловість та нові інфраструктурні проекти в країнах, що розвиваються.

Це викликає серйозне занепокоєння, оскільки міжнародні інвестиційні потоки є життєво важливими для сталого розвитку в бідніших регіонах світу. Збільшення інвестицій для підтримки сталого та інклюзивного відновлення після пандемії зараз є пріоритетом глобальної політики. Це тягне за собою сприяння інвестиціям в інфраструктуру та енергетичний перехід, стійкість та охорону здоров'я.

Звіт про світові інвестиції є результатом моніторингу глобальних та регіональних інвестиційних тенденцій та розвитку національної та міжнародної політики. Звіт 2021 року розглядає інвестиції в цілі сталого розвитку (ЦСР) і показує вплив інвестиційної політики на здоров'я населення та відновлення економіки після

пандемії. Потрібні узгоджені глобальні зусилля, щоб збільшити інвестиції в ЦСР до 2030 року. Пакет рекомендацій, запропонований ЮНКТАД щодо сприяння інвестиціям у стале відновлення, є важливим інструментом для політиків та міжнародної спільноти розвитку.

При очевидних перевагах міжнародного виробництва практика показує, що транскордонні фінансові операції пов'язані з серйозними макроекономічними ризиками. Надмірний приплив капіталу з-за кордону посилює інфляцію, небезпека виникнення фінансових «бульбашок» і валютних криз (особливо в невеликих країнах з відкритою економікою). У той же час недостатній приплив капіталу, тим більше масова «втеча» іноземних «гарячих» грошей, гальмують економічне зростання окремих країн, сприяють поглибленню рецесії. Експерти ЮНКТАД справедливо звертають увагу на тісну взаємозалежність між рухом окремих компонентів світової економіки: «Уповільнення міжнародного виробництва веде і до зниження темпів зростання торгівлі» [40]. Звідси постійні пошуки оптимальних, збалансованих і безпечних рівнів транскордонного фінансування.

Незважаючи на падіння прибутків у 2020 році, 100 найбільших ТНК значно збільшили свої грошові запаси, що свідчить про стійкість найбільших компаній. У 2020 році кількість державних ТНК, яка становить близько 1600 у всьому світі, зросла на 7 відсотків; кілька нових учасників стали результатом нової участі в державному капіталі в рамках програм порятунку [39].

Основна частина державних ТНК (це більше 1000 компаній, або майже 70% загальної чисельності) діє в сфері послуг, приблизно 23% – в галузях обробної промисловості і 8% – в сировинному секторі. Нарешті, все більш значний вплив на структуру і динаміку глобальних ПІІ роблять найбільш крупні економічні угруповання, такі як G20 і АТЕС. Приплив ПІІ в країни G20 вперше досяг рекордного рівня 1 трлн дол.

В 2021 році глобальні потоки ПІІ досягнули мінімуму і відновили втрачені позиції, при цьому збільшилися приблизно на 10-15 відсотків. Це все одно залишає ПІІ на рівні приблизно на 25% нижче рівня 2019 року. Поточні

оптимістичні прогнози показують, що подальше збільшення у 2022 році поверне ПІ до рівня 2019 року [40]. Перспективи дуже невизначені і залежатимуть, серед інших факторів, від темпів відновлення економіки та можливості рецидивів пандемії, потенційного впливу пакетів витрат на відновлення ПІ та політичного тиску.

Таким чином, глобальну економіку можна охарактеризувати зростанням обсягів вільної торгівлі і інтенсивністю руху капіталів. Її несиметричність посилена діяльністю міжнародних організацій, таких як Міжнародний валютний фонд і Світовий банк. Вони є представниками інтересів економічно розвинених країн, глобальними за своєю інституціонально-організаційною структурою та за сферою дії. МВФ та СБ, як глобальні інституції мають специфічну цільову функцію. Сприяння процесів інтеграції країн і ринків у світове ринкове середовище, яке нині формується як глобальна економічна система, є суттю їх функції.

Розглядаючи МВФ та загалом його вплив на глобальну макроекономічну діяльність, варто зазначити, що він справляє вплив шляхом нагляду за валютною політикою країн-членів, реалізації кредитно-фінансової діяльності та надання технічної допомоги. Також, варто зазначити, що реалізація кредитно-фінансової діяльності займає центральне місце в діяльності МВФ. Слід проаналізувати даний тип діяльності МВФ більш детально.

Відповідно до рис. Б.1 Додатку Б, можна побачити що з 2020 року по 2022 рік кредитування зазнало скорочення, а в західній півкулі навпаки збільшилось. У період з початку пандемії наприкінці березня до 15 вересня 2020 року були прийняті зобов'язання по наданню 80 державам-членам приблизно 91 млрд дол. США (або 64 млрд СПЗ), з яких 30 млрд дол. США було спрямовано на екстрене фінансування (РКФ та РФІ). У сфері кредитування основна діяльність велася за п'ятьма напрямками. У міру відновлення світового зростання протягом 2021 року попит на фінансування МВФ поступово зміщувався від екстреного фінансування, обумовленого терміновими потребами платіжного балансу у зв'язку з пандемією, у бік механізмів у рамках верхніх кредитних траншей (ВКТ),

у тому числі для вирішення проблем довгострокових негативних наслідків пандемії.

Аналізуючи витрати на основні напрямки, спираючись на рисунок Б.2 Додатку Б, можна побачити, що більше витрат було здійснено на нагляд, на двосторонній основі та технічній допомозі. Тобто, МВФ підтримував країни у роботі зі збору та публікації економічних даних для вдосконалення процесу прийняття економічних рішень та підвищення прозорості. Також, було розроблено та реалізовано комплексний план заходів, який складений з урахуванням конкретних потреб країн та їх потенціалу з освоєння допомоги, що входить до найбільш витратних напрямів діяльності.

Щодо витрат на розвиток потенціалу, значна частина яких займає у структурі витрат у 2022 році, то слід зауважити, що вони зосереджені на основних галузях компетенції МВФ, таких як:

- державні фінанси;
- стабільність фінансового сектора;
- операції центрального банку;
- макроекономічні основи та економічна статистика;
- допомога країнам у вирішенні питань міждисциплінарного характеру, таких як нерівність доходів та гендерна нерівність, корупція, зміна клімату та цифрові гроші.

Відповідно до рисунку Б.3 Додатку Б, варто зазначити, що вагому частку в структурі прямої допомоги в області розвитку потенціалу займають державні фінанси та валютно-фінансові системи. Тобто, основна спрямованість прямої допомоги зосереджена на роботі з центральними банками щодо модернізації їх фінансових систем. Наприклад, курсова політика, політика щодо інфляції та боргова політика та банківського нагляду. Це зміцнює фінансову стабільність країни, стимулюючи зростання вітчизняної економіки та міжнародну торгівлю.

Отже, слід зауважити, що спираючись на аналіз діяльності Міжнародного валютного фонду, який був наведений вище, вплив цієї фінансової інституції на

глобальну економіку та глобалізаційні процеси є вагомим, та в більшості випадків позитивним.

Не менш вагомою світовою організацією є Світовий банк, до складу якого входять дві інституції, такі як: Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) та Міжнародна асоціація розвитку (МАР). Дві стратегічні цілі є основою діяльності МБРР, а саме: сприяння соціальним покращенням на користь найбільш вразливого населення в країнах, що розвиваються та фінансування інвестицій, спрямованих на економічне зростання.

Як можна помітити на рисунку Б.4 Додатку Б, то загальна динаміка наданих коштів МБРР різним регіонам зростає та у 2022 році була надано 28168 млн. дол. США. Найбільшу частку у цій динаміці займає регіон Латинської Америки та Карибського басейну, якому у 2022 було надано 8 911 млн дол. США, що на 3 112 млн дол. США більше ніж у 2020 році. Найменшу Західна та Центральна Африка сума наданих коштів у 2020 році становить 261 млн дол. США.

Спираючись на динаміку, що наведена на рисунку Б.5 Додатку Б, можна помітити, що станом на 2022 рік загальна сума наданих коштів МАР зменшилась та становить 21 214 млн. дол. США. Найбільше було надано коштів Східній та Південній Африці у 2022 році (7 133 млн дол. США). Найменше коштів отримав регіон Латинська Америка та Карибський басейн (510 млн дол. США).

МБРР це глобальна кооперативна організація розвитку, співвласниками якої є 189 держав-членів. Будучи найбільшим багатостороннім банком розвитку у світі, МБРР надає позики, гарантії, продукти управління ризиками, а також консультаційні послуги країнам із середнім рівнем доходу та платоспроможним країнам з низьким рівнем доходу, а також координує заходи щодо вирішення регіональних та глобальних проблем. У 2022 фінансовому році обсяг нових зарезервованих кредитних ресурсів МБРР склав 33,1 млрд дол. США за 136 операціями, 12 з яких були спільними операціями МБРР та МАР. Варто більш детально розглянути зарезервовані кошти за різними секторами МБРР та МАР.

Згідно рисунку Б.6 Додатку Б, слід зауважити, що найбільша частина зарезервованих коштів припадає на сектор розвитку людських ресурсів та гендерної рівності, що зазнав скорочення у 2022 році (16 024 млн дол. США). Найменша частина резервних коштів спрямована у сектор економічної політики, у 2022 році ця сума становить 3 147 млн. дол. США. Розглянувши динаміку зарезервованих коштів МБРР, слід розглянути також їх тенденцію в МАР.

МАР це найбільше у світі багатостороннє джерело пільгового фінансування для найбідніших країн. Попередньо фінансування, що надається МАР, у вигляді кредитів, грантів і гарантій на цілі розвитку, допомагає цим країнам підвищувати темпи економічного зростання, скорочувати бідність та покращувати умови життя бідних верств населення.

Аналізуючи динаміку зарезервованих коштів МАР (див. рисунок Б.7 Додатку Б), варто зазначити, що вона схожа з динамікою МБРР, але сума спрямованих коштів до сектору розвитку людських ресурсів та гендерної рівності більша і у 2022 році становить 22 846 млн. грн. Щодо сектору до якого найменше спрямовано резервних коштів, то з 2020 по 2021 роки їх сума не змінюється, а у 2022 році зросла на 1044 млн. дол. США. У світлі надзвичайних обставин та збільшених потреб у фінансуванні країн-членів МАР в умовах кризи, спричиненої пандемією COVID-19, більша частина ресурсів МАР-19 була екстрено спрямована на 2021 та 2022 фінансові роки.

Отже, досліджуючи діяльність Світового банку, а точніше двох його інституцій, варто зазначити, що вони відіграють значну роль як у глобалізаційних процесах, так і світовій економіці загалом. Щодо співпраці регіональних інституцій зі Світовим банком, то слід зауважити, що їх вона є взаємовигідною та корисною у різних сферах. Наприклад, у сферах обміну знаннями, досвідом та інформацією.

Детальніше розглянемо фінансову інтеграцію країн Азії. У даний час у країнах Азії спостерігається активний розвиток фінансових зв'язків на глобальному та регіональному рівнях, а також розширення діяльності нових фінансових центрів. У цьому, зазвичай, зберігається усталена модель

зовнішньоекономічних зв'язків, коли більше половини торгівлі здійснюється у межах регіону, а у фінансових відносинах домінують країни Заходу. У багатьох великих азіатських експортерів є велике позитивне сальдо платіжного балансу за поточними операціями, що супроводжується переведенням фінансових коштів на міжнародний ринок капіталів.

За внутрішньорегіональними потоками капіталу країни Азії помітно випереджають держави інших регіонів, що розвиваються, але поступаються розвиненим країнам Європи та Америки. Індекс монетарної та фінансової інтеграції в Азії у 2019 р. (без урахування прямих інвестицій) знаходився на рівні 0,4080, Африки – 0,2854, Латинської Америки – 0,3549 (показник ЄС – 0,4651) [41].

Визначимо основні напрями регіональної фінансової інтеграції в Азії.

Азіатські фінансові ринки різною мірою інтегровані зі світовим фінансовим ринком. У передовиках – Токіо, Гонконг та Сінгапур. Обсяг торгів на ринках Малайзії та Таїланду поки що обмежений. Гонконг, Токіо, а також офшорні ринки Малайзії та Сінгапуру сильно синхронізовані з лондонським ринком за відсутності криз. Для внутрішніх ринків Малайзії, Сінгапуру та Таїланду характерна інша картина: там міжбанківські ставки часто суттєво відхиляються від покритого відсоткового паритету.

Фінансова інтеграція тісно пов'язана з торговою, виробничою та трудовою. Зміцненню фінансових зв'язків сприяють усунення бар'єрів для регіональних потоків капіталу та фінансових послуг, покращення комунікацій та інформаційних каналів, а також гармонізація регулятивних і стандартів [42]. Регіональні ініціативи щодо зміцнення та поглиблення ринку облігацій у місцевій валюті зменшують залежність від зовнішнього фінансування у доларах та євро, підвищують фінансову стійкість національних ринків та компаній.

Для вироблення загальних підходів до фінансової інтеграції у регіоні у першому десятилітті 2000-х років було прийнято низку документів, що містять концептуальне обґрунтування напрямків взаємодії. Головний ініціатор розвитку регіонального співробітництва – Азіатський банк розвитку. У 2006 році він

розробив Стратегію регіонального співробітництва та інтеграції. Сформульовані в ній заходи грошово-кредитної та фінансової інтеграції знайшли відбиток у Стратегії 2020 – документ з довгострокового планування. Після цього було збільшення обсягів та частки проектів за цим напрямом інтеграції у загальному обсязі операцій, затверджених новим Операційним планом регіонального співробітництва та інтеграції на 2016–2020 роки [43].

Узагальнимо інституційні основи фінансової інтеграції в Азії.

Найсерйознішою проблемою фінансової інтеграції в регіоні залишається її слабка інституційна основа. Протягом кількох десятиліть в Азії розвивалася інтеграція у торгівлі та пов'язаних із нею сферах. Однак багатосторонні угоди щодо регулювання валютно-кредитних зв'язків мають обмежений характер, відсутні міждержавні механізми узгодження фінансової політики.

Об'єднанням, яке займається всім комплексом питань економічної інтеграції та відіграє самостійну роль у міжнародних відносинах, стала Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), куди входить 10 країн.

З кінця 1990-х років у її рамках поряд з двосторонніми укладали і багатосторонні угоди, що визначалося необхідністю колективних зусиль для подолання несприятливих наслідків криз у світовій економіці, упорядкування взаємних торгових зв'язків, вироблення єдиного підходу до проблем лібералізації [44]. З метою розширення господарських взаємозв'язків із сусідніми країнами було запущено механізм кооперації Асоціації з Китаєм, Японією та Республікою Корея (АСЕАН+3) [45]. З середини першого десятиліття 2000-х років укладалися Угоди про вільну торгівлю, що включають розділи про рух інвестицій.

Поштовхом до інституціоналізації фінансової інтеграції послужило створення у 2015 р. Економічної спільноти АСЕАН (АЕС). У її рамках прийнято цілу низку ініціатив щодо розширення транскордонного фінансового співробітництва між ринками капіталу в АСЕАН та АСЕАН+3. Для реалізації створені такі робочі групи:

- щодо лібералізації рахунку операцій з капіталом та контролю реалізації пріоритетних напрямів щодо забезпечення вільного потоку капіталу в регіоні;
- за платіжними та розрахунковими системами, а до 2022 р. – Оперативної групи в рамках системи АСЕАН з банківської інтеграції;
- з лібералізації фінансових послуг, включаючи банківську справу та страховий сектор;
- щодо розвитку інфраструктури ринків капіталу АСЕАН з метою розробки комплексу заходів щодо отримання емітентами та інвесторами АСЕАН доступу до ринків транскордонних акцій та облігацій АСЕАН через інтегровані системи доступу, клірингу, зберігання та розрахунків.

Крім того, передбачається розвиток Форуму ринків капіталу АСЕАН (ASEAN Capital Markets Forum, ACMF), сфокусованого на гармонізації внутрішнього законодавства, нормативно-правових актів та розвитку ринкової інфраструктури з метою інтеграції регіонального фондового ринку.

АСЕАН розробила “дорожню карту” з монетарної та фінансової інтеграції та Стратегічний план дій на 2016–2025 роки. Ними визначено основні підходи та етапи дій у тих галузях, які вважаються вирішальними для фінансової та валютної інтеграції, а саме: розвиток ринку капіталу, лібералізація рахунку операцій з капіталом та фінансових послуг, валютне співробітництво. Розвиток ринку капіталу передбачає вдосконалення нормативно-правової бази, розширення приватного фінансування, а також сприяння розширенню транскордонного співробітництва, зв'язків та гармонізації ринків капіталу у регіоні. Передбачається, що впорядкована лібералізація рахунку операцій із капіталом супроводжуватиметься заходами захисту від волатильності та системних ризиків [46].

Співпраця у валютній сфері включає розробку схеми платежів АСЕАН у рамках регіональної торгівлі для того, щоб знизити попит на долари та сприяти стабільності національних валют. Кроком у цьому напрямку стало запровадження в рамках АСЕАН та АСЕАН+3 двосторонніх, а потім багатосторонніх угод щодо валютних свопів та РЕПО як кредитні лінії проти

майбутніх фінансових потрясінь (Чіангмайська ініціатива). Діє Угода про розрахунки у місцевій валюті з торгівлі та інвестицій між Індонезією, Малайзією та Таїландом, що передбачає розширення мережі двосторонніх угод між ними. Активізація інтеграції із сусідніми країнами, забезпеченими достатніми капіталами (Китай, Японія, Республіка Корея), може збільшити потоки капіталу, але вимагатиме створення багатосторонньої фінансової інфраструктури.

Лібералізація торгівлі та послуг у рамках АСЕАН посилює необхідність взаємодії центральних банків та комерційних банківських структур на регіональному ринку АСЕАН. Основні заходи щодо банківської інтеграції мають бути реалізовані до 2020–2025 рр., але вже зараз експерти прогнозують можливі проблеми перехідного періоду, особливо для дрібних гравців на ринку банківських та фінансових послуг. Наприклад, Філіппіни зі слабким банківським сектором, як очікується, будуть зазнавати найбільшого тиску ззовні, оскільки з приходом великих іноземних банків помітно посилиться конкуренція. Для поліпшення конкурентних позицій країнам із меншими за світовими стандартами банками слід розширювати банківські мережі та збільшувати капітал спільних фінансових інститутів [47].

Південна Азія в силу причин політичного та економічного порядку поки що не має достатнього організаційного потенціалу для розвитку базисних напрямів фінансової інтеграції.

Південна Азія в силу причин політичного та економічного порядку поки що не має достатнього організаційного потенціалу для розвитку базисних напрямів фінансової інтеграції. У рамках міжурядової Асоціації регіонального співробітництва Південної Азії – СААРК (South Asian Association for Regional Cooperation, SAARC) утворено Групу керуючих центральних банків та міністрів фінансів, що має цілі, схожі з АСЕАН. Поки що вона забезпечує лише обмін інформацією з макропруденційних питань і не робить жодних значних кроків щодо налагодження фінансової взаємодії між країнами-членами. При СААРК утворено Фонд розвитку Південної Азії, який інвестує переважно у проекти соціально-економічного розвитку в окремих країнах.

Інша регіональна організація Азії – The Executives' Meeting of East Asia and Pacific Central Banks, EMEAP – об'єднує центральні банки та органи грошово-кредитного регулювання країн Східної Азії та Тихого океану. Вона відіграє важливу роль у координації та співпраці фінансових органів регіону та працює у тісному контакті з АСЕАН+3, АБР та Банком міжнародних розрахунків над створенням ринку азіатських облігацій. Підвищилися ефективність та вплив організацій щодо проведення антикризової політики в Азії (Офіс макроекономічних досліджень АСЕАН+3 та ін.), які уклали угоди з АБР про макроекономічний нагляд та підтримку фінансової стійкості [48].

Таким чином, можна виділити чотири основні групи організацій, які повністю або частково зайняті розробкою та реалізацією основних напрямів фінансової інтеграції в Азії:

- 1) спеціалізовані секції у рамках офіційних регіональних міжурядових організацій (АСЕАН, СААРК та ін.);
- 2) спеціалізовані регіональні фінансові організації (AMRO, CIMM, ACFM);
- 3) банківські, інвестиційні та інші асоціації;
- 4) регіональні програми, які реалізуються з ініціативи банків розвитку (ABMI, ACIF).

У своїх зусиллях азіатські держави орієнтуються насамперед на Європейський Союз, який демонструє найбільш сучасну модель регіональної фінансової інтеграції. Європейська інтеграція заснована на функціонуванні цілої низки наднаціональних інститутів, які здійснюють регулювання як у рамках всієї фінансової системи, так і в її окремих ланках (банківський ринок, ринок цінних паперів, похідні тощо). По суті, країни ЄС передали “вгору” частину свого фінансового суверенітету. Введення євро та лібералізація ринку фінансових послуг забезпечили глибоку інтеграцію їхніх грошових та кредитних ринків.

Порівняно з європейською східноазійська фінансова інтеграція ще вкрай слабка. Її регулювання ґрунтується на прийнятих у 2015 р. документах АЕС, частина з яких має суто декларативний характер. Великі гравці, такі як Японія та

КНР, беруть участь в інтеграції в основному через міждержавні банки розвитку та регіональні інститути (АБР, АІБ) і меншою мірою – через багатосторонні банківські та портфельні програми ділових кіл [49].

За розрахунками АБР, 2016 р. коефіцієнт фінансової інтеграції Азії становив 0,87 (показник ЄС = 1). При цьому з інституційної інтеграції розрив оцінювався в 3,4 рази, тобто навіть більше, ніж у Латинської Америки. Таким чином, інституційна інтеграція залишається найслабшою ланкою економічної, включаючи фінансову, інтеграції в азіатському регіоні, і найближчим часом ситуація навряд чи суттєво покращиться [47].

Можна припустити, що визначальну роль у внутрішньорегіональному фінансуванні відіграватимуть прямі інвестиції, причому у різних формах (злиття та поглинання, нові проекти та ін.) такі інвестиції безпосередньо пов'язані з активізацією зовнішньоекономічної діяльності, формуванням ланцюжків доданої вартості та розвитком двосторонніх та багатосторонніх інвестиційних угод. Оскільки для більшості країн регіону основним джерелом фінансування є банківський сектор, найважливішого значення набуває регіональна консолідація банків, створення спільних інститутів фінансування зовнішньої торгівлі та інвестицій. На подібні процеси значний вплив здійснюватиме Китай, який в умовах торговельних протиріч і обмежень, що набирають силу, з боку США все більше переорієнтує свої торговельні та інвестиційні інтереси на Східну та Південну Азію.

Водночас у низці країн зберігається низький рівень ефективності портфельних операцій, відсутні окремі сегменти фінансового ринку, недостатньо розвинена його правова основа, що негативно позначається на прибутковості та безпеці азіатських активів. Тим не менш, оскільки азіатські країни продовжують розвивати свої фінансові системи та просувати спільні стандарти регулювання, можна очікувати, що регіональний ринок залучатиме все більшу частку портфельних та банківських інвестицій.

Головна проблема – слабка організаційна база взаємодії, що обумовлено значними відмінностями у глибині фінансових ринків субрегіонів та окремих

країн. Досі організаційні зусилля націлені головним чином на зниження вразливості національних економік перед регіональними та глобальними кризами.

У меншій мірі вони спрямовані на створення інституційної структури щодо єдиної фінансової та фіскальної політики. Вирішення цього завдання пов'язане з лібералізацією рахунків капіталу країн-членів, поступовим скороченням частки доларових операцій, створенням власної розрахункової та платіжної одиниці.

Найближче до цієї мети наблизилася група АСЕАН, яка стає центром регіонального співробітництва та намагається забезпечити баланс між основними регіональними державами, хоча її можливості є недостатніми внаслідок організаційних особливостей АСЕАН+3. Важливу роль відіграють регіональні банки розвитку, але їх діяльності позначається суперництво в інвестиційній сфері основних акціонерів і донорів капіталу. Подальший розвиток фінансової взаємодії визначатиметься загальним напрямом економічної інтеграції країн Азії, їх прагненням налагодити глибші стійкі зв'язки у торговельній, виробничій та фінансових галузях.

2.3 Перспективи створення глобальних регіонів

Наукові школи та структури, що мають відношення до вироблення глобальної стратегії, відрізняються диференційованим використанням категорії «регіон». Завдяки цьому за останні тридцять років виникла велика кількість зовнішньополітичних проектів щодо конструювання регіонів у різних частинах світу. Таким чином, цей процес із внутрішнього завдання держави (районування, регіональний госпрозрахунок) перетворився на один з основних факторів міжнародної конкуренції та зміни балансу сил.

Феномен регіонального простору став частиною однієї з найскладніших проблем теорії та практики міжнародних відносин – становлення нового світового порядку, в якому регіон виступає метою та засобом стратегії домінування.

Аналіз регіональних конструкцій показав, що вони являють собою простір, що володіє однією або декількома функціями, які забезпечують вирішення певної проблеми. У міжнародному середовищі це призвело, по-перше, до появи угод, що встановлюють правовий порядок транскордонного взаємодії. По-друге – виявило географічну умовність, непостійність та граничність регіональних об'єднань. По-третє – позначило проблему змінної просторової конфігурації та методів отримання знань про регіон як форму соціально-політичної та стратегічної організації території, при цьому виявивши недоліки теоретичних підходів.

Будучи конкретним територіальним фрагментом, регіон має здатність інтегрувати, розмежовувати, розподіляти, організовувати та трансформувати архітектуру глобальної взаємозалежності, створювати та застосовувати ефекти захопленого простору. Отже, «природні» властивості феномена дозволяють використовувати його як технологію стягування (обмеження) і розтягування (розширення) політичного впливу окремих гравців міжнародних процесів, перетворюючи його на інструмент впливу. Найбільш очевидно регіоналізація виявилася у Великій Євразії, на території якої діють два взаємно репродуктивні процеси – інтеграція та дезінтеграція.

Створення геостратегічного регіону – процес, у рамках якого забезпечуються національні інтереси шляхом здійснення контролю над найважливішими торговими і військовими маршрутами по суші та морю. Так, відстоюючи свої домагання на роль світової держави, Великобританія фактично «закрила» Індійський океан, перетворивши Південну Азію на єдине ціле. До кінця XIX ст. сфера її впливу охоплювала Близький Схід, що омивається п'ятьма морями, в тому числі Аден, арабські князівства вздовж узбережжя Аравійського півострова, а також Кіпр. Це приклад втілення імперського мислення, завуальованого нині в проектах трансрегіоналізації світових шляхів.

Сьогодні увага дослідників більше прикута до Європейського Союзу, Близького Сходу та Арктичного регіону. Будучи інституційно різними конструкціями, вони мають загальну форму (регіон). Цей фактор дозволяє

екстраполювати пов'язані з ним теоретичні пояснення на інші об'єкти з аналогічними параметрами. У нашому випадку – це Індо-Тихоокеанський регіон, побудувавши який США мають намір повернути собі статус великої держави.

Автор методів просторового аналізу, американський економіст і географ У. Айзард одного разу зауважив: «...регіон детермінований тим питанням, яким ми займаємося» [50, с. 6]. Теоретик та практик реформ системи національної безпеки США Дж. Най дійшов висновку, що регіон залежить від «географічного змісту» і більше пов'язаний «з конструюванням поведінки на міжнародній арені» [51]. Регіональна конструкція, як вода чи силовий баланс, немає постійної форми і, отже, конвенційних кордонів. Ця думка найбільш рельєфно характеризує прибережні простори – літораль, зону, яка затоплюється морською водою під час припливу і осушується під час відливу.

Міжнародний регіон – антагоніст суверенітету. Неореалісти Копенгагенської школи міжнародних досліджень безпеки підтверджують, що у мегарегіонів «відсутні якості гравців» [52, с. 27]. Випадок Європейського Союзу та спроби створити анклав в регіоні Перської затоки [53] показують, що стратегічна конструкція «тримається» на регіональному лідері, який вибудовує ієрархію балансу сил.

У сучасній міжнародній практиці особливу важливість набуває проблема життєздатності кожної держави – як тих, хто проектує функціональну специфіку регіону, так і тих, хто згоден підтримувати запропонований дизайн взаємозалежності. У світлі відносного ослаблення головних центрів сили майже не залишається сумнівів у тому, що на уламках системи біполярності зростає комплекс регіонально конфігурованих протистоянь – складний гібрид конфлікту, безпеки та впливу.

Будівельним матеріалом геостратегічного регіону є гори, моря, дороги, транспортні засоби, зброя, демографія, технології, економіка, конфлікт, стратегія та воля гравця до реалізації національного інтересу у просторовому плані.

Міжнародний регіон – територіальна проекція стратегічного задуму. Зв'язуючи протягом майже півтора століття два океани (Атлантичний і

Індійський), Великобританія набула статусу світової держави, що дозволило їй контролювати найбільші торгові шляхи (в Індію і на Далекий Схід). Однак поява Панамського каналу, що поєднав Атлантичний і Тихий океани (1920 р.), маршрутів Тихоокеанського торгового басейну (домінування США в Західній півкулі) привели на початку ХХ ст. до завершення імперського періоду Великої Британії.

Організаційний вимір регіонального простору (стратегічна константа) визначає ступінь мобільності влади та масштаби впливу гравця. Цю ознаку вказував британський географ, професор Оксфордського університету, засновник теорії Хартленда Х. Маккіндер, оцінюючи в 1904 р. «залізничну рухливість» ефекти захопленого простору. Отже, «природні» властивості феномена дозволяють використовувати його як технологію стягування (обмеження) і розтягування (розширення) політичного впливу окремих гравців міжнародних процесів, перетворюючи його на інструмент впливу. Найбільш очевидно регіоналізація виявилася у Великій Євразії, на території якої діють два взаємно репродуктивні процеси – інтеграція та дезінтеграція.

Випадок Європейського Союзу та спроби створити анклав в регіоні Перської затоки [53] показують, що стратегічна конструкція “тримається” на регіональному лідері, який вибудовує ієрархію балансу сил.

Операційна система мобільності влади – “скелет” геостратегічного регіону. У цьому контексті Індо-Тихоокеанський регіон є індикатором функціональної дієздатності американської могутності. Регіон як стратегічний феномен виник разом із центрами впливу, які претендують на наднаціональну владу у певному просторі. Так, наприклад, модель оборони Середнього Сходу лежить в основі фактичного поділу світу на зони стратегічної відповідальності, системно представлені в англо-американській «Програмі перемоги» (серпень 1941 р.):

- 1) збереження цілісності Західної півкулі;
- 2) запобігання розпаду Британської імперії;

3) недопущення подальшого розширення територіального панування Японії;

4) створення в Європі та Азії балансу сил з метою забезпечення політичної стійкості у цих регіонах та у майбутньому безпеки США; встановлення режимів, що сприяють економічній та індивідуальній свободі.

Концепція Індो-Тихоокеанського регіону забезпечує виконання останнього із зазначених пунктів, не розриваючи єдності всіх оголошених цілей. Це свідчить про те, що будівництво та “експлуатація” регіону переслідують не лише військово-стратегічні та політичні завдання, а й торговельно-економічні в перспективі. Збудований у міжнародному середовищі регіональний простір – це геоінформаційна конструкція ієрархії балансу сил, що постулюється, з функціями ситуативного управління.

Одна з найбільш вивчених моделей – регіон Середнього та Близького Сходу (між Індією та Аравійським півостровом), описаний А. Мехеном в 1902р. По суті, цей формат збігається із задумом Indo-Pacific, але більш мініатюрний і з іншим «молодшим союзником». Спроби його ітеративної трансформації почалися наприкінці минулого століття: з 1995 р. Середній та Близький Схід разом з Іраном та Афганістаном іменується Великий Близький Схід. Просторові аналогії, що виникають у зв'язку з цим, не залишають сумнівів, що Indo-Pacific – третя версія британської моделі Середнього Сходу.

Про серйозність наміру конструювання Індо-Тихоокеанського регіону, що визрів в американському експертному співтоваристві задовго до офіційної згадки [54; 55], свідчать про чотири важливі події – відмова від Транстихоокеанського партнерства, вихід з Трансатлантичного об'єднання; посилення військової присутності у Південній та Південно-Східній Азії, створення у 2018 р. Індо-Тихоокеанського командування ВМС. Заявлена модель геостратегічного регіону, будівництво якого планується завершити через 60 років, відображає значну корекцію бачення Сполученими Штатами своєї ролі в Європі, Азії, Євразії та Африці [56].

З позицій регіонобудування, конструкція Indo-Pacific представляє самостійний науковий інтерес. Актуальність дослідження цього феномена визначається необхідністю розробки геопросторової стратегії, що зв'язує морські та берегові простори в єдиний комплекс Світового прибережжя.

Детермінант концепції «вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону» (Indo-Pacific) – ядро японської моделі, задуманої у форматі «чотирьох демократій» (Австралія, Індія, Японія, США). Продукт японської стратегічної думки став «щасливою знахідкою» для вирішення проблеми, сформульованої американським військовим аналітиком С. Метцем у вигляді питання, – чи хочуть і чи можуть США зберегти за собою статус наддержави [57].

Основним принципом американської стратегії світового домінування/могутності є стримування своїх противників/суперників та надання союзникам обмеженого доступу до інвестиційного капіталу та технологій. Особливе місце в ній займає проблема активного залучення коаліційних партнерів в океанічні басейни, через які проходять торгові шляхи, і де США належать контрольні функції. І в цьому сенсі модель Indo-Pacific стала цікавою і для японців.

Ці гіпотези дозволяють приступити до опису моделі Indo-Pacific, деякі елементи якої були намічені Ф. Тернер (стратегічна константа тихоокеанського розвитку США); А. Мехен («проблема Азії» з Китаєм у центрі Азії та Японією в центрі Тихого океану) [58]; Н. Спайкменом (інструменти контролю берегових територій) [59].

Оцінюючи інструмент британського впливу, Х. Маккіндер представив чотири регіони (Європа, Середній Схід і дві мусонні землі), в які можна проникнути морським шляхом. Однак «велика безперервна ділянка ..., що простягається прямо від крижаного, рівного берега Сибіру до спекотних, крутих берегів Белуджістана і Персії», виділена як недоступна «для океанського судноплавства» і, отже, не підвладна зовнішньому контролю [60, с. 93]. Можливість просування в Арктику та континентальні регіони водозбірного

басейну, що об'єднують «майже половину Азії та чверть Європи», вчений побачив у переходах через мусонні області Центральної Азії.

Припустивши, що «Сполучені Штати побудують Панамський канал, щоб зробити свою Місісіпі і атлантичні ресурси доступними в Тихому океані» [61, с. 436], Х. Маккіндер фактично визнав концепцію «західного світу» Ф. Тернера, який канонізував рухливість кордонів Заходу і маркував Тихий океан як регіон розвитку США.

На час появи концепції Ф. Тернера (1880-ті роки) американські ВМС вже контролювали стратегічне перехрестя морських шляхів (Філіппіни, Гуам, Гонконг). Через чотири роки після стратегічного цілепокладання Ф. Тернера, під враженням від Боксерського повстання в Китаї Н. Спайкмен конкретизує проблему: «Тепер в Азії ми зіткнулися з питаннями, в яких наші інтереси, ймовірно, будуть значними» [59, с. 15]. Наголошуючи на значущості облаштування тихоокеанського узбережжя, Ф. Тернер створив алгоритм руху США до світового лідерства. Заради участі у світовій політиці в регіоні Тихого океану «люди західного світу відвернулися від Атлантичного океану ..., – вважав американський історик, – стали господарями Філіппін ..., заволоділи Гавайськими островами і набули контролюючого впливу в зоні Мексиканської затоки».

Такого ж висновку дійшов і А. Мехен: «Будь-які можливі в даний час зміни кордонів (у Європі та Америці) ... не призведуть до матеріального результату... Таким чином, залишається Азія, умови якої з точки зору світової політики» стали виключно привабливими для реалізації національних інтересів Сполучених Штатів [58, с. 159-160].

У стратегії освоєння Тихоокеанської Азії фахівці виділяють як ключові відносини між Сполученими Штатами та Японією [62, с. 1]. Конфлікт між ними (японський напад на Перл-Харбор, атомні бомбардування Хіросіми та Нагасакі) завершився в середині минулого сторіччя, коли економіка Японії була знищена і країна втратила здатність вести війну [63].

У ХХІ ст. японо-американське стратегічне зближення відбувається у Індо-Тихоокеанській зоні. Професор Національної академії оборони Японії Я. Нобору наголошує на важливості для країни двостороннього альянсу, який дозволить Японії підвищити обороноздатність, а також брати участь у зміцненні регіональної (тихоокеанської) та глобальної безпеки. На думку експерта, «криза ідентичності», з якою зіткнувся стратегічний союз двох країн у 1990-х роках, успішно подолано [64].

Стратегія США щодо досягнення/утримання статусу великої держави відрізняється від британського підходу. Не змінюючи маккіндерівської мети (управління світом), американські мислителі відповідно до географо-стратегічних можливостей сконструювали свою просторову опору: «хто контролює Rimland, той править Євразією; хто керує Євразією, той контролює долі світу» [65, с. 43].

Найбільш явно здійснення тактик М. Спайкмена виявилось у зміні статусу країн – з переможених противників на «молодших» союзників (Німеччина, Японія), і навіть звернення друзів/партнерів до суперників/ворогів (Китай). Оцінюючи стратегію розвороту у бік Азії як «стримування Китаю» і «поворот від Європи», французький політолог О. Жак виходить, зокрема, з особливої думки Н. Спайкмена про характер перемоги над Японією. Перемога, вказував вчений, «не означає повного усунення військової сили Японії» [66, с. 25].

Гіпотези Спайкмена лягли в основу «Стратегії безпеки США в Східноазіатському та Тихоокеанському регіонах» (так званої Ініціативи Ная) [67], важливою для розуміння причин американського постатлантизму. Про це вказував і професор Babson College У. Мейборн [68]. Перераховані в ній тактики дозволяють створити опорні вузли та нові баланси сил, позначаючи Світове узбережжя як простір, де реалізуються стратегічні завдання. Намічений щодо Азії курс – це масштабний фрагмент системи управління «безперервним океаном», де поки «не переважає жодна нація». Ця витримка дає уявлення про функціональну константу Індо-Тихоокеанського формату.

Таким чином, будівництво Indo-Pacific відповідає геополітичним рекомендаціям Х. Маккіндера та Н. Спайкмена щодо Азії та Африки; показує ресурси перебалансування; визначає в особі Індії «молодшого союзника»; узгоджується з метою контролювати/витіснити зі стратегічного простору «основних суперників», чия «еволюція» США «згадали» і тепер змушені перемогти «у стратегічній модернізації» інструментів впливу [69]. Коментар консультанта Foreign Policy Research Institute та RAND Corporation П. Брекена дозволяє завершити відбір характеристик геостратегічного регіону, виділивши наступні:

- територія протиборства основних гравців міжнародних відносин;
- регіон, у якому поєднуються ресурси розвитку претендента на лідерство та заходи придушення аналогічних намірів із боку суперників;
- просторова проекція стратегічного інтерфейсу.

З 01 січня 2022 року набула чинності найбільша в світі Угода про всебічне регіональне економічне партнерство (ВРЕП, RCEP) між 15 державами, які в сукупності виробляють 25,8 трлн дол. США, що складає 30% світового ВВП. Згідно з даними Світового банку, угода охоплює 2,3 млрд людей, або 30% населення світу, і складатиме 12,7 трлн дол. США, що становить понад чверть світової торгівлі товарів і послуг, а також 31% світових надходжень ПШ [70].

Угоду «Регіональне, всебічне економічне партнерство» (RCEP) уклали Китай, В'єтнам, Сінгапур, Індонезія, Малайзія, Таїланд, Філіппіни, М'янма, Бруней, Лаос, Камбоджа, Японія, Австралія, Південна Корея та Нова Зеландія.

Домовленості стосуються торгівлі, послуг, інвестицій, електронної комерції, телекомунікації та авторських прав. Угода передбачає зниження мит для більшості категорій товарів, але з різними застереженнями.

За оцінками Brookings Institution, RCEP може принести додатково 209 млрд дол. США до загальносвітових доходів щороку та 500 млрд дол. США до обсягів світової торгівлі до 2030 року.

Набуття чинності Угоди RCEP є проявом рішучості регіону зберегти ринки відкритими; посилити регіональну економічну інтеграцію; підтримувати

відкрити, вільну, чесну, інклюзивну та засновану на правилах багатосторонню торгову систему; і, зрештою, зробити внесок у глобальні зусилля з відновлення після пандемії.

Завдяки новим зобов'язанням щодо доступу до ринку та спрощеним сучасним правилам, які сприяють торгівлі та інвестиціям, RCEP обіцяє створити нові можливості для бізнесу та працевлаштування, зміцнити ланцюги поставок у регіоні та сприяти участі мікро-, малих і середніх підприємств у регіональних виробничих ланцюгах створення доданої вартості.

Висновки до розділу 2

Дослідивши сучасний стан, виклики та пріоритети розвитку глобальної економіки, визначили основні тренди просторової трансформації промислового виробництва в умовах глобалізації. Представлені кількісні оцінки зрушень на рівні країн і регіонів. Особливу увагу приділено структурним змінам в напрямку «Північ-Південь». Проведено аналіз головного зсуву в світовій економіці – виходу Китаю на перше місце в світі за рядом макроекономічних показників.

Країни, що розвиваються, що йдуть по шляху прискореної індустріалізації (Китай, Індія, Сінгапур, Індонезія, Бразилія, Мексика та ін.), виявилися цілком конкурентоспроможними в боротьбі на світових ринках. Вони в своєму економічному розвитку впевнено просуваються вперед, хоча в останні роки і не такими високими темпами, як раніше. Імпорт сучасних промислових технологій з розвинених країн, спільні з ТНК підприємства, навчання і підготовка національних кадрів для промисловості в попередні десятиліття створили науково-технічні заділи для національної промисловості, дозволили країнам, що розвиваються, вписатися в сучасні тренди індустріального розвитку. І навряд чи вони будуть легко віддавати розвиненим країнам завойовані позиції на світових ринках промислової продукції.

Формування світового виробничого ландшафту протягом останніх 10-15 років в значній мірі звелось до змагання між США і Китаєм. Американська

модель сьогодні забезпечує лідерство за якісними показниками розвитку, китайська – за кількісними. Майбутнє покаже, яка з цих двох моделей виявиться більш життєздатною і перспективною.

Регіональна фінансова інтеграція в азійському регіоні може сприяти подоланню несприятливих наслідків глобальної інтеграції, дозволяючи азіатським економікам, що розвиваються, використовувати місцеві фінансові ресурси як альтернативу світовому фінансовому ринку. У регіоні поступово налагоджується взаємодія у грошово-кредитній та валютній політиці, створюються структури регіонального співробітництва на різних рівнях. Зростають вартісні обсяги регіональних потоків капіталу і кількість угод, що укладаються, що відображає загальну тенденцію посилення позицій країн, що розвиваються, на фінансовому ринку.

Досліджено можливість створення глобального регіону Indo-Pacific, який:

- за задумом – гібрид конфлікту, безпеки та впливу;
- по конструкції – активи балансу чотирьох демократій, модель Середнього Сходу, що розширюється; системна композиція морів, проток, заток, літоралі, перехідних зон, континентальних дорожніх конструкцій;
- за метою – управління Світовим океаном та його перехідними континентальними зонами;
- по функціоналу – захист територіальних комплексів, спрямований на здійснення контролю за перевезенням стратегічної сировини;
- за технологіями – система ситуативного управління просторовим хаосом; театр військових дій за умовами Четвертої промислової революції (війна за межі розвитку).

Сума характеристик дозволяє визначити геостратегічний регіон як просторову конструкцію сили балансу, суттєвої для розвитку території вищого ієрархічного рівня.

РОЗДІЛ 3

РОЛЬ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ

3.1 Україна в системі міжнародних інституцій

Україна приймала і приймає зараз активну участь у діяльності десятків міжнародних організацій. У більшості організацій наша держава набула статусу повноправного члена, у деяких – лише спостерігач. Особливого значення Україна надає діяльності в межах ООН, МВФ, МБРР, СОТ, Ради Європи та ін.

Також Україна, як країна-засновник ООН, завжди брала активну участь у реалізації всіх напрямків діяльності ООН: підтримання міжнародного миру та безпеки; зміцнення верховенства права у міжнародних відносинах; розвиток співробітництва у вирішенні проблем соціально-економічного та гуманітарного характеру; забезпечення прав людини та ін.

За час свого членства в ООН Україна тричі обиралася непостійним членом Ради Безпеки, сім разів – членом Економічної і Соціальної Ради. У червні 2018 року Генеральна Асамблея ООН обрала Україну до складу Економічної і Соціальної Ради ООН (ЕКОСОП) на період 2019–2021 рр.

Кандидатуру України чотири рази висунуто на обрання до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН на період 2016–2017 рр., тричі - до складу Ради ООН з прав людини, зокрема на період 2018–2020 рр.

Україна є членом наступних керівних органів ООН та спеціалізованих установ системи ООН: Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ), Комісії із соціального розвитку, Комісії з наркотичних засобів, Комітету з внесків, Виконавчої ради Структури ООН з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок «ООН-Жінки», Комітету з інформації, Ради Організації ООН з промислового розвитку (ЮНІДО), Адміністративної ради та Ради поштової експлуатації Всесвітнього поштового союзу, Програмного та бюджетного комітетів Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ).

Постійний представник України при ООН був обраний Головою Шостого комітету (правові питання) 67-ї сесії ГА ООН (2012–2013 рр.), Україна Віце-головила в Асамблеї Міжнародної морської організації, представник нашої держави входить до складу Міжнародного трибуналу з морського права (2011–2021 рр.).

Представники України входили до складу керівних органів Програми розвитку ООН та Фонду ООН у галузі народонаселення (Виконавчої ради ПРООН/ЮНФПА/ЮНОПС), Дитячого фонду ООН (Виконавчої ради ЮНІСЕФ), Всесвітньої туристичної організації (Виконавчої ради ЮНВТО), Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (Виконавчої ради ЮНЕСКО), Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (Рада ФАО), Всесвітньої продовольчої програми ООН (Виконавча Рада ВПП).

Саме сьогоднішня ситуація в Україні й активні дії керівництва нашої країни та дипломатів в напрямі розширення і поглиблення міжнародної співпраці дозволили виявити проблеми, прогалини у міжнародному праві, в діяльності міжнародних організацій (зокрема ООН) та сформуванню розуміння у світової спільноти щодо необхідності глобальних змін.

В останні місяці стало очевидним, що структура ООН не відповідає викликам ХХІ століття. Ми погоджуємося з деякими фахівцями у сфері міжнародних відносин, що ООН треба зберегти як міжнародну інституцію, але потрібні суттєві зміни. В різні часи було багато розмов про реформування ООН, але без конкретних результатів.

21.09.2022 р. під час виступу на загальних дебатах 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Президент України Володимир Зеленський представив 5 принципів «формули миру», які мають бути покладені в реформування ООН. Він наголосив, що ця формула може спрацювати не тільки для нас, а й для всіх, хто може опинитись у схожих обставинах. Це формула, яка карає за злочин, захищає життя, відновлює безпеку й територіальну цілісність, гарантує безпеку та передбачає рішучість.

Слід відзначити, що 101 держава проголосувала за те, щоб могло відбутися це відеозвернення. Лише 7 держав проголосували проти: Білорусь, Куба, КНДР, Еритрея, Нікарагуа, Росія та Сирія.

Україна навіть в найскладнішій для нас ситуації діє відповідно до Статуту ООН. Вона показала силу на полі бою, користуючись своїм невід'ємним правом на самооборону згідно зі статтею 51 Статуту ООН. Статут ООН проголошує рівність націй, і ми довели, що Україна є рівною серед рівних. Статут ООН захищає непорушність кордонів, і ми підтверджуємо лінію нашого кордону, виганяючи окупантів за неї. Статут ООН фіксує цінність прав людини, гідності та життя, і ми теж фіксуємо їх – кожним звільненим від російської окупації українським містом. Ця війна не була спровокована нами. Ми провели 88 раундів переговорів у різних форматах, щоб не допустити цієї війни, – це тільки за час від початку президентства В. Зеленського й до 24 лютого цього року.

Таким чином, Україною запропоновано п'ять пунктів «формули миру» [71]:

- покарання за агресію;
- захист життя;
- відновлення безпеки й територіальної цілісності;
- гарантії безпеки;
- рішучість захищатися.

Перший комплексний пункт нашої формули миру: покарання за злочин агресії; покарання за порушення кордонів; покарання, яке має діяти, поки не буде відновлений міжнародно визнаний кордон та агресія не припиниться, поки не буде повної компенсації за війну. На виконання цього пункту мають бути застосовані санкції проти агресора, блокування торгівлі й відносин з агресором. Має бути створений спеціальний трибунал для покарання Росії за злочин агресії проти нашої держави. Це те, що стане сигналом для всіх потенційних агресорів, що вони повинні цінувати мир, інакше будуть притягнуті до відповідальності світом. Україна звернулася до Генеральної Асамблеї ООН щодо підтримки необхідності створення й міжнародного компенсаційного механізму.

Другий пункт формули миру – це захист життя всіма засобами, які дозволяє Статут ООН. Кожна держава, проти якої спрямована збройна агресія, потребує можливості захищати своїх громадян і звільняти свою територію. Фізичний захист і соціальний захист – це два елементи будь-якого державного життя.

Третій пункт – відновлення безпеки й територіальної цілісності. Мова йде про безпеку мореплавства, продовольчу безпеку, радіаційну безпеку, енергетичну безпеку, безпеку від зброї масового ураження тощо.

Україна все робить, щоб за допомогою ООН відновити безпеку мореплавства і продовольчу безпеку. Такі країни, як Алжир, Ефіопія, Єгипет, Лівія, Кенія, Сомалі, Судан, Туніс, Бангладеш, Ізраїль, Індія, Іран, Ємен, Кіпр, Китай, Корея, Ліван, Туреччина, Бельгія, Болгарія, Греція, Ірландія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Німеччина, Румунія та Франція вже отримали українську агропродукцію. Попри всі складнощі через війну Україна не тільки виконує свої партнерські зобов'язання в межах Продовольчої програми ООН, постачаючи агропродукцію в країни, які край цього потребують, а й надає гуманітарну допомогу Ефіопії та Сомалі у вигляді додаткового обсягу пшениці.

Росія спричиняє своїми діями на Південноукраїнській АЕС велику глобальну небезпеку. І, на жаль, МАГАТЕ через всю, спочатку нерішучість, а потім явну недовіру, не зможе зупинити будь-яку ворожу активність проти будь-яких атомних об'єктів України.

Четвертий пункт – це гарантії безпеки, на які має право кожна нація. Україна розробила пропозиції щодо модернізації архітектури безпеки для себе, Європи та світу.

П'ятий пункт української формули миру – це рішучість світу об'єднатися навколо того, хто бореться проти збройної агресії. Це дисбаланс, коли уся Африка, уся Латинська Америка, більша частина Азії, уся Центральна та Східна Європа підкорюються праву вето, якого самі ніколи не мали. При цьому Росія його постійно застосовує, а кількість таких застосувань навіть не обмежується.

За весь час РФ застосувала право вето більше разів, ніж інші країни – члени Ради безпеки ООН разом взяті.

Як позитивні результати співпраці України з ООН слід відзначити ухвалення Генасамблеєю ООН 14.11.2022 р. проекту резолюції, що передбачає: механізм розрахунку збитків України; конфіскації російських активів; компенсації збитків від війни для України. 94 країни проголосувало «за», і лише 14 – «проти», 73 – «утрималися» [72].

Відбувається розвиток співпраці України з організаціями системи ООН. Зокрема Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН (FAO), щодо недопущення глобальної продовольчої кризи та здійснення постачання зерна й іншої продукції АПК з України в країни Африки, Азії, Європи тощо. Вже відправлено більше 12 млн тон зерна в 40 країн світу, зокрема 2,5 млн тон – в найбідніші країни. В межах ініціативи України разом з ООН «Grain from Ukraine» планується відправити до весни 2023 р. 60 суден з зерном [73].

Розглянемо зміни у взаємовідносинах України з іншими глобальними інституціями.

Почнемо з впливового глобального об'єднання провідних країн – G20. На саміті «Групи двадцяти» 15-16.11.2022 р. Президент України Володимир Зеленський запропонував 10 позицій «формули миру», в якій могли б взяти участь ці держави. Це набір рішень, які доцільно реалізувати, щоб гарантувати мир [74]:

1. Радіаційна та ядерна безпека.
2. Продовольча безпека.
3. Енергетична безпека.
4. Звільнення всіх полонених і депортованих.
5. Виконання Статуту ООН і відновлення територіальної цілісності України та світового порядку.
6. Виведення російських військ і припинення бойових дій.
7. Повернення спарведливості.
8. Протидія екоциду.

9. Недопущення ескалації.

10. Фіксація закінчення війни.

У результаті зустрічі «Велика двадцятка» ухвалила спільне комюніке, в якому засудила війну росії проти України Але у тексті зазначають, що “більшість країн-членів рішуче засуджують війну в Україні та наголошують, що вона спричиняє велетенські страждання та погіршує існуючі проблеми у глобальній економіці», але є й пасаж про «відмінність поглядів щодо ситуації та санкцій» [75]. Також йдеться про те, що слід дотримуватися міжнародного права, а погрози застосування ядерної зброї є неприйнятними. Лідери вітають продовження роботи «зернового коридору» через Чорне море.

Україна робить сьогодні суттєвий внесок у зміцнення НАТО. Але для того, щоб вступити до цього альянсу, що є одним із пріоритетів України, необхідно провести переговори і отримати згоду усіх 30 членів НАТО. А це потребує певного часу, зусиль і закінчення гострої стадії військових дій в Україні.

05.07.2022 р. Україна передала заявку на вступ до престижної організації, в яку входять 38 найрозвинутіших країн, – Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

Про зміни у геополітиці, наприклад, свідчить участь Президента України в G7 ще в 8 травні 2022 р. з питань оборонної та фінансової підтримки України, посилення санкцій проти Росії. Після того учасники G7 ще декілька разів зустрічалися. Основним питанням завжди була ситуація в Україні і збільшення різноманітної підтримки нам.

Починаючи з лютого 2022 року співпраця з фінансовими організаціями в Україні є нестабільною, але активною, адже широкомасштабне вторгнення Росії в Україну стало викликом на всіх рівнях, в тому числі і фінансовому.

Так наприклад, Міжнародний валютний фонд продовжує допомагати нашій державі. У 2022 фінансовому році було затверджено екстрене фінансування для України на суму 1,4 млрд дол. і, на прохання кількох країн-членів МВФ, було створено спеціальний рахунок, який слугує для донорів безпечним механізмом направлення Україні додаткової фінансової допомоги [76].

Фінансову допомогу надає і Світовий банк. Наприклад, 7 березня 2022 р. Рада виконавчих директорів Світового банку схвалила пакет додаткової підтримки бюджету для України під назвою «Фінансування на відновлення в умовах надзвичайної економічної ситуації в Україні» на суму 723 мільйонів дол. Пакет складається з додаткової позики в розмірі 350 мільйонів дол. і гарантій у розмірі 139 мільйонів дол., а також мобілізує грантове фінансування в розмірі 134 мільйони дол. і паралельного фінансування в розмірі 100 мільйонів дол. [77]. Швидка підтримка допомагає уряду України надавати критично важливі послуги громадянам, зокрема заробітну плату працівникам лікарень, пенсії для людей похилого віку та соціальні програми для вразливих верств населення. Початкова підтримка Світового банку була збільшена за рахунок гарантій від Нідерландів на 89 мільйонів дол. та від Швеції на 50 мільйонів дол.. Світовий банк також створив багатосторонній донорський трастовий фонд (MDTF) для сприяння передачі грантових ресурсів від донорів в Україну з внесками від Великобританії, Данії, Латвії, Литви та Ісландії в розмірі 134 мільйонів дол. США. Світовий банк закликає надавати додаткові грантові внески до MDTF. Крім того, Японія надала до пакету підтримки 100 мільйонів дол. паралельного фінансування.

Ведуться переговори, щоб МВФ та інші міжнародні організації списали зовнішні борги Україні через надзвичайну ситуацію.

Ще однією міжнародною фінансовою організацією, яка допомогла Україні з початку війни став Європейський банк реконструкції та розвитку, який у березні 2022 року ухвалив рішення про початковий «пакет заходів для стійкості» у розмірі 2 млрд євро, що передбачає фінансування заходів для допомоги громадянам, компаніям і країнам, які зазнали впливу війни росії проти України [78].

Розглянемо також місце України у деяких глобальних рейтингах.

України посідає 44-ге місце в індексі глобалізації у 2021 р. з показником 73,93 (KOF Globalization Index 2021), який розраховується Швейцарським економічним інститутом за трьома основними групами показників – економічними (критеріями тут виступають обсяги інвестицій, а також експорту

й імпорту), соціальними (персональні контакти, у тому числі за допомогою всевітньої мережі Інтернет та мобільного зв'язку) і політичними (представленість різних груп інтересів у формі офіційних організацій, інтегрованість країни у глобальні політичні процеси тощо). Однак у цьому рейтингу не відображено якісний бік глобалізації [79].

Про те, що Україна досі належно не конвертує свою відкритість у добробут, свідчить її 49-те місце в Глобальному інноваційному індексі у 2021 році з показником 35,6 (Global Innovation Index 2021), вона знаходиться в групі країн з рівнем доходів нижче середнього (Lower middle-income group) [80].

За Індексом людського розвитку (Human Development Index) Україна згідно останнього рейтингу посідала вкрай низьке, як для європейської держави, 74-те місце з показником 0,779 і мала негаразди з транспарентністю, від якої, зокрема, прямо залежить успіх боротьби з корупцією [81].

Таким чином, серед позитивних для України результатів, які вже відбулися, можна зазначити:

- виключення Росії з Ради Європи та деяких міжнародних організацій (ВТО та ін.) або зменшення її впливу в міжнародних інституціях (ООН, Рада безпеки ООН та ін.);
- тенденції до розширення НАТО;
- створення нових стратегічних договорів про співробітництво (наприклад, між Туреччиною та Казахстаном);
- визнання РФ – державою-терористом або спонсором тероризму з боку Парламенської Асамблеї НАТО (22.11.2022 р.), Європарламенту (23.11.2022 р.), окремих країн, яких стає все більше.

3.2 Стан та стратегічні пріоритети розвитку зовнішньоторговельних відносин України

Важливим напрямом підвищення рівня глобалізованості є залучення країни до міжнародної торгівлі. Слід звернути увагу, що частка України у

світовому експорту становить близько 0,5 % (наприклад, для ФРН цей показник становить 7 %), а якість цього експорту не висока (він представлений переважно сільгосппродукцією та продукцією чорної металургії). Хоча за окремими видами продукції сільського господарства поставки з України є важливим і вагомим для світу. Наприклад, щодо експорту зернових, соняшникової олії вона є провідним гравцем на світовому ринку.

Важливий вплив на динаміку зовнішньої торгівлі України 2019 – 2020 рр. мала епідемія COVID19, яка сколихнула весь світ і змусила країни обмежити свою експортно-імпорту діяльність. Уряд України зробив усі можливі дії для того щоб відновити зовнішню торгівлю, обсяги якої у 2021 р. перевищили рівень 2019 р. Отож пропонуємо дослідити динаміку зовнішньої торгівлі України за останні чотирнадцять років (таблиця 3.1).

Таблиця 3.1 – Динаміка зовнішньої торгівлі України за період 2008 – 2021 рр.

Рік	Експорт товарів і послуг		Імпорт товарів і послуг		Коефіцієнт покриття експортом імпорту	Експортно – імпортне сальдо, млн. дол. США
	млн. дол. США	% до попереднього року	млн. дол. США	% до попереднього року		
2008	78780,6	134,9	92003,3	140,3	0,86	-13294,7
2009	49294,0	62,6	50606,6	55,0	0,97	-1312,6
2010	63164,6	128,1	66189,9	130,8	0,95	-3025,3
2011	82186,4	130,1	88843,4	134,2	0,93	-6657,0
2012	82429,5	100,3	91453,7	102,9	0,90	-9024,2
2013	76450,2	92,7	84584,7	92,5	0,90	-8134,5
2014	64106,8	85,7	60750,6	72,9	1,06	3356,2
2015	46804,2	73,0	42976,0	70,7	1,09	3828,2
2016	45112,7	96,4	44571,1	103,7	1,01	541,6
2017	52579,5	116,6	55080,6	123,6	0,95	-2501,1
2018	57280,9	108,9	63493,7	115,3	0,90	-6212,8
2019	64082,3	111,8	67739,4	106,7	0,95	-3657,1
2020	59394,0	92,7	60045,7	88,6	0,99	-651,7
2021	79326,1	133,6	80810,3	134,2	0,98	-1484,2

Джерело: розраховано автором за [82 - 88]

На основі аналізу таблиці 3.1 визначено, що протягом досліджуваного періоду в Україні у переважній більшості років спостерігалось від’ємне сальдо

торговельного балансу, що свідчить про те, що наша країна більше імпортувала ніж експортувала. Це відбувалося через від’ємне експортно-імпортне сальдо по товарах, яке лише у 2015 р. було позитивне (див. табл. В.1 Додатку В). Тоді як обсяги експорту послуг в усі роки перевищували їх імпорт (див. табл. В.2 Додатку В). Відповідно найвищі коефіцієнти покриття експортом імпорту товарів і послуг спостерігалися в 2014 – 2016 рр.

Щодо аналізу динаміки експорту товарів та послуг, то видно, що найбільше він скорочувався у 2009 та 2015 роках; найвищі темпи зростання експорту були характерні для 2008 і 2011 рр., а також для 2021 р. (зростання відбулося на 33,6 %). Імпорт товарів та послуг мав по роках, що досліджувалися, схожу динаміку. Зокрема, якщо у 2020 р. відбулося падіння на 11,4 %, то у 2021 р. – зростання на 34,2%.

Пропонуємо проаналізувати об’єм експорту та імпорту з основними країнами-партнерами. Результати зображені у таблицях 3.2 та 3.3 відповідно.

Таблиця 3.2 – Експорт товарів з України до основних країн-партнерів за 2020-2021 рр., млн дол. США

№	Країни	2020 р.	у % до загального обсягу експорту	2021 р.	у % до загального обсягу експорту	2021 у % до 2020 р.
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
1	Експорт - всього	49191,8	100	68072,3	100	134,1
2	Китай	7099,9	14,4	8003,6	11,8	112,7
3	Польща	3272,7	6,7	5227,4	7,7	159,7
4	Туреччина	2436,3	5,0	4142,6	6,1	170,0
5	Італія	1928,9	3,9	3469,3	5,1	179,9
6	Німеччина	2071,7	4,2	2866,4	4,2	138,4
7	Індія	1972,1	4,0	2494,4	3,7	126,5
8	Нідерланди	1802,2	3,7	2262,5	3,3	125,5
9	Єгипет	1617,8	3,3	1944,6	2,9	120,2
10	Іспанія	1250,2	2,5	1677,2	2,5	134,2
11	США	983,9	2,0	1610,5	2,4	163,7
12	Угорщина	1263,8	2,6	1622,1	2,4	128,3
13	Румунія	1081,0	2,2	1543,4	2,3	142,8
14	Чехія	826,3	1,7	1414,6	2,1	171,2
15	Великобританія	666,9	1,4	1083,2	1,6	162,4

Продовження таблиці 3.2

1	2	3	4	5	6	7
16	Словаччина	446,8	0,9	999,3	1,5	223,7
17	Австрія	580,0	1,2	915,2	1,3	157,7
18	Франція	592,4	1,2	896,5	1,3	151,3
19	Молдова	679,6	1,4	864,2	1,3	127,2
20	Індонезія	735,6	1,5	809,9	1,2	110,1
21	Болгарія	511,5	1	835,3	1,2	163,3
22	Ізраїль	563,5	1,1	730,9	1,1	129,7
23	Бельгія	560,9	1,1	659,0	1	117,5
24	Литва	431,4	0,9	576,9	0,8	133,7
25	ОАЕ	439,1	0,9	530,8	0,8	120,9
26	Алжир	357,3	0,7	452,7	0,7	126,7
27	Казахстан	336,1	0,7	438,4	0,6	130,4
28	Грузія	366,4	0,7	436,1	0,6	119,0
29	Туніс	414,8	0,8	407,4	0,6	98,2
30	Японія	181,7	0,4	347,2	0,5	191,1
31	Республіка Корея	351,5	0,7	299,9	0,4	85,3
32	Мексика	69,5	0,1	218,3	0,3	314,1
33	Йорданія	181,1	0,4	207,9	0,3	114,9
34	Швейцарія	142,7	0,3	177,6	0,3	124,5
35	Канада	81,3	0,2	160,1	0,2	197,0
36	Північна Македонія	80,7	0,2	120,1	0,2	148,8

Джерело: розраховано автором за [87, 88]

Аналізуючи динаміку експорту товарів, видно, що експорт всього мав позитивну динаміку зростання у 2021 р. в порівнянні з 2020 р. Отож найбільше в 2021 р. зріс експорт у Мексику (у 3,1 рази), Словаччину (у 2,2 рази), Канаду (на 97%), Японію (на 91%), Італію (на 80%), Чехію (на 71%), Туреччину (на 70%). Експорт в Китай виріс на 13%, але його частка в загальному обсязі експорту становила 11,8%.

На другому місці знаходиться Польща з часткою в українському експорті у 7,7%, а на третьому – Туреччина (6,1%). Позитивне зростання експорту відбулося практично з усіма країнами – основними партнерами України в експорті товарів.

Наступним кроком проаналізуємо динаміку імпорту товарів (табл. 3.3).

Аналізуючи дані таблиці 3.3, спостерігаємо нарощування імпорту у 2021р. в порівнянні з 2020 р., але перелік країн з найбільшим темпом зростання

відрізняються від попередньої таблиці. Найбільший приріст імпортних закупівель відбувся зі Швейцарії (у 2,8 рази), Канади (у 2,2 рази), Казахстану (у 2 рази).

Таблиця 3.3 – Імпорт товарів до України з основних країн-партнерів за 2020-2021 рр.

№	Країни	2020 р.	у % до загального обсягу імпорту	2021 р.	у % до загального обсягу імпорту	2021 у % до 2020 р.
1	Імпорт - всього	54336,1	100,0	72843,1	100,0	134,1
2	Китай	8318,4	15,3	10 981,7	15,1	132,0
3	Німеччина	5339,7	9,8	6284,4	8,6	117,7
4	Польща	4140,9	7,6	4962,5	6,8	119,8
5	США	3068,7	5,6	3333,3	4,6	108,6
6	Туреччина	2418,8	4,5	3260,3	4,5	134,8
7	Італія	2128,7	3,9	2675,5	3,7	125,7
8	Швейцарія	876,0	1,6	2496,8	3,4	285,0
9	Франція	1467,7	2,7	1764,9	2,4	120,2
10	Чехія	961,7	1,8	1480,8	2,0	149,3
11	Литва	813,4	1,5	1290,9	1,8	158,3
12	Угорщина	1399,5	2,6	1571,0	2,2	114,9
13	Японія	1076,5	2	1227,3	1,7	113,9
14	Великобританія	734,2	1,4	1115,2	1,5	153,9
15	Нідерланди	750,8	1,4	1012,6	1,4	135
16	Іспанія	735,1	1,4	975,9	1,3	132,8
17	Індія	721,9	1,3	961,4	1,3	133,2
18	Словаччина	1143,4	2,1	923,2	1,3	79,4
19	Австрія	559,7	1	860,1	1,2	156,5
20	Казахстан	424,4	0,8	846,6	1,2	199,5
21	Румунія	682,4	1,3	796,4	1,1	119,7
22	Бельгія	526,4	1	752,3	1,1	144,7
23	Швеція	428,1	0,8	724,6	1	170,2
24	Республіка Корея	497,5	0,9	694,5	1	139,4
25	Болгарія	289,9	0,5	542,3	0,7	137,8
26	Греція	317	0,6	495,6	0,7	157,1
27	Індонезія	278,0	0,5	431,9	0,6	170,1
28	Норвегія	288,6	0,5	387,9	0,5	133,3
29	Канада	201,4	0,4	260,6	0,4	215,8
30	Ізраїль	171,0	0,3	225,1	0,3	131,6
31	Грузія	135,4	0,2	204,9	0,3	151,3

Джерело: розраховано автором за [87, 88]

Проте серед найбільших імпортерів у 2021 р. були такі країни: Китай (15,1% загального імпорту України), Німеччина (8,6%), Польща (6,8%), США (4,6%), Туреччина (4,5%).

Але, аналізуючи динаміку зовнішньої торгівлі у 2022 р., слід констатувати, що за 9 місяців експорт товарів становив 33065,5 млн дол. США, або 68,6% порівняно із 9 місяцями 2021р., імпорт – 38484,2 млн дол., або 76,3% (Додаток Г). Негативне сальдо склало 5418,7 млн дол. (за 9 місяців 2021 р. також негативне – 2264,0 млн дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,86 (за 9 місяців 2021 р. – 0,96) [89]. Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 227 країн світу.

Узагальнюючи викладене, можна зробити проміжний висновок: вагомою детермінантою поліпшення макроекономічного становища та стабілізації зовнішньоекономічної політики України слід вказати стимулювання експортної діяльності і налагодження торговельних зв'язків із провідними країнами світу, уникнення імпортозалежності за окремими галузями, підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Окрім участі в СОТ з 2008 р., учасниками якої є 164 країни світу, Україна за всю свою історію була учасницею 19 Угод про вільну торгівлю (УВТ), які охоплюють ринки 47 країн світу (більше 800 млн споживачів). Усі ці угоди мали на меті зменшити або скасувати ввізні мита та інші торгові бар'єри для продукції між Україною та іншими сторонами. Вони спрощували умови та стимулювали торгівлю між країнами-підписантами.

Розглянемо історію укладення діючих Угод та глибину зон вільної торгівлі (Додаток Д). Угоди, які охоплюють торгівлю товарами, послугами та державні закупівлі, підписані Україною з Європейською асоціацією вільної торгівлі (2012р.) та Великою Британією (2021 р.). Спрощення торгівлі товарами і послугами передбачено угодами з Чорногорією (2013 р.) та Канадою (2017 р.). Угоди з Грузією (1996 р.), Північною Македонією (2001 р.), Ізраїлем (2019 р.) та Туреччиною (2022 р.) передбачають лише торгівлю товарами. Угода з ЄС буде розглянута детальніше в п.3.3.

Деякі з укладених Україною угод про зону вільної торгівлі сприяють надходженню інвестицій. Крім того, Україна уклала більше 70 двосторонніх інвестиційних угод, які спрямовані на сприяння та захист інвестицій громадян та підприємств сторін на території країни-партнера.

Проаналізуємо детальніше торгівлю України з країнами-партнерами, з якими було укладено угоди про вільну торгівлю, та визначимо перспективи подальшої співпраці з ними.

Динаміка зовнішньої торгівлі з Канадою з 2013 по 2021 роки всього, а також окремо по товарах і послугах наведена на рис. 3.1, Е.1, Е.2. Після початку дії угоди, в 2018 році експорт товарів зріс до 78,1 млн, імпорт – до 333,1 млн. У 2019 р. експорт товарів зріс до 85,5 млн дол., а імпорт впав майже вдвічі – до 194,7 млн дол.. За 2020 рік експорт товарів між Україною та Канадою знизився до 81,3 млн дол., а за 2021 – зріс до 160,6 млн дол. [82].

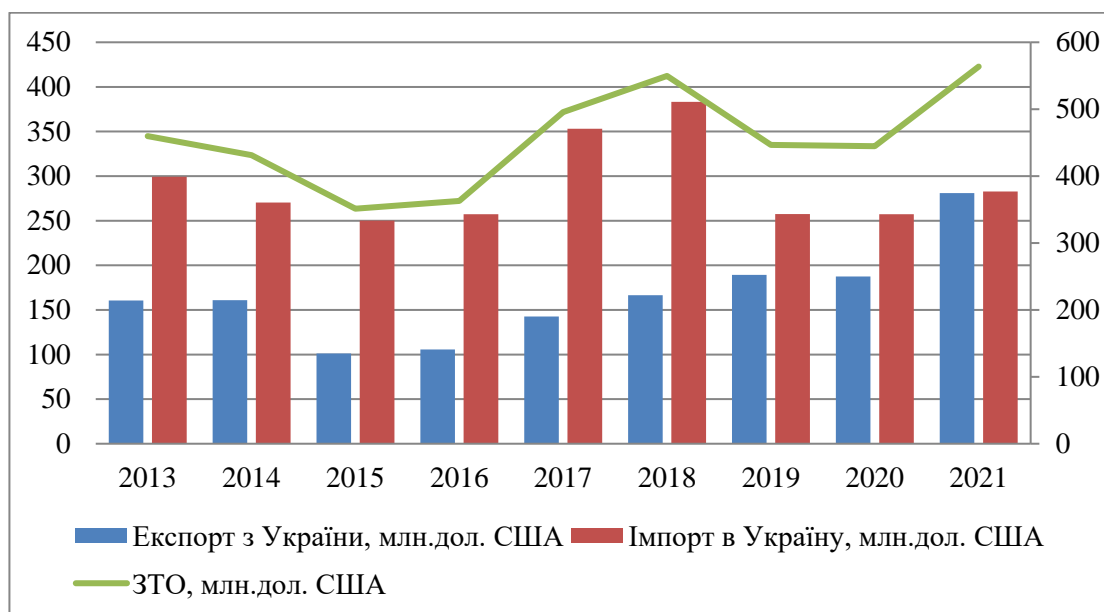

Рисунок 3.1 – Зовнішня торгівля України з Канадою за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82 88]

В експорті переважає металопродукція, в імпорті – рибна продукція, ядерні реактори, котли, машини (рис. Е.3, Е.4 Додатку Е).

Канада є нашим важливим стратегічним партнером. Україна отримує від Канади допомогу в різних сферах, у т.ч. і фінансову. Наприклад, в кінці

листопада 2022 р. Канада випустила і розмістила спеціальні облігації суверенної підтримки України на суму 500 млн. канадських дол.. Ці кошти підуть в Державний бюджет України, а Канада бере борг на себе. Тому, не дивлячись на незначний взаємний товарообіг, ми вважаємо правильним рішення уряду про розширення Угоди з Канадою на сферу послуг та інвестицій.

Динаміка зовнішньої торгівлі між Україною та Грузією наведена на рис. 3.2, Ж.1, Ж.2 Додатку Ж. Експорт товарів свого пікового значення досяг в 2011 р. – 657,5 млн дол., а обсяги імпорту найбільшими були в 2013 р. – 217,9 млн дол.. У 2020 р. експорт та імпорт були на рівні 366,4 млн і 135,4 млн дол., а в 2021 – 436,1 млн і 204,9 млн відповідно. В експорті переважають чорні метали і тютюнові вироби, в імпорті – транспортні засоби, алкогольні та безалкогольні напої (див. рис. Ж.3, Ж.4 Додатку Ж).

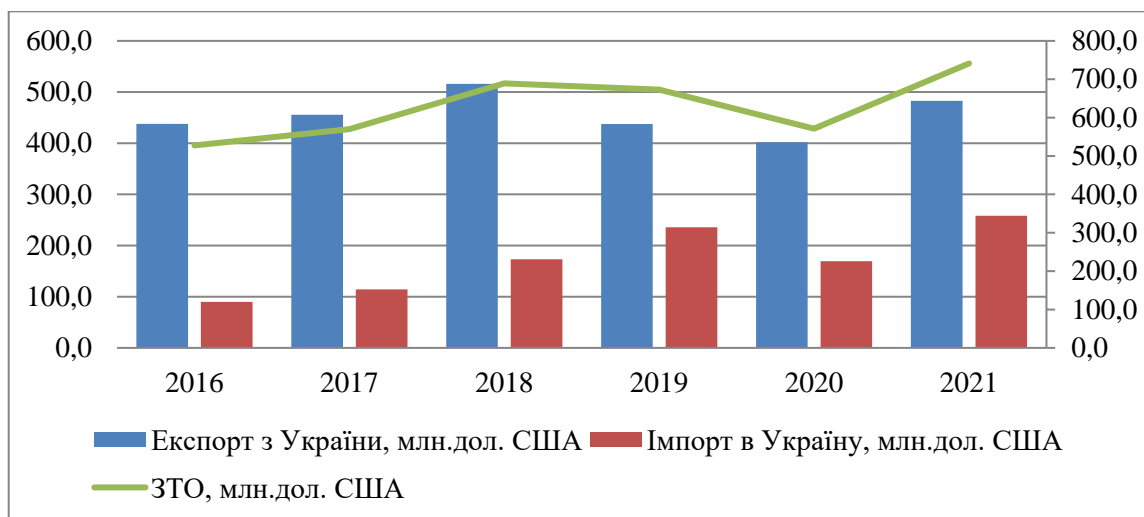

Рисунок 3.2 – Зовнішня торгівля України з Грузією за 2016-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

За результатами проведеного аналізу можемо зробити висновок про те, що Україні доцільно розглянути питання поширення дії Угоди з Грузією про вільну торгівлю не тільки на товари, а й на послуги.

Динаміка зовнішньої торгівлі з Чорногорією всього, а також товарами і послугами наведена на рис. 3.3, К.1, К.2 Додатку К. Перші кілька років на обсягах торгівлі це не позначилося, а в 2017 р. експорт і імпорт почали зростати, потім показники знову знизилися. Імпорт зріс у 2019 р., і особливо – у 2021 р. Експорт

почав зростати лише у 2021 р. Також ми проаналізували структуру експорту та імпорту товарів між Україною та Чорногорією (див. рис. К.3, К.4 Додатку К). В експорті переважають вироби з м'яса. Як бачимо, товарообіг з Чорногорією не значний, тому розширення угоди про ЗВТ значного впливу на економіку України не здійснить.

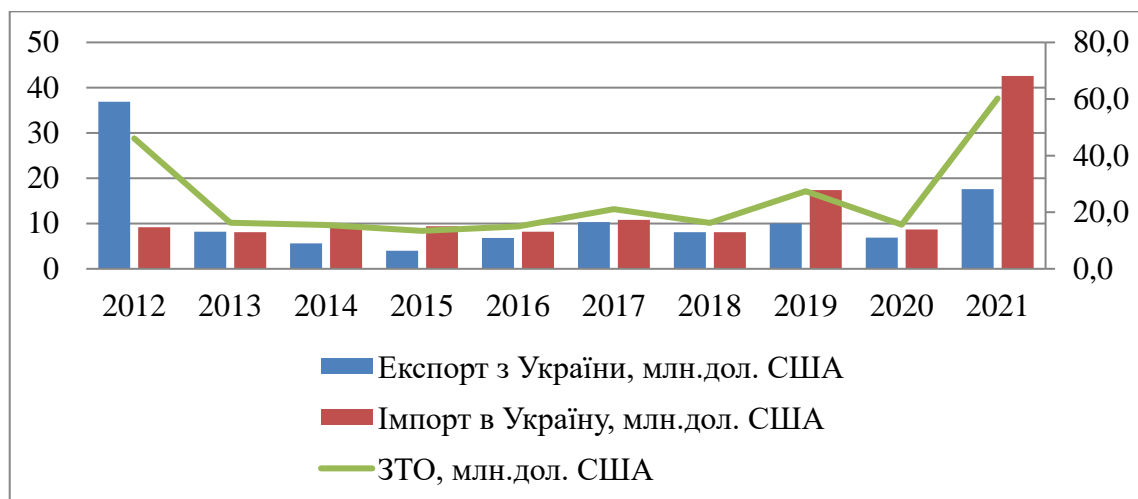

Рисунок 3.3 – Зовнішня торгівля України з Чорногорією за 2012-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

З моменту укладення угоди з Північною Македонією були певні коливання, але переважна динаміка - значне скорочення експорту й імпорту. А з 2019 року почав зростати експорт як товарів, так і послуг, досягнувши піку у 2021 р. (рис. 3.4, Л.1, Л.2 Додатку Л).

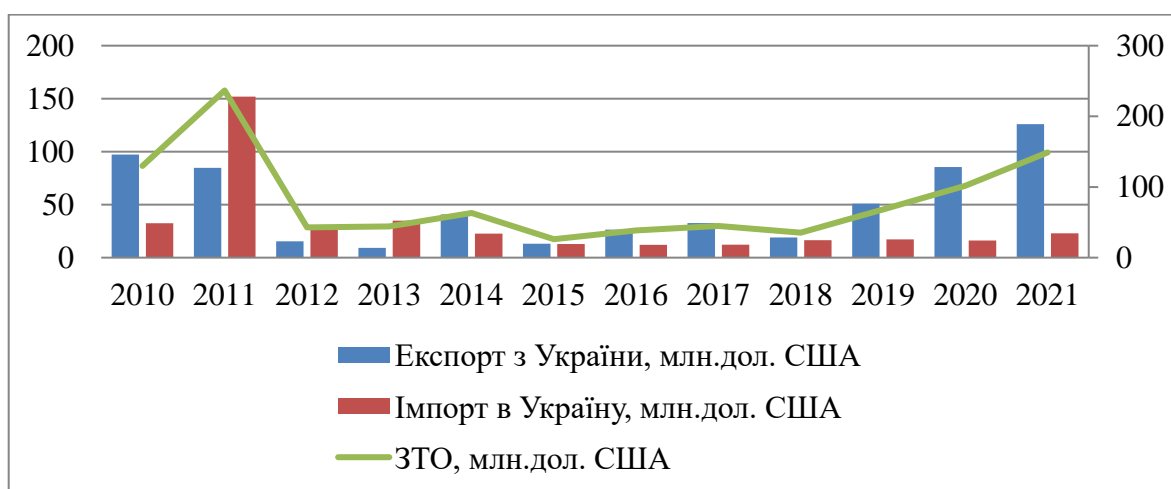

Рисунок 3.4 – Зовнішня торгівля України з Північною Македонією за 2010-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

Також проаналізовано структуру експорту та імпорту товарів між Україною та Північною Македонією (див. рис. Л.3, Л.4 Додатку Л). В експорті переважають чорні метали. З Північною Македонією зараз відбувається перегляд умов ЗВТ.

З 2016 по 2021 роки загальний експорт товарів та послуг до Ізраїлю зріс, але в незначній мірі (див. рис. 3.5, М.1, М.2 Додатку М). А ось імпорт, на протязі цих років, майже не змінився. В експорті товарів переважають зернові культури та чорні метали, а в імпорті товарів – хімічна продукція та паливо. В експорті послуг на перших місцях інформаційні та комп'ютерні, а також транспортні послуги; в імпорті – транспортні послуги. (див. рис. М.3, М. 4, М.5, М.6 Додатку М).

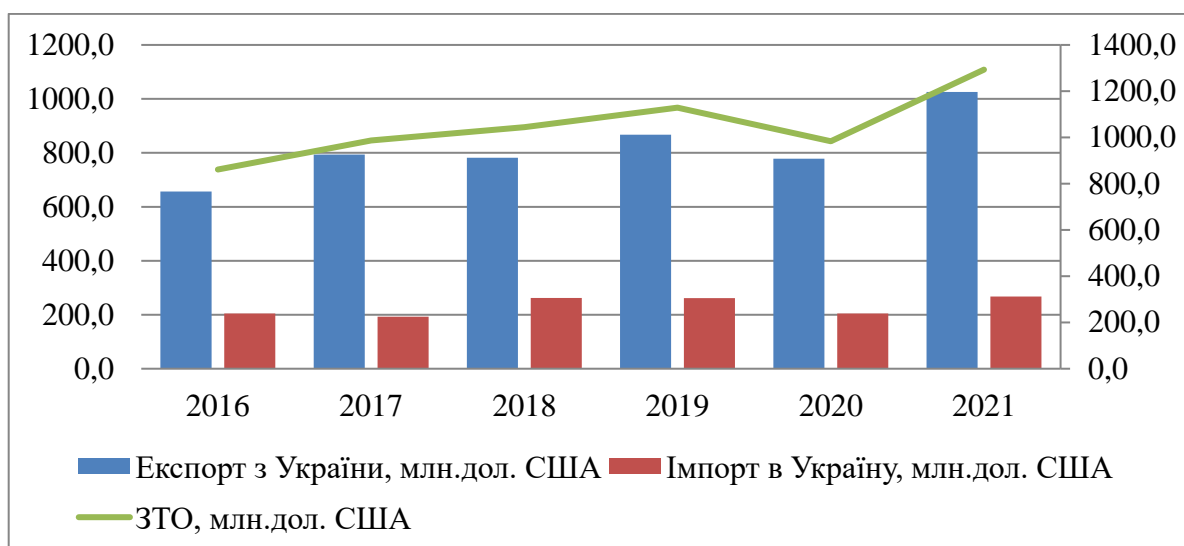

Рисунок 3.5 – Зовнішня торгівля України з Ізраїлем за 2016-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

Щодо Ізраїлю, то зона вільної торгівлі розповсюджується лише на торгівлю товарами. Обсяг експорту послуг з України знаходиться на досить високому рівні, він має тенденцію до зростання. Тому, на нашу думку, нам вигідно поширити ЗВТ з Ізраїлем і на сферу послуг.

Торгові відносини України та Британії мають тривалу та успішну історію. Динаміка зовнішньої торгівлі з Великою Британією всього, а також товарами і послугами наведена на рис. 3.6, Н.1, Н.2 додатку Н. В 2021 р. товарообіг між

Україною та Великою Британією зріс майже на 57% і склав по торгівлі товарами 2,2 млрд дол.. Причому, особливо активізувався експорт товарів (+ 62%), який досяг обсягу в понад 1 млрд дол.

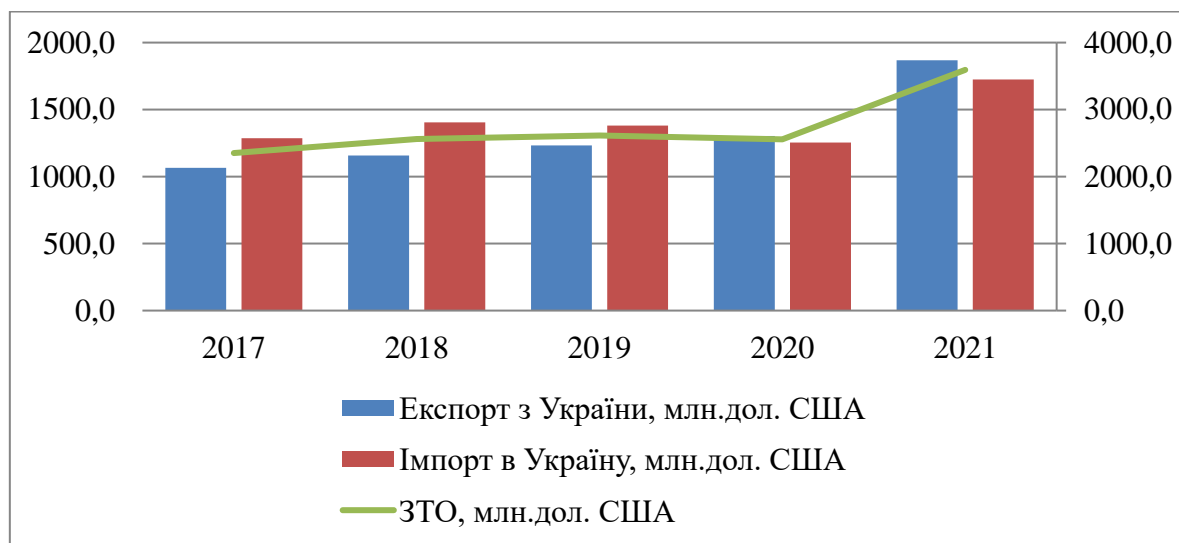

Рисунок 3.6 – Зовнішня торгівля України з Великою Британією за 2017-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

В експорті товарів переважають чорна метали та зернові культури. Головними статтями імпорту товарів є продукція машинобудування. Щодо торгівлі послугами, то в експорті переважають інформаційні та комп'ютерні, а також транспортні послуги; в імпорті – ділові, транспортні, фінансові та послуги в сфері інтелектуальної власності (див. рис. Н.3, Н.4, Н.5, Н.6 Додатку Н).

Щодо поглиблення торговельних відносин з Великою Британією, то передбачається, що завдяки скасуванню ввізних мит і тарифних квот український бізнес в перспективі матиме змогу збільшити експорт товарів з високою доданою вартістю (борошно, молочну продукцію, м'ясо птиці та напівфабрикати, томатну пасту, мед, кукурудзу, соки, гриби, цукор тощо). У травні 2022 р. Україна та Велика Британія юридично закріпили скасування ввізних мит і тарифних квот в двосторонній торгівлі, підписавши відповідну угоду.

Оцінивши перспективи укладання нових угод про вільну торгівлю, вважаємо, що доцільно звернути увагу на створення ЗВТ із США, які є нашим

надійним і стратегічним партнером в різних сферах вже багато років. Щодо торгівлі, то їх частка в експорті товарів становить 2,4% від загального експорту, а частка в імпорті товарів – 4,6% всього імпорту. Причому у 2021 р. приріст експорту товарів до США склав 64%.

З 24 лютого 2022 р. США надали Україні велику допомогу і підтримку (фінансову, військову, політичну тощо) і продовжують надавати. Наприклад США:

- відкрили свої ринки Україні та тимчасово скасували ввізні мита в двосторонній торгівлі;

- вже надали майже 10 млрд дол. Україні; найчастіше кошти надходять через платформу Світового банку;

- 21.09.2022 р. Президент США заявив ще про 25 млрд дол. на безпекову та військову допомогу;

- було прийнято рішення про військовий ленд-ліз;

- заклали в оборонний бюджет 2023 р. 800 млн дол. на військову допомогу Україні, що на 500 млн дол. більше, ніж просив Президент Д.Байден (це 0,1% оборонного бюджету США);

- допомагають і обіцяють далі допомагати виключити Росію з різних міжнародних організацій, G20 тощо;

- запроваджують також внутрішні санкції, наприклад для країн, які беруть участь в операціях з золотом.

Отже, Україна виступає активним учасником міжнародних торговельних відносин та зміцнює свої позиції на світовому ринку товарів і послуг, особливо у секторі аграрної продукції. Позитивним слід вказати факт поступової переорієнтації українських товаровиробників з досягнення кількісного зростання обсягів експорту на зміцнення та утримання якісних показників їх позиціонування у сфері міжнародної торгівлі.

3.3 Євроінтеграційні перспективи України

Угода про асоціацію між Україною та ЄС є міжнародно-правовим документом, який на договірно-правовому рівні закріплює перехід відносин між Україною та ЄС від партнерства та співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції. Починаючи з 1 січня 2016 р. умови торгівлі між Україною та ЄС регламентуються положеннями розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціації між Україною та ЄС (в період з 1 січня 2016 р. по 31 серпня 2017 р. в режимі тимчасового застосування). З 1 вересня 2017 р. Угода про асоціацію набула чинності в повному обсязі. Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі (ПВЗВТ) є найбільш амбіційною двосторонньою угодою, що ЄС будь-коли укладав з торговельним партнером. Можна зробити висновок, що дійсно створена нормативно-правова база співпраці України з Європейським Союзом. Хронологія взаємовідносин України та ЄС наведена в Додатку П.

ПВЗВТ передбачено суттєву лібералізацію торгівлі (усунення тарифів чи квот) між сторонами, гармонізацію законодавства і нормативно-регуляторної бази. Дія ПВЗВТ, серед іншого, полягає у [98]:

- скасуванні Україною та ЄС ввізних мит на більшість товарів, що імпортуються на ринки один одного;
- запровадженні правил визначення походження товарів, які є одним із елементів застосування торговельних преференцій;
- приведенні Україною своїх технічних регламентів, процедур, санітарних та фітосанітарних заходів та заходів щодо безпеки харчових продуктів у відповідність з європейськими, завдяки чому українські промислові товари, сільськогосподарська та харчова продукція не потребуватимуть додаткової сертифікації в ЄС;
- встановленні сторонами найбільш сприятливих умов доступу до своїх ринків послуг;
- запровадженні Україною правил ЄС у сфері державних закупівель, що дозволить поступово відкрити для України ринок державних закупівель ЄС;

- спрощенні митних процедур та попередженні шахрайства, контрабанди, інших правопорушень у сфері транскордонного переміщення вантажів;
- посиленні Україною захисту прав інтелектуальної власності.

ЗВТ є також частиною ширшої політики ЄС, спрямованої на встановлення стабільних і сприятливих сусідських стосунків шляхом зміцнення економічних зв'язків. У рамках Угоди відбувається значне законодавче зближення – Україні потрібно привести багато своїх законів у відповідність до норм ЄС і відповідати цим нормам.

З початком військових дій 24 лютого 2022 р. відбулася активізація євроінтеграційних процесів України. Так, Україна спочатку заповнила та передала керівництву ЄС 1 та 2 частини відповідей на спеціальну анкету-опитувальник, що є обов'язковою умовою для отримання статусу офіційного кандидата на членство в ЄС. А пізніше Україна подала офіційну заявку на вступ до ЄС. Верховна рада України постійно розглядає і ухвалює низку потрібних для євроінтеграції законодавчих актів.

Рада Європейського Союзу у травні 2022 р. ухвалила рішення, яке дозволяє тимчасову лібералізацію торгівлі та інші торговельні поступки щодо певних українських товарів. Це означає, що протягом одного року ввізне мито на весь український експорт до Європейського Союзу не сплачуватиметься. Завдяки цим заходам ЄС зможе суттєво підтримати економіку України.

Доцільно проаналізувати торговельну співпрацю України з країнами ЄС до створення зони вільної торгівлі та після започаткування ПВЗВТ.

За результатами 2021 р. питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 45% від загального обсягу торгівлі України, а у 2020 році питома вага становила – 39%. На рис. 3.7 наведено динаміку експорту та імпорту товарів і послуг з ЄС. Зовнішньоторговельний оборот у 2020 р. склав 49,9 млрд дол. (зниження склало 9,0%), а у 2021 р. – 63,5 млрд дол. (зростання становило в 34,9%) [32].

У 2016 р. експорт товарів до ЄС становив 13 млрд 496,3 млн дол., а імпорт – 17 млрд 140,8 млн дол. (рисунок Р.1 Додатку Р). У перший рік роботи ЗВТ (2017

р.) ці показники зросли до 17 млрд 533,4 млн дол. і 20 млрд 799,4 млн дол. відповідно. У 2018–2019 рр. експорт і імпорт товарів між Україною та ЄС були приблизно на одному рівні. У 2020 р. експорт товарів знизився до 18 млрд 604,9 млн дол., а імпорт – до 23 млрд 859,7 млн дол. [83]. У 2021 р. експорт товарів зріс до 26 млрд 793 млн дол. (на 44 %), а імпорт – до 28 млрд 954,3 млн дол. (на 21 %).

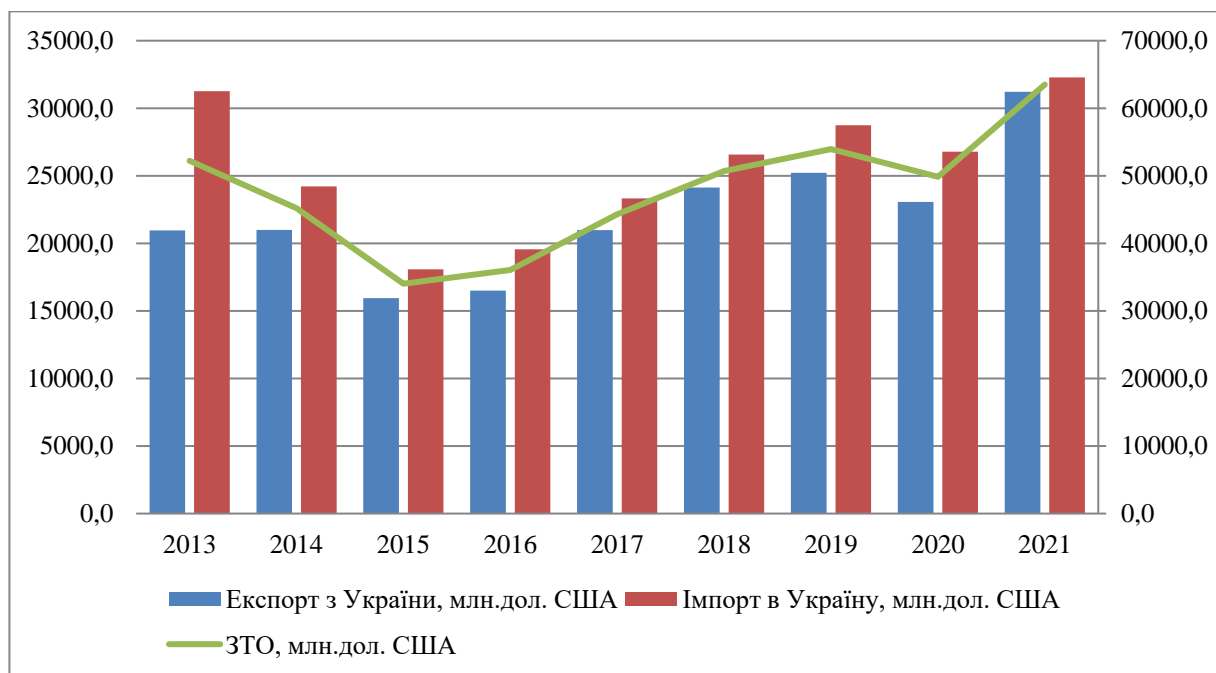

Рисунок 3.7 – Зовнішня торгівля України з країнами ЄС за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

Як видно з рисунку Р.2 Додатку Р, у торгівлі послугами з ЄС в усі роки спостерігалось позитивне сальдо. Протягом 2021 р. обсяг експорту українських послуг у країни-члени ЄС становив 4423,1 млн. дол. США. У той самий час обсяг імпорту послуг з ЄС становив 3333,4 млн. дол. США. Позитивне сальдо становило 1089,7 млн. дол. США [88].

Товарна структура експорту України до ЄС залишалась сталою протягом останніх років, незважаючи на несприятливі економічні обставини. Найбільші обсяги експорту до країн ЄС склали продукція агропромислового комплексу та харчової промисловості, в першу чергу зернові, насіння олійних культур та рослинна олія, недорогочінні метали та вироби з них, у тому числі чорні метали та вироби з них, механічні та електричні машини (рисунок Р.3). Найбільші

експортні поставки здійснювались до Польщі – 6,7% від загального обсягу експорту, Німеччини – 4,2%, Італії – 3,9%, Нідерландів – 3,7%, Угорщини – 2,6%, Іспанії – 2,5%, Румунії – 2,2% та Чехії – 1,7% (таблиця 3.2).

Найвагоміші обсяги імпорту товарів із країн ЄС котли, машини, апарати і механічні пристрої, енергетичні матеріали; нафта та продукти її перегонки, наземні транспортні засоби, електричні машини і устаткування, фармацевтична продукція, полімерні матеріали, пластмаси (рисунок Р.4). Найбільші імпортні поставки серед країн ЄС здійснювались із Польщі – 7,7% від загального обсягу імпорту, Італії – 5,1%, Німеччини – 4,2%, Нідерландів – 3,3%, Іспанії – 2,5%, Угорщини – 2,4%, Румунії – 2,3%, Чехії – 2,1% (таблиця 3.3).

Найбільші обсяги експорту країнам ЄС припадали на транспортні послуги – 32,2% від загального обсягу експорту послуг країнам ЄС, з переробки матеріальних ресурсів – 26,5%, у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні – 20,7% та ділові – 13,2% (рисунок Р.5 Додатку Р).

Найбільшу частку в загальному обсязі імпорту послуг від країн ЄС становили транспортні послуги – 26,1% від загального обсягу імпорту послуг від країн ЄС, ділові – 22,1%, послуги, пов'язані з подорожами, – 14%, роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності, – 12,2%, послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги – 10,1% та послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю, – 9,7 (рисунок Р.6 додатку Р).

Таким чином, одним із перспективних напрямків зовнішньої торгівлі є співпраця України з ЄС як одним із ключових партнерів. За період зі створення зони вільної торгівлі з ЄС в Україні відбувся значний прогрес в перетворенні в динамічну, засновану на знаннях економіку, були впроваджені нові правила та стандарти. На сьогодні частка ЄС у торгівлі з Україною складає приблизно 45% в експорті та імпорті (в експорті 46%, в імпорті 44%), що затверджує ЄС як ключового партнера нашої держави.

Також слід відзначити макрофінансову допомогу Євросоюзу Україні. Так, черговий транш у 2,5 млрд євро, виділений Єврокомісією на термінову відбудову, надійшої у кінці листопада 2022 р. Для покриття дефіциту

Державного бюджету України ЄС планує надати в 2023 р. до 18 млрд євро (приблизно 1,5 млрд євро в місяць). Це пільгова позика з погашенням з 2033 р. до 2053 р. та виплатою відсотків за рахунок країн ЄС. Також передбачається надання грантів.

Розглянемо кореляційну залежність між вітчизняним експортом товарів та послуг до країн ЄС та ВВП України. Розрахунок парної кореляції між показником обсягу вітчизняного експорту до країн ЄС (x) та ВВП України (y) наведено в Додатку С.

В якості вихідних даних нами було взято відповідні показники за період 2004 - 2021 рр. [83-88]. Оскільки нами було використано парну кореляцію, то репрезентативність вибірки цілком достатня (для репрезентативності вибірки необхідно не менше 14 пар показників). Використання річних показників забезпечує відсутність впливу сезонної хвилі на значення вихідних показників. Показники x і y також не знаходяться в функціональній залежності один від одного.

Коефіцієнт парної кореляції Пірсона (r_{xy}) в нашому випадку дорівнює 0,78, що свідчить про наявність досить суттєвого зв'язку між показником обсягу експорту до країн ЄС (x) та ВВП України (y).

Термін «SWOT-аналіз» походить від скорочення перших літер англійських слів «сильні та слабкі сторони, можливості та загрози» (Strength, Weaknesses, Opportunities, Threats). SWOT-аналіз дає можливість виявити ті сильні і слабкі сторони, які потребують найбільшої уваги або зусиль. Сильні сторони описують позитивні моменти, відчутні та внутрішні для країни; вони можуть контролюватися. Слабкі сторони – це аспекти, які сповільнюють розвиток або показують не вигідне конкурентне середовище. Необхідно працювати і посилювати свої сильні сторони, ліквідувати недоліки в певних слабких сферах діяльності.

Можливості є зовнішніми привабливими факторами, які вказують на передумови, за яких країна може розвиватися, досягати економічної стабільності. Загрози включають зовнішні чинники, які не залежать від нашого

контролю, що може призвести до проблем в реалізації нашої євроінтеграційної стратегії. Але вони не виключають наявність планів на випадок надзвичайних ситуацій, щоб вирішити проблеми.

Як показали результати аналізу, проведеного вище, спостерігається тенденція до поглиблення зовнішньоторговельних відносин між Україною та ЄС. Україна поступово виходить на ринки Європейського Союзу. Але треба звернути увагу на низку проблем, які перешкоджають ефективній співпраці.

SWOT-аналіз дії ПВЗВТ між Україною та ЄС представлений на рисунку 3.8.

Strengths (сильні сторони)	Weaknesses (слабкі сторони)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Географічне розташування. 2. Україна – Європейська держава. 3. Високоосвічене населення. 4. Економічний та ресурсний потенціал. 5. Активна участь України у міжнародних інституціях. 6. Високий рівень цифровізації. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Низький економічний рівень. 2. Корупція в деяких сферах. 3. Відмінності в законодавстві, судовій, політичній та інших сферах. 4. Військові дії на території України. 5. Сировинна орієнтація експорту. 6. Скорочення населення.
Opportunities (можливості)	Threats (загрози)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Політична підтримка від ЄС, країн-партнерів та високий рівень довіри населення до влади. 2. Перспективи економічного відновлення та зростання. 3. Мобільність населення. 4. Поступова гармонізація законодавства з ЄС. 5. Відкритість нових ринків. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Загроза довготривалого військового конфлікту з РФ. 2. Висока економічна залежність від інших країн та міжнародних організацій. 3. Фінансова та інша залежність від Європейського Союзу. 4. Негативний екологічний стан та ядерна небезпека.

Рисунок 3.8 – SWOT-аналіз дії ПВЗВТ між Україною та ЄС

Джерело: побудовано автором

Проведений вище аналіз однозначно доводить доцільність подальшої євроінтеграції України. Тим більше, для підтримки України ЄС тимчасово скасував ввізні мита і тарифні квоти в двосторонній торгівлі, відкривши свої ринки.

Узагальнемо позитивний прямий вплив ПВЗВТ ЄС з Україною:

1. Зниження тарифів призводить до посилення конкуренції, що у свою чергу дозволяє знизити ціни для споживачів.

2. У сфері послуг ПВЗВТ спричиняє лібералізацію торгівлі і узгодження відповідних стандартів України та ЄС. В Україні це мало особливо позитивний вплив на роздрібну та оптову торгівлю, а також на сектор комунікацій.

3. Вільний рух капіталу сприятиме економічному зростанню, надаючи легший доступ до фінансових ресурсів, та дозволяє ефективніше використовувати наявний капітал, з чого матиме велику користь не лише фінансовий сектор України, але також і бізнес.

4. Однією з найважливіших проблем, з якою стикалися українські і європейські компанії була проблема відмінності технічних норм і стандартів, що ускладнює транскордонну торгівлю. ПВЗВТ передбачає узгодження українських та європейських стандартів для промислових товарів і сільськогосподарської продукції; а це означає, що кожен підприємець матиме змогу виробляти та продавати за єдиними правилами.

5. Узгодження правил щодо державних закупівель, політики конкуренції і прав інтелектуальної власності також сприятиме покращенню бізнес-середовища в Україні, що відбуватиметься шляхом усунення корупції та через відкриття нових можливостей для інвестицій і модернізацію економіки.

Висновки до розділу 3

Підбиваючи підсумки нашого дослідження слід зазначити, що на даному етапі місце України в глобальній економіці суттєво змінюється, наша країна починає відігравати дуже важливу роль в глобальних трансформаціях, які вже відбуваються або потреба в зміні яких вже стала очевидною. Виділимо найсуттєвіші, на нашу думку, впливи України на глобальний світ:

1) Українські дипломати сформували найбільшу за всі часи глобальну коаліцію. Це робить нас найсильнішими та найвпливовішими в історії України.

2) Відбуваються зміни у геополітиці. Про це, наприклад, свідчить, наприклад: участь Президента України в G7 ще в травні 2022 р. (з питань оборонної та фінансової підтримки України, посилення санкцій проти Росії); в

G20 в листопаді 2022 р. (де він виклав нашу «формулу миру»), виключення Росії з Ради Європи та деяких міжнародних організацій (ВТО та ін.) або зменшення її впливу в міжнародних інституціях (ООН, Рада безпеки ООН та ін.); тенденції до розширення НАТО, створення нових стратегічних договорів про співробітництво (наприклад між Туреччиною та Казахстаном) та інше.

3) Активізувалися євроінтеграційні процеси України. Так у 2022 р. Україна спочатку заповнила та передала керівництву ЄС 1 та 2 частини відповідей на спеціальну анкету-опитувальник, що є обов'язковою умовою для отримання статусу офіційного кандидата на членство в ЄС. А пізніше і подала офіційну заявку на вступ до ЄС. Верховною Радою України постійно, в пріоритетному порядку розглядаються та приймаються необхідні для євроінтеграції законодавчі акти. Також події в Україні спонукають ЄС до змін в механізмі прийняття рішень.

4) Ключовою стала роль України в стратегічному об'єднанні країн ЄС та інших демократичних країн світу. Про це свідчить безпрецедентна підтримка України провідними країнами світу (наприклад запровадження ленд-лізу від США, велика підтримка Великобританії на різних напрямках, активні дії керівництва ЄС та окремих країн Євросоюзу щодо допомоги Україні).

5) Україна отримала можливість виходу на нові ринки (Велика Британія, ЄС, Канада, США тимчасово скасували для України імпорتنі мита та відкрили свої ринки для українських підприємств).

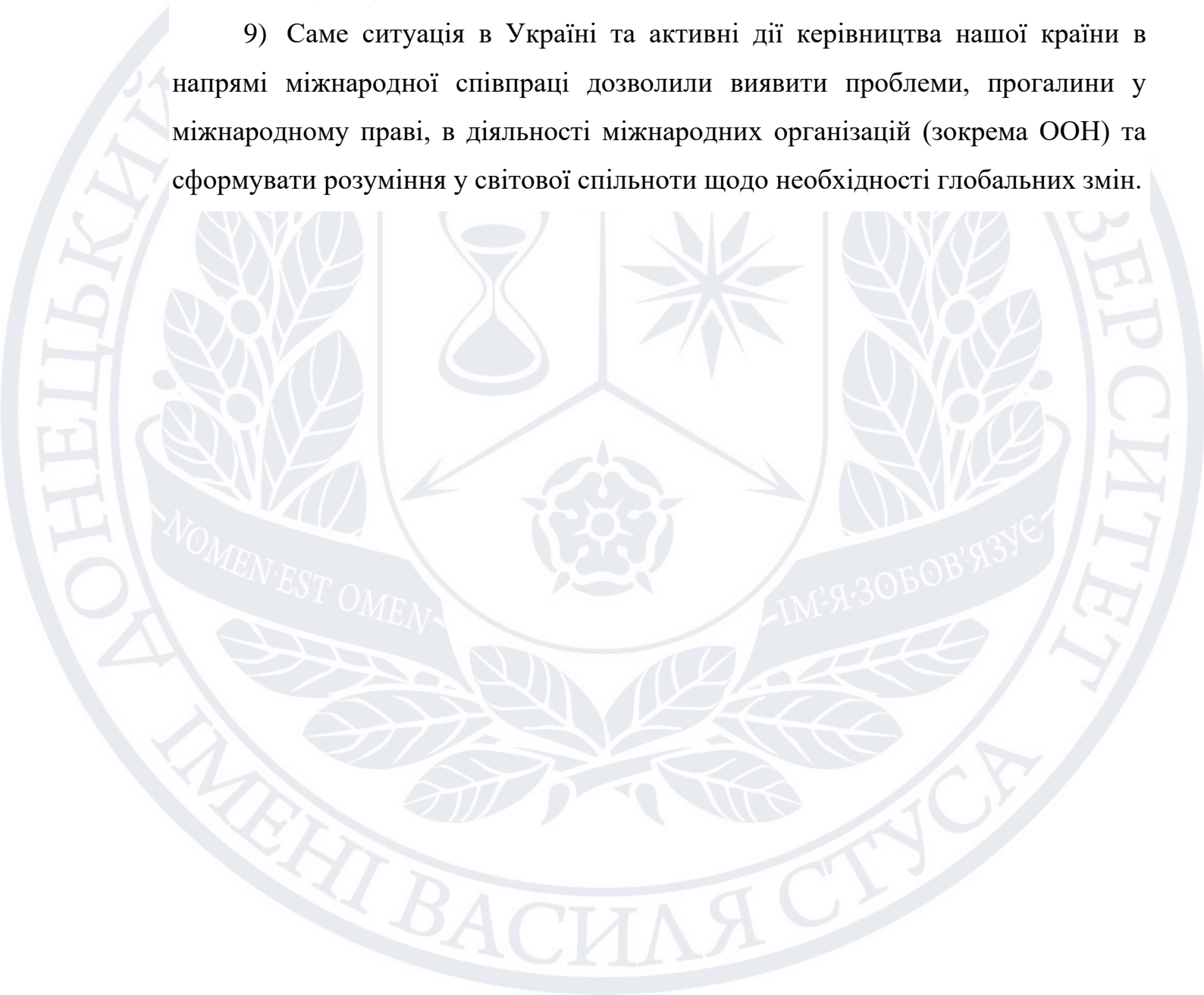
6) Відбувається диверсифікація в постачанні нафти і газу до країн ЄС. Наприклад, ними планується отримувати нафту з Катару, скраплений газ із США. З 5 грудня 2022 р. набуло чинності ембарго ЄС на імпорту російської нафти, що доставляється морем. ЄС приєднався до механізму обмеження цін на російську нафту, запропонованому спочатку США та схваленому G7.

7) Побудова нових логістичних ланцюгів постачання Україною продукції сільського господарства. За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), припинення або обмеження постачання зерна та іншої

продукції АПК з України через військові дії може викликати глобальну продовольчу криза, зокрема в країнах Африки, Азії.

8) Міжнародні організації та окремі країни надають фінансову допомогу Україні, зокрема на подолання бюджетного дефіциту, на відновлення економіки та виплати постраждалим від війни. Є можливість, щоб МВФ та інші міжнародні організації списали або відстрочили виплату зовнішніх боргів України через надзвичайну ситуацію.

9) Саме ситуація в Україні та активні дії керівництва нашої країни в напрямі міжнародної співпраці дозволили виявити проблеми, прогалини у міжнародному праві, в діяльності міжнародних організацій (зокрема ООН) та сформувати розуміння у світової спільноти щодо необхідності глобальних змін.

ВИСНОВКИ

Таким чином, проведені дослідження дозволяють нам зробити певні висновки.

Світ вступив в етап радикальної невизначеності. Глобалізація світової економіки суттєво впливає на розвиток світового господарства та визначає рівновагу як на міжнародному, так і на національному рівнях у зв'язку з відсутністю в національному господарстві всієї сукупності засобів і предметів праці, які мають забезпечувати безперервність розширення процесу виробництва. Європейська комісія економічну глобалізацію трактує, як процес, за допомогою якого ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними завдяки рушійним силам торгівлі товарами і послугами та потоків капіталу і технологій. Саме це трактування глобалізації можна вважати класичним, оскільки глобалізація тут розглядається не як новий феномен, а як продовження обставин, які одержали розвиток впродовж тривалого часу.

Останні 200 років під глобалізацією розумілася зростаюча інтеграція решти світу з провідними західними країнами за допомогою потоків грошей, товарів, послуг і робочої сили. Подвійна дія цифровізації і децентралізації підірвали таку парадигму глобалізації. Модель одного економічного полюса, домінуючої технології і однієї системи управління замінюється багатополярним диверсифікованим світом. Компанії змушені мати справу з безліччю економік, організаціями управління, правилами і технологіями.

У кваліфікаційній роботі була зроблена спроба виявити і проаналізувати деякі ключові моменти, що лежать в основі суперечливої природи глобалізації. Розглянувши її найбільш значущі наслідки з точки зору єднання сучасного світу, ми концентрувалися на природі основних системних і структурних складових тих процесів, результатом яких стала тенденція, спрямована на підрив цієї єдності. Парадокс глобалізації бачиться в тому, що в силу комплексу чинників

вона створила умови для локалізації, ренаціоналізації, фрагментації і деконструкції сучасного світу.

На основі проведеного дослідження, доведено, що розвиток глобалізації не матиме в майбутньому рівномірно поступального характеру, як це було в недавньому минулому. Враховуючи стрімке впровадження різного роду інновацій, особливо цифрових інформаційних технологій, можна очікувати ґрунтовної трансформації структури і механізмів міжнародних економічних відносин. Це передбачає також і можливу перспективу збільшення диверсифікації використовуваних в міжнародних розрахунках національних і регіональних валют.

Проаналізовано проекти ЮНКТАД щодо підтримки бізнесу, споживачів, міжнародної торгівлі, інвестицій в умовах пандемії COVID-19. Також визначено роль Світового банку в боротьбі з пандемією, особливо в бідних країнах. Розглянуто новий механізм оперативної допомоги, покликаний допомогти країнам у задоволенні їх нагальних потреб в галузі охорони здоров'я та прискоренні відновлення економіки.

Були визначено основні тренди просторової трансформації промислового виробництва в умовах глобалізації, представлені кількісні оцінки зрушень на рівні країн і регіонів. Оптимізовані глобальні вартісні ланцюжки як характерна риса третьої стадії глобалізації будуть поступатися місцем вартісним ланцюжкам, що поєднують цифрові технології зі старими низькозатратними технологіями. Це дозволить більш повно інтегрувати товари і послуги та стимулювати появу і розвиток незалежних глобальних платформ в обмін на товари і послуги. Нарешті, виникнення децентралізованої системи управління призведе до підвищення ступеня складності і мінливості локальних і регіональних правил гри, що потребують знаходження нового балансу між національними політичними інтересами і глобальною економічною логікою.

Виявлені тенденції дозволяють говорити про перспективи подальшого посилення ролі економік, що розвиваються, в глобальних інноваційних процесах. Разом з тим найбільші високотехнологічні компанії світу, лідери

інноваційних процесів, продовжують базуватися в розвинених країнах, їх акції обертаються переважно на біржах США.

Обґрунтовано, що, з одного боку фінансова глобалізація сприяє інтеграції країн до світової фінансової системи, що може мати багато вигод, особливо для країн, які розвиваються із сегментованими фінансовими ринками. З іншої сторони, фінансова глобалізація, крім своїх позитивних впливів, спричинює й поглиблює асиметричність регіонального та структурно-функціонального розподілу глобального капіталу, стимулюючи його надконцентрацію у невеликій групі постіндустріальних країн та створюючи своєрідний фінансовий полон відсталих країн, які через механізми зовнішнього фінансування та лібералізацію внутрішніх фінансових ринків опиняються перед загрозою втрати економічного та політичного суверенітету.

Виявлено вплив глобальної та регіональної фінансової інтеграції на економічний розвиток країн Азії та еволюцію їх фінансових систем. Розглянуто основні напрямки регіональної фінансової інтеграції країн Азії за функціональним та географічним принципом, оцінено перспективи розширення взаємодії у процесі створення нової фінансової архітектури в Азії. Зроблено висновок про те, що з досягнення цілей реальної фінансової інтеграції необхідне формування відповідної інституціональної основи, функціонуючої з урахуванням нормативно-правового регулювання як регіонального ринку загалом, і його окремих ланок.

У кваліфікаційній роботі досліджено ініціативу будівництва Індо-Тихоокеанського регіону, офіційно включену до американської зовнішньополітичної стратегії. Дано характеристики стратегій, застосованих у різний час у басейнах трьох океанів (Атлантичного, Тихого та Індійського), схематизовано можливий дизайн. Виділено рельєф простору сполучення на базі країн Мусонної Азії. Зроблено висновок про використання в процесі моделювання трансрегіональної конструкції Indo-Pacific ітеративного підходу, що відобразив сучасні уявлення про середовище розвитку «наддержави». Відзначено вузлові моменти концептуального впливу теорій Х. Маккіндера, А.

Мехена, Н. Спайкмена, Ф. Тернера. Показаний прикладний аспект стратегії зв'язування, мотиви та функції проєктованого глобального регіону. Запропоновано визначення геостратегічного регіону, зроблено припущення про його функціональну роль в умовах Четвертої промислової революції.

Розглянуто місце України в глобальній економіці, підкреслено, що на даному етапі вона суттєво змінюється, наша країна починає відігравати дуже важливу роль в глобальних трансформаціях, які вже відбуваються або потреба в зміні яких вже стала очевидною. Ці зміни стосуються як геополітики, проблем функціонування міжнародних організацій, так і глобальних ринків, діяльності глобальних корпорацій, диверсифікації ланцюгів постачання енергоресурсів, сільськогосподарської продукції та ін.

Аналіз наведених вище даних доводить, що економіка України інтегрована до глобальної економічної системи насамперед за рахунок активізації участі в міжнародній торгівлі. Внаслідок цього, виклики розвитку країни формуються у площині спроможності протистояти загрозам глобального характеру, а також здатності використовувати переваги та досягнення сучасного етапу глобалізаційних процесів, зокрема, просування економіки знань та прогресивні соціальні й інституційні зміни. З огляду на це виправданими можуть бути такі завдання у формуванні зовнішньоекономічної політики, як: впровадження інновацій у розвиток переробної промисловості, локальна пріоритетизація та розвиток систем менеджменту іноземних інвестицій; посилення захисту прав інтелектуальної власності; активізація участі в глобальному управлінні, мультирівневих інтеграційних проєктах та протидії протекціонізму тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Глобальна економіка XXI століття: людський вимір: монографія / Д.Г. Лук'яненко, А. М. Поручник, А. М. Колот та ін. Київ: КНЕУ, 2014. 358 с.
2. European Commission (2019), «6 Commission priorities for 2019-2024». URL: https://ec.europa.eu/info/index_en (Accessed 18.11.2021)
3. Dadusch U. & Schaw, W. (2011). Juggernaut. How Emerging Markets Are Reshaping Globalization. Washington, Carnegie Endowment. 274 p.
4. Brown A. (2020). The Human Factor. Oxford, Oxford University Press. 512 p.
5. Scholte J. A. (2005). Globalization: A Critical Introduction. New York, Palgrave Macmillan. 520 p.
6. Cerny Ph.G. & Prichard, A. (2017). The new anarchy: Globalization and fragmentation in world politics. First Published June 20. Doi: 10.1177/1755088217713765.
7. Bauman Z. (1997). Glokalizacja czyli komu globalizacja, a komu lokalizacja. *Studia sucjologiczne*, Warszawa, no. 3, pp. 53-69.
8. Rosenau J. N. (2003). Globalization and Governance: Bleak Prospects for Sustainability. *Internationale Politik und Gesellschaft*, no. 3. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/ipg/ipg-2003-3/artrosenau.pdf>
9. Berlin I. (1969). *Four Essays on Liberty*. London, New York, Oxford University Press. 152 p.
10. Berstein S., Milza, P., eds. (1993). *Histoire du XXe siècle*. En trois volumes. Paris, Hatier. 1248 p.
11. Muhleisen M. (June 2018). The Long and the Short of the Digital Revolution. *The Finance and Development Magazine*. Washington, IMF. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2018/06/impact-of-digital-technology-on-economic-growth/muhleisen.htm>
12. Obstfeld M. (December 2016). Get on Track with Trade. *The Finance and Development Magazine*. Washington, IMF. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/12/obstfeld.htm>

13. Lipton D. (December 2016). Two-Way Street. *The Finance and Development Magazine*. Washington, IMF. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/12/straight.htm>

14. Mallaby S. (December 2016). Globalization Resets. *The Finance and Development Magazine*, Washington, IMF. URL: www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2016/12

15. Guterres António (15.01.2021). Our world can only get ahead of this virus one way – together. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/coronavirus/our-world-can-only-get-ahead-virus-one-way-together>

16. UNCTAD (2020), How UNCTAD's e-government platform helps countries stay open for business COVID-19. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/diae2020infd1_en.pdf (Accessed 8 Nov 2022)

17. UNCTAD COVID-19 response (2020). URL: <https://unctad.org/programme/covid-19-response> (Accessed 8.11.2022)

18. UNCTAD (2020). Investment Promotion agencies striving to overcome the COVID-19 challenge. URL: <https://sustainablefdi.org/index.php/resourcecenter/pin/684/> (Accessed 1.11.2022)

19. World Bank (2020). "World Development Report 2020. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle.pdf> (Accessed 2 Nov 2022)

20. International Monetary Fund (2015), World Economic Outlook Database: Spillovers and Cycles in the Global Economy. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/> (Accessed 4.11.2022)

21. International Monetary Fund (2016), World Economic Outlook Database: Traditions and Tensions. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/> (Accessed 4.11.2022).

22. International Monetary Fund (2018), «World Economic Outlook Database: Gaining Momentum». URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/> (Accessed 4.11.2022).

23. International Monetary Fund (2018), World Economic Outlook Database: Recovery during a pandemic: health concerns, supply disruptions, and price pressures.

URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021> (Accessed 12.11.2022).

24. Крук О. Світова торгівля в часи пандемії COVID-19: до чого готуватися. 23 липня 2021. URL: <https://business.rayon.in.ua/blogs/411344-svitova-torgivlya-v-chasi-pandemii-covid-19-do-chogo-gotuvatisya> (Accessed 2.11.2022).

25. WTO (2021), «World Trade Statistical Review 2021». Geneva. 177 p. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021_e.pdf (Accessed 11.11.2022).

26. UNCTAD (2021), World Investment Report 2021. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2021> (Accessed 12.11.2022).

27. Сінцов А. Огляд змін у міжнародній торгівлі: тренди, тенденції, виклики 2020 COVID-року. *Юридична газета*. №9 (715), 12 травня 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/oglyad-zmin-u-mizhnarodniy-torgivli-trendi-tendenciyi-vikliki-2020-covidroku.html> (Accessed 15.11.2022).

28. UNIDO (2020), Industrial Development Report 2020. Demand for Manufacturing: Driving Inclusive and Sustainable Industrial Development. Vienna. 245 p. URL: https://unido.org/sites/default/files/files/2020-11/IDR2020_FULL%20REPORT.pdf (Accessed 15.11.2022).

29. UNCTAD (2020), Trade and Development Report 2020. Structural Transformation for Inclusive and Sustained Growth. New York – Geneva. 215 p. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tdr2020_en.pdf (Accessed 15.11.2022).

30. World Bank (2018), Global Economic Prospects, January 2018: Broad-Based Upturn, but for How Long? Advance edition. Washington, 241 p. URL: <http://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects> (Accessed 15.11.2022).

31. United Nations (2017), World Economic Situation and Prospects 2017. New York, 201 p. URL: https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/publication/2017wesp_full_en.pdf (Accessed 12.11.2021).

32. United Nations (2015), *Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. New York, 35 p. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (Accessed 15.11.2021).

33. UNCTAD (2020), *The Least Developed Countries Report 2020: The Path to Graduation and Beyond – Making the Most of the Process*. New York – Geneva. 189 p. URL: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ldc2020_en.pdf (Accessed 17.11.2022).

34. World Bank (2021), *World Development Indicators*. URL: <http://wdi.worldbank.org/table/4.2> (Accessed 15.11.2022).

35. UNIDO (2019), *Selected Database: MVA 2019*. URL: <https://stat.unido.org/database/MVA%2020,%20Manufacturing> (Accessed 16.11.2022)

36. UNIDO (2020), “Statistical Indicators of Inclusive and Sustainable Industrialization”. URL: <https://open.unido.org/api/documents/5264222/download/UNIDO-Publication-2020-5264222> (Accessed 15 Nov 2022)

37. McKinsey Global Institute. URL: <https://www.mckinsey.com/mgi/overview> (Accessed 15 Nov 2022)

38. BIS Quarterly Review (March 2022), *International Banking and Financial Market Developments. Statistical Annex*. Basle, Bank for International Settlements. URL: https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2203.htm (Accessed 1.11.2022).

39. UNCTAD (2020), *World Investment Report 2020. International production beyond the pandemic*. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf (Accessed 1.11.2022).

40. UNCTAD (2021), «World Investment Report 2021. Investing in sustainable recovery». URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2021> (Accessed 1.11.2022).

41. Asian Development Bank (2017), *Asia-Pacific Regional Integration Index: Construction, Interpretation, and Comparison*, no. 511, April 2017. URL:

<https://www.adb.org/sites/default/files/publication/300836/ewp - 511.pdf> (Accessed 15.11.2022)

42. Noland M., Park D., eds. *Strengthening Asia's Financial Systems in a Post-Crisis World*. Manila, Asian Development Bank, 2015. 200 p.

43. Asian Development Bank (2016), Operational Plan for Regional Cooperation and Integration (2016–2020). URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/institutional-document/210686/rci-operational-plan-2016-2020.pdf>. (Accessed 5.11.2022).

44. Kim S. & Lee J. (2008). *Real and Financial Integration in East Asia*. Manila, Asian Development Bank, 36 p. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/109534/1/wp - 017.pdf> (Accessed 5.11.2022).

45. ASEAN (2015), Joint Statement of the 4th Finance Ministers' and Central Bank Meeting. URL: <https://asean.org/joint-statement-18thasean3-finance-ministers-central-bank-governors-meeting - 3-may - 2015-baku-azerbaijan - 2> (Accessed 1.11.2022).

46. Rana P. (2002). Monetary and Financial Cooperation in East Asia the Chiang Mai Initiative and Beyond. *ADB working paper, no. 6*. URL: <https://ru.scribd.com/document/153069393/Monetary-and-Financil-Cooperation-in-East-Asia-The-Chiang-Mai-Initiative-and-Beyond> (Accessed 1.11.2022).

47. Aladdin D. (September 2018). Financial Integration: Opportunities, Risks and Challenges. *Public Policy Review, vol. 14, no. 5*, pp. 901-922.

48. Schipke A. (2015). *Frontier Asia: the Next Generation of Emerging Markets*. Washington, IMF, Vargas. 272 p.

49. Park C. Y. (October 2018). Does Regional Integration Matter for Inclusive Growth? *ADB Working Paper, 60 p*. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/460681/559-regional-integration-inclusive-growth.pdf> (Accessed 5.11.2022).

50. Isserman A. M. Lost in Space? On the History, Status, and Future of Regional Science (Presidential Address, April 4, 1992). *The Review of Regional Studies*, 1993, vol. 23(1), Summer, pp. 1-50.
51. Nye J. S., ed. *International Regionalism*. Boston, Little, Brown & Co, 1968. 448 p.
52. Buzan B., Waever O. *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003. 564 p.
53. *The Gulf: Future Security and British Policy*. The Emirates Center for Strategic Studies and Research, Abu Dhabi, UAE, 2000. 61 p.
54. President Donald Trump Proclaims a National Security Strategy Aimed at Promoting American Interests. 19.12.2017. URL: <https://inosmi.ru/politic/20171219/241042738.html> (Accessed 5.11.2021).
55. Summary of the 2018 National Defense Strategy of the United States of America. *Sharpening the American Military's Competitive Edge*. URL: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> (Accessed 5.11.2022).
56. *America's Pacific Century. Remarks by H. R. Clinton, Secretary of State, Honolulu, Hi*. November 10, 2017. URL: <https://2009-2017.state.gov/secretary.htm> (Accessed 14.09.2021).
57. Metz S. How to Tell if America Will Remain a Global Superpower. URL: <https://www.worldpoliticsreview.com/articles/13741/how-to-tell-if-america-will-remain-a-global-superpower> (Accessed 29.07.2021).
58. Mahan A. T. *The Problem of Asia and Its Effect upon International Relations*. Boston, Little, Brown & Co, 1900. 281 p.
59. Spykman N. J. *America's Strategy in World Politics*. New York, Harcourt, Brace & Co., 1942. 500 p.
60. Mackinder H. J. *Democratic Ideals and Reality: A Study in the Politics of Reconstruction*. New York, Henry Holt & Co., 1919. 277 p.
61. Mackinder H. J. The Geographical Pivot of History. *The Geographical Journal*, 1904, vol. 23, April, no. 4, pp. 421-437.

62. Van Sant J., Mauch P., Sugita Y. Historical Dictionary of United States–Japan Relations. *Historical Dictionaries of U. S. Diplomacy, No. 4*. Lanham, MD, Scarecrow Press, Inc., 2007. 371 p.
63. Giarra P. S. The Navy and Nation Need a Maritime Strategy. *Proceedings Magazine*, 2017, December, vol. 143/12/1,378. URL: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2017-12/navy-and-nation-need-maritime-strategy> (Accessed 08.09.2022).
64. Noboru Y. Redefining the Japan–US Alliance. URL: <https://www.nippon.com/en/features/c00204> (Accessed 11.08.2022).
65. Spykman N. J. *The Geography of the Peace*. New York, Harcourt, Brace and Co., 1944. 66 p.
66. Zajec O. (2014). Introduction à *The Geography of the Peace*, de Nicholas Spykman. Une réinterprétation critique. *Res Militaris*, vol.4, Winter-Spring/Hiver-Printemps, no. 1, pp. 1-36.
67. The United States Security Strategy for the East Asia-Pacific Region-1998. The Secretary of Defense. Washington, DC. URL: <http://ryukyukinawa.net/downloads/usdod-easr98.pdf> (Accessed 10.08.2022).
68. Mayborn W. (2014). The Pivot to Asia. The Persistent Logics of Geopolitics and the Rise of China. *The Journal of Military and Strategic Studies*, vol. 15, October, no. 4, pp. 76-101.
69. Bracken P. (February 1, 2018). *The 2018 Nuclear Posture Review: Signaling Restraints with Stipulations*. URL: <https://www.fpri.org/article/2018/02/2018-nuclear-posture-review-signaling-restraint-stipulations> (Accessed 19.08.2022)
70. ASEAN (2022), RCEP Agreement enters into force. URL: <https://asean.org/rcep-agreement-enters-into-force/> (Accessed 19.02.2022)
71. Офіційне інтернет-представництво Президента України (2022), «Виступ Президента України на загальних дебатах 77-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН». URL: <https://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zagalnih-debatah-77-yi-sesiyi-77905> (Accessed 19.11.2022).

72. Генасамблея ООН ухвалила резолюцію, де закликала Росію відшкодувати завдані Україні збитки (2022). *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/11/14/7150632/> (Accessed 19.11.2022).

73. Офіційне інтернет-представництво Президента України (2022), «Ініціатива Grain from Ukraine підкреслює глобальну роль України та її партнерів у гарантуванні світової продовольчої безпеки – Президент за підсумками International Summit on Food Security». URL: <https://www.president.gov.ua/news/iniciativa-grain-ukraine-pidkreslyuye-globalnu-rol-ukrayini-79473> (Accessed 26.11.2022).

74. Зеленський на саміті G20 назвав десять умов для встановлення миру з росією (2022). Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/15/novyna/polityka/zelenskyj-samiti-g20-nazvav-desyat-umov-vstanovlennya-myru-rosiyeyu> (Accessed 15.11.2022).

75. Підсумки саміту G20: спільне комюнке є, але Україні хотілося б іншого (2022). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3616112-pidsumki-samitu-g20-spilne-komunike-e-ale-ukraini-hotilosa-b-insogo.html> (Accessed 17.11.2022).

76. International Monetary Fund (2022), «Annual Report 2022». URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/ar/2022/downloads/imf-annual-report-2022-russian.pdf> (Accessed 18 Nov 2022).

77. World Bank (2022), Annual Report 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report> (Accessed 18.11.2022).

78. Національний банк України (2022), Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international-financial-institutions> (Accessed 18.11.2022).

79. Statista (2021), Top 50 countries in the Globalization Index 2021. URL: <https://www.statista.com/statistics/268168/globalization-index-by-country/> (Accessed 12.06.2022)

80. World Intellectual Property Organization Global (2021), Innovation Index 2021. Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf (Accessed 1.06.2022).

81. United Nations Development Programme (2020), Latest Human Development Index Ranking 2020. URL: <https://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking> (Accessed 12.06.2022).

82. Мінекономіки України (2021), Міжнародна торгівля. URL: <https://www.me.gov.ua/Tags/DocumentsByTag?lang=uk-UA&id=2728705f-e97d-43b9-bb51-300418d3e946&tag=MizhnarodnaTorgivlia> (Accessed 10.06.2022).

83. Державна служба статистики України, Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 14.06.2022)

84. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2013 році: статистичний збірник: Державна служба статистики України / відповідальний за випуск А.О.Фризоренко. Київ 2014 рік. 156 с.

85. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2016 році: статистичний збірник: Державна служба статистики України / відповідальний за випуск А.О.Фризоренко. Київ 2017 рік. 151 с.

86. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2017 році: статистичний збірник: Державна служба статистики України/ відповідальний за випуск А.О.Фризоренко. Київ 2018 рік. 146 с.

87. Зовнішня торгівля України 2020: статистичний збірник: Державна служба статистики України/ за редакцією Валентини Кругляк / відповідальний за випуск Олена Вишневська. Державна служба статистики України, 2021. 128 с.

88. Зовнішня торгівля України 2021: статистичний збірник: Державна служба статистики України / за редакцією Валентини Кругляк / відповідальний за випуск Олена Вишневська. Державна служба статистики України, 2022. 128 с.

89. Експорт та імпорт України збільшився на третину. *Українська правда*, 15 лютого 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/02/15/682382/> (Accessed 14.06.2022)

90. Міністерство закордонних справ України (2014), Відносини Україна – ЄС. URL: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/european-integration/ua-eu-relations>

91. Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України від 02.07.1993 № 3360-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12>

92. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 14.06.1994. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_012

93. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 11.06.1998 № 615/98. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

94. Програма інтеграції України до ЄС від 14.09.2000. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-00>

95. План дій «Україна – Європейський Союз». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/>

96. Порядок денний асоціації Україна – ЄС для підготовки та сприяння імплементації Угоди про асоціацію від 20.11.2009. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_990

97. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>

98. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011

99. В Зоні вільної торгівлі. Як змінилися торги між Україною та ЄС (2017). *AgroPolit*. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/368-v-zoni-vilnoyi-torgivli-yak-zminilisya-torgi-mij-ukrayinoyu-ta-yes-za-tri-roki> (Accessed 15.11.2021).

ДОДАТОК А

Таблиця А.1 – Критичний аналіз сучасних визначень глобалізації економіки

Визначення глобалізації економіки	Аргументи опонентів
1	2
Глобалізація економіки - це процес безпрецедентного зростання обсягів міжнародних трансакцій у торгівлі, фінансовій та інвестиційній сферах, переміщення інформації, ідей та культурних цінностей, пов'язаних із технологічним обміном	Визначення глобалізації на основі кількісних характеристик обсягів міжнародних трансакцій не може бути вичерпним, оскільки саме по собі зростання обсягів міжнародної торгівлі та інвестицій не є якісно новим феноменом і характеризує тривалий історичний процес розвитку міжнародних економічних відносин
Глобалізація економіки - це нова (специфічна) стадія (етап, конкретно-історична форма) процесу інтернаціоналізації або наслідок інтенсифікації дії закону інтернаціоналізації господарських зв'язків різних підсистем світової економіки	Глобалізація як система транскордонних і наддержавних взаємодій не тотожна інтернаціоналізації, основними дійовими особами якої залишаються національні держави; інтернаціоналізація не настільки поширена у сучасному світі, щоб ототожнювати її з глобалізацією, оскільки переважна більшість результатів економічної діяльності провідних держав світу не є об'єктом транскордонних відносин
Глобалізація економіки - посилення ресурсної, технологічної, фінансової взаємозалежності національних економік на основі стрімкого зростання обсягів та урізноманітнення світогосподарських зв'язків	Визначення, засновані на понятті взаємозалежності, не придатні для розуміння новітніх глобалізаційних процесів, оскільки сучасні світогосподарські зв'язки характеризуються не взаємозалежністю, а деякими її асиметричними виявами
Глобалізація економіки - процес міжнародної інтеграції у сфері фінансів, торгівлі, виробництва, інформатизації та телекомунікації; новий етап у процесі об'єднання та взаємопроникнення національних господарсько-економічних комплексів	Сучасна економіка ще далека від інтегрованої, вона відрізняється поверхною інтеграцією (у сфері обміну), водночас глибинна інтеграція, пов'язана зі сферою виробництва, характерна для найбільш розвинених країн СІЛА, Західної Європи та Японії. За цих умов доцільно вести мову про тріадизацію, регіоналізацію, а не глобалізацію економіки
Глобалізація економіки - процес становлення «світу без кордонів», втрата значення та «кінець національної держави», зведення нанівець її регулювальних функцій	Глобалізація не «скасовує» державу, швидше навпаки: подальший розвиток глобальних процесів потребує сильної, дієздатної національної держави, виважених політичних рішень, заснованих на державному суверенітеті
Глобалізація економіки - результат гегемоністської стратегії транснаціональних корпорацій і супердержав, які під гаслом лібералізації, створення вільних ринкових економік та уніфікації національних економік навколо набору однакових «правил гри» реалізують власні інтереси	Неоліберальна модель глобалізації, заснована на ортодоксальному ринковому фундаменталізмі та спрямована на реалізацію інтересів розвинених країн, не є обов'язковою та єдино можливою. Існує об'єктивна потреба переходу до синергетичної, системної моделі глобалізації, покликаної оптимізувати співвідношення ринкових і регулювальних засад розвитку світогосподарських відносин

Джерело: [1]

ДОДАТОК Б

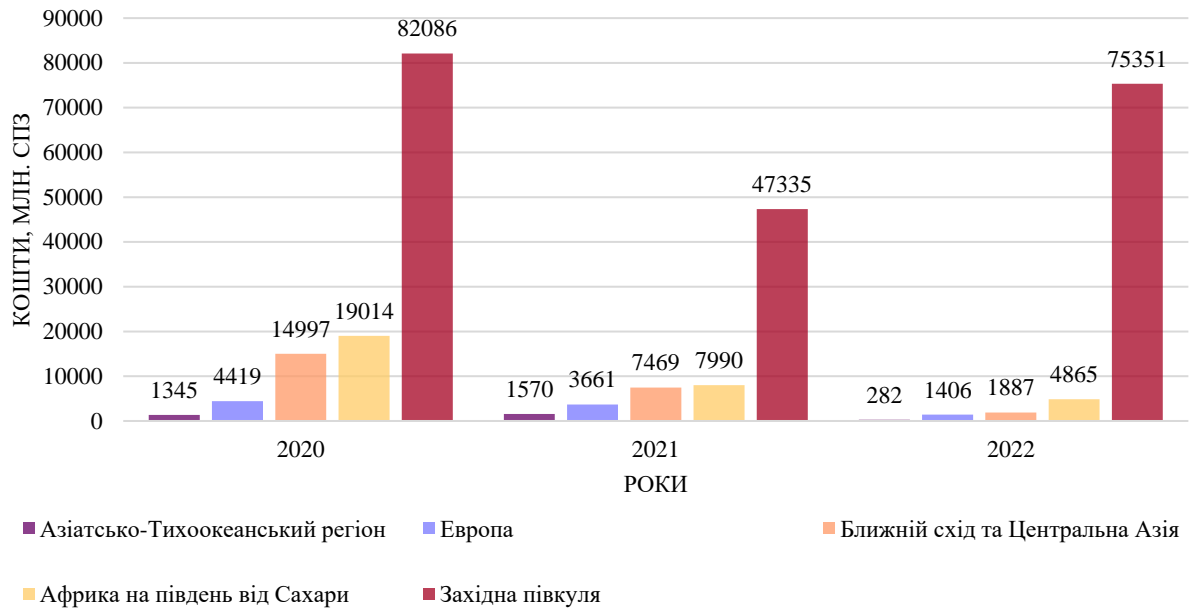

Рисунок Б.1 – Фінансова допомога Міжнародного валютного фонду по регіонам 2020 – 2022 рр.

Джерело: [76]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Б

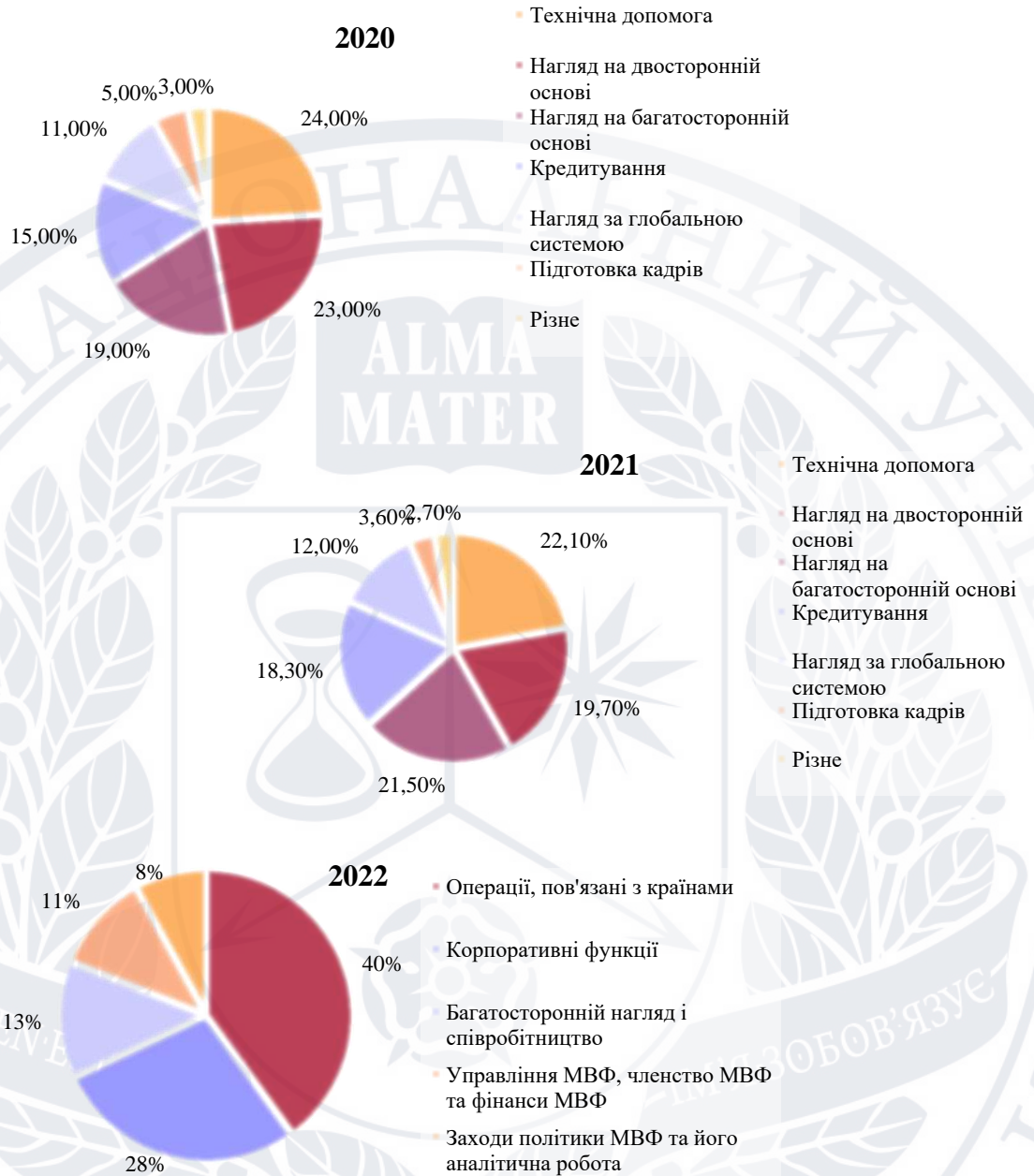

Рисунок Б.2 – Структура витрат на основні напрямки діяльності Міжнародного валютного фонду 2020-2022 рр.

Джерело: [76]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Б

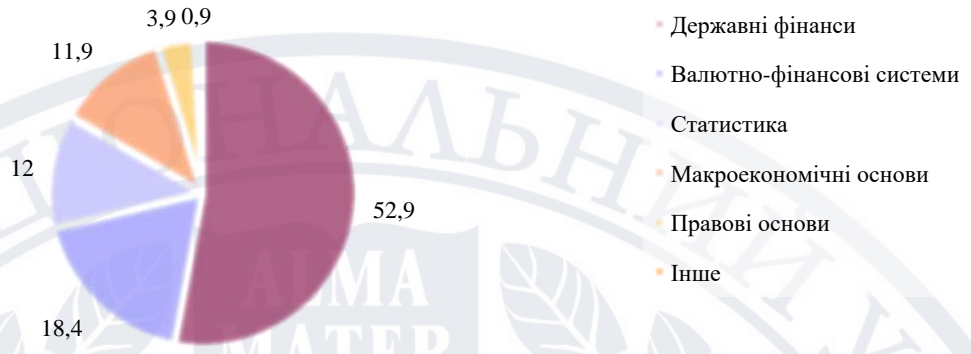

Рисунок Б.3 – Пряма допомога Міжнародного валютного фонду в області розвитку потенціалу за темами 2022 р.

Джерело: [76]

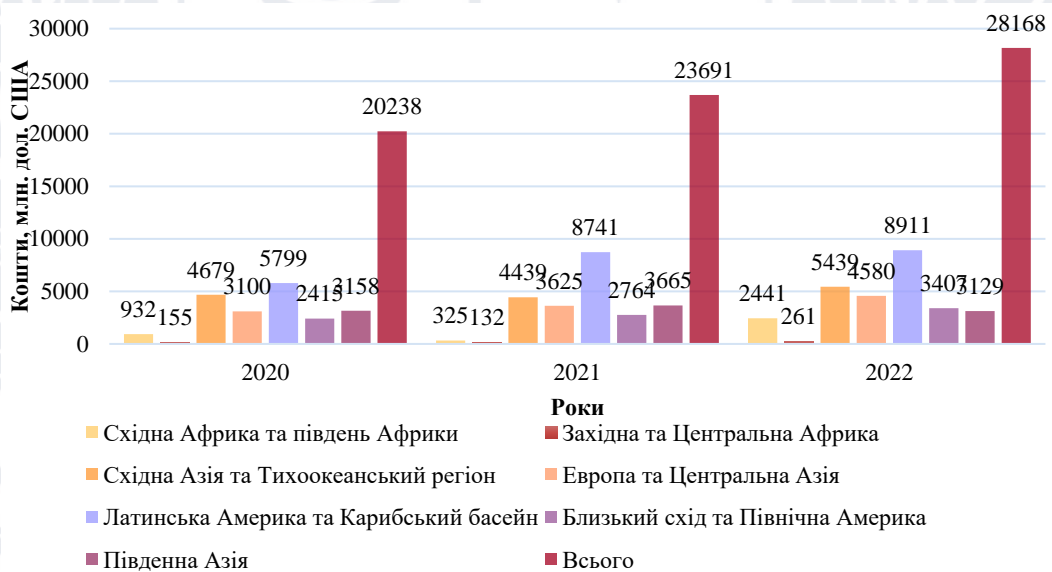

Рисунок Б.4 – Динаміка наданих кошти МБРР по регіонам 2020–2022 фінансові роки

Джерело: [77]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Б

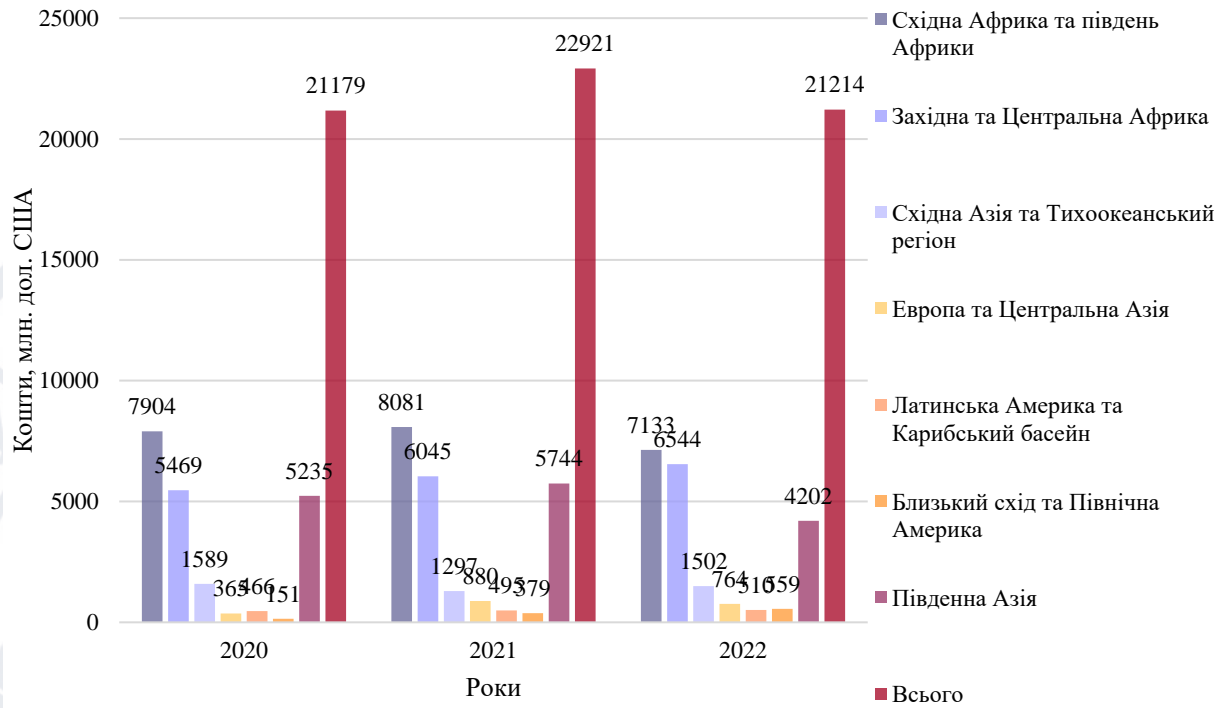

Рисунок Б.5 – Динаміка наданих кошти МАР по регіонам 2020–2022 фінансові роки

Джерело: [77]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Б

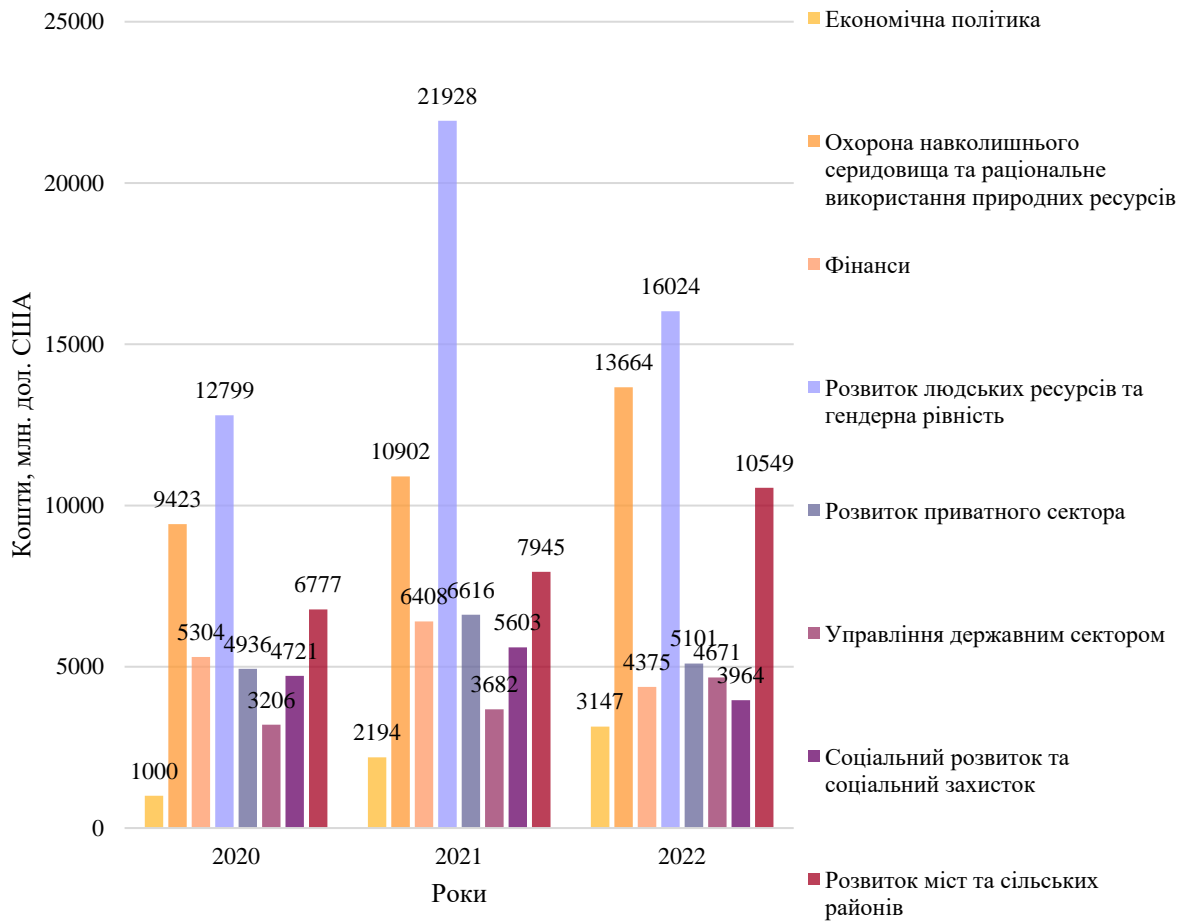

Рисунок Б.6 – Динаміка зарезервовані кошти МБРР за різними секторами 2020–2022 фінансові роки

Джерело: [77]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Б

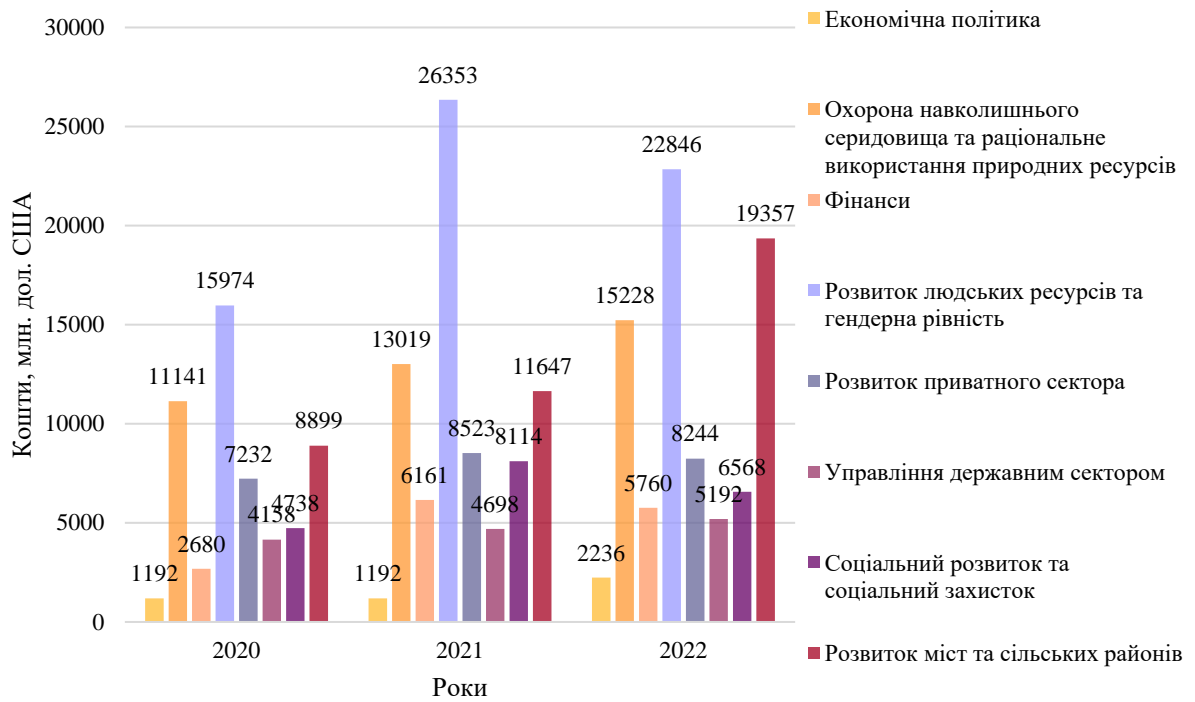

Рисунок Б.7 – Динаміка зарезервовані кошти МАР за різними секторами
2020–2022 фінансові роки

Джерело: [77]

ДОДАТОК В

Таблиця В.1 – Динаміка зовнішньої торгівлі України товарами за період 2008-2021 рр.

Рік	Експорт товарів		Імпорт товарів		Коефіцієнт покриття експортом імпорту	Експортно – імпортне сальдо, млн. дол. США
	млн. дол. США	% до попереднього року	млн. дол. США	% до попереднього року		
2008	66967,3	135,8	85535,3	141,1	0,78	-18568,0
2009	39695,7	59,3	45433,1	53,1	0,87	-5737,4
2010	51405,2	129,5	60742,2	133,7	0,85	-9337,0
2011	68394,2	133,0	82608,2	136,0	0,83	-14214,0
2012	68830,4	100,6	84717,6	102,6	0,81	-15887,2
2013	63320,7	92,0	76986,8	90,9	0,82	-13666,1
2014	53901,7	86,5	54428,7	71,8	0,99	-527,0
2015	38127,1	70,7	37516,4	68,9	1,02	610,7
2016	36361,7	95,4	39249,8	104,6	0,93	-2888,1
2017	43264,7	119,0	49607,2	126,4	0,87	-6342,5
2018	47335,0	109,4	57187,6	115,3	0,83	-9852,6
2019	50054,6	105,7	60800,2	106,3	0,82	-10745,6
2020	49191,8	98,3	54336,1	89,4	0,91	-5144,3
2021	68072,3	138,4	72843,1	134,1	0,93	-4770,8

Джерело: [82, 83]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ В

Таблиця В.2 – Динаміка зовнішньої торгівлі України послугами за період 2008-2021 рр.

Рік	Експорт послуг		Імпорт послуг		Коефіцієнт покриття експортом імпорту	Експортно – імпортне сальдо, млн. дол. США
	млн. дол. США	% до попереднього року	млн. дол. США	% до попереднього року		
2008	11741,3	129,9	6468,0	129,9	1,82	5273,3
2009	9598,3	81,8	5173,5	80,0	1,86	4424,8
2010	11759,4	122,5	5447,7	105,3	2,15	6311,7
2011	13792,2	117,3	6235,2	114,5	2,21	7557,0
2012	13599,1	98,6	6736,1	108,0	2,02	6863,0
2013	14836,3	109,1	7609,0	113,0	1,95	7227,3
2014	11520,8	80,9	6373,1	84,7	1,81	5147,7
2015	9736,6	84,5	5523,0	86,7	1,76	4213,6
2016	9868,0	101,3	5326,5	96,4	1,85	4541,5
2017	10714,3	108,6	5476,1	102,8	1,96	5238,2
2018	11637,9	108,6	6308,8	115,2	1,84	5329,1
2019	15628,9	134,3	6942,2	110,0	2,25	8686,7
2020	11547,2	73,9	5876,5	84,6	1,96	5670,7
2021	12785,6	110,7	7976,5	135,7	1,60	4809,1

Джерело: [82, 83]

ДОДАТОК Г

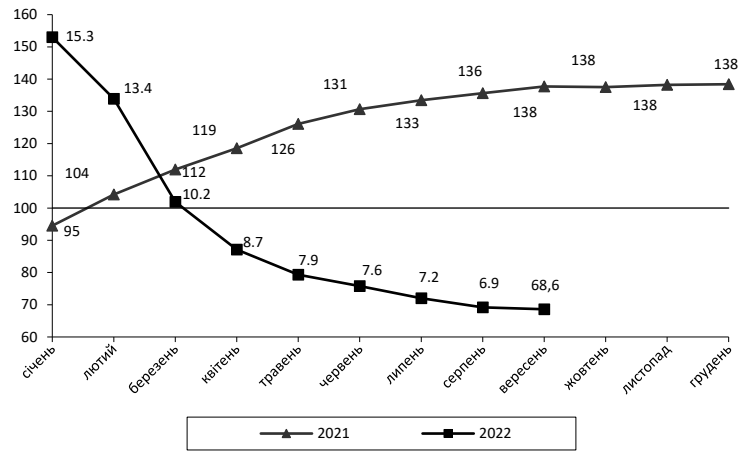

Рисунок Г.1 – Темпи зростання (зниження) експорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

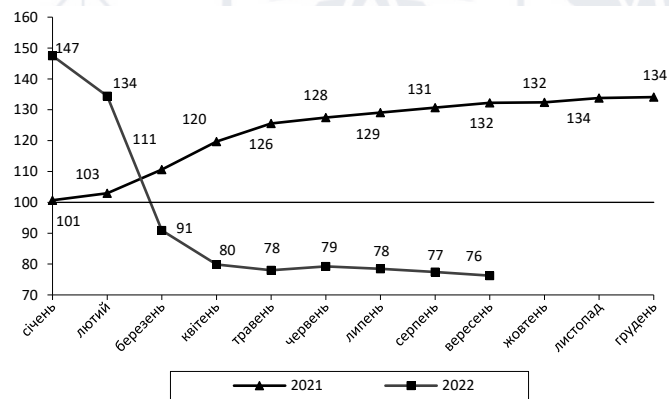

Рисунок Г.2 – Темпи зростання (зниження) імпорту товарів (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1 – Узагальнення та систематизація укладених Україною діючих УВТ

Рік укладання / початок дії УВТ	Країна, група країн, міжнародна організація	Сфера охоплення УВТ	Кількість споживачів
1	2	3	4
Діє з 04.06.1996	Грузія	Торгівля товарами	Близько 4 млн осіб
Діє з 05.07.2001	Північна Македонія	Торгівля товарами	Близько 2,1 млн осіб
2008	Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі (СОТ)	Торгівля товарами, послугами, об'єктами інтелектуальної власності	164 країни-члена
Діє з 01.06.2012	Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) - Швейцарія, Ліхтенштейн, Норвегія, Ісландія	Торгівля товарами, послугами, державні закупівлі	. Близько 14,5 млн осіб
Діє з 01.01.2013	Чорногорія	Торгівля товарами, послугами	0,63 млн осіб
2014	Відбулося підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, невід'ємною частиною якої є положення щодо поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі	Торгівля товарами, послугами, державні закупівлі	27 країн-членів, близько 445 млн осіб
01.01.2016	Створено поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі з ЄС (тимчасове застосування Угоди, несиметричні преференції для українських експортерів	Торгівля товарами, послугами, державні закупівлі, поступове законодавче наближення та економічна інтеграція з ЄС	27 країн-членів, близько 445 млн осіб
Діє з 01.08.2017	Канада	Торгівля товарами, послугами	Близько 37,7 млн грн
з 01.09.2017	Угода про асоціацію з ЄС набрала чинності в повному обсязі	Торгівля товарами, послугами, державні закупівлі, поступове законодавче наближення та економічна інтеграція з ЄС	27 країн-членів, близько 445 млн осіб
21.01.2019	Україна та Ізраїль підписали угоду про вільну торгівлю	Торгівля товарами	Близько 9,2 млн осіб

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Д

Продовження таблиці Д.1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
08.10.2020	Україна та Велика Британія підписали Угоду про політичне співробітництво, вільну торгівлю та стратегічне партнерство	Торгівля товарами, послугами, державні закупівлі	Близько 67,9 млн осіб
Діє з 01.01.2021	Ізраїль	Торгівля товарами	Близько 9,2 млн осіб
Діє з 01.01.2021	Велика Британія	Торгівля товарами, послугами, державні закупівлі	Близько 67,9 млн осіб
03.02.2022	Україна та Туреччина підписали угоду про вільну торгівлю	Торгівля товарами	Близько 85 млн осіб

Джерело: розроблено автором за [82]

ДОДАТОК Е

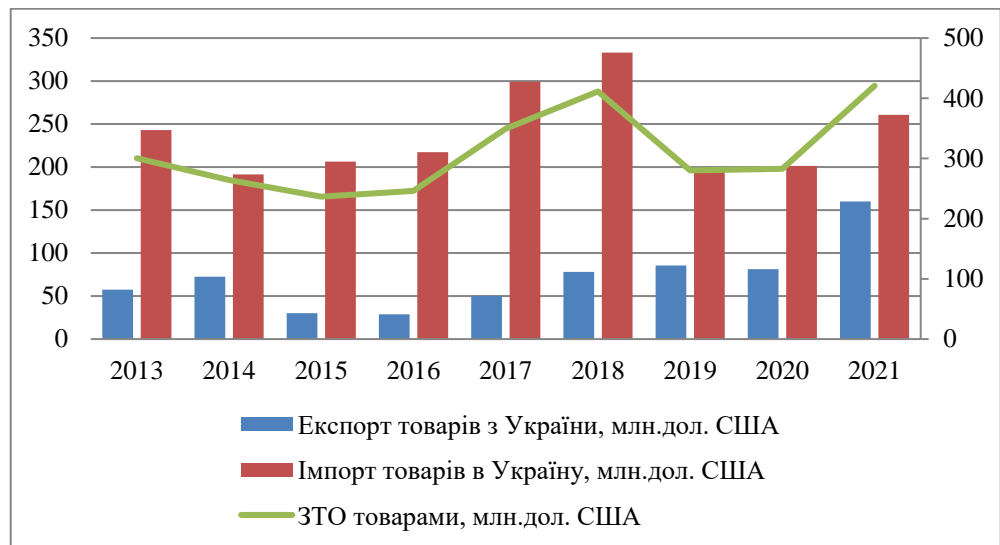

Рисунок Е.1 – Зовнішня торгівля товарами України з Канадою за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

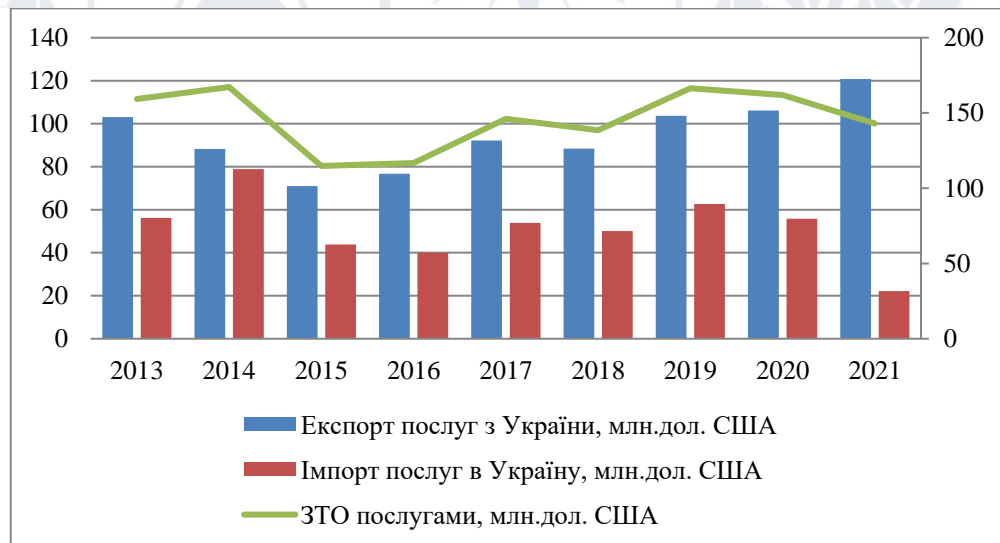

Рисунок Е.2 – Зовнішня торгівля послугами України з Канадою за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Е

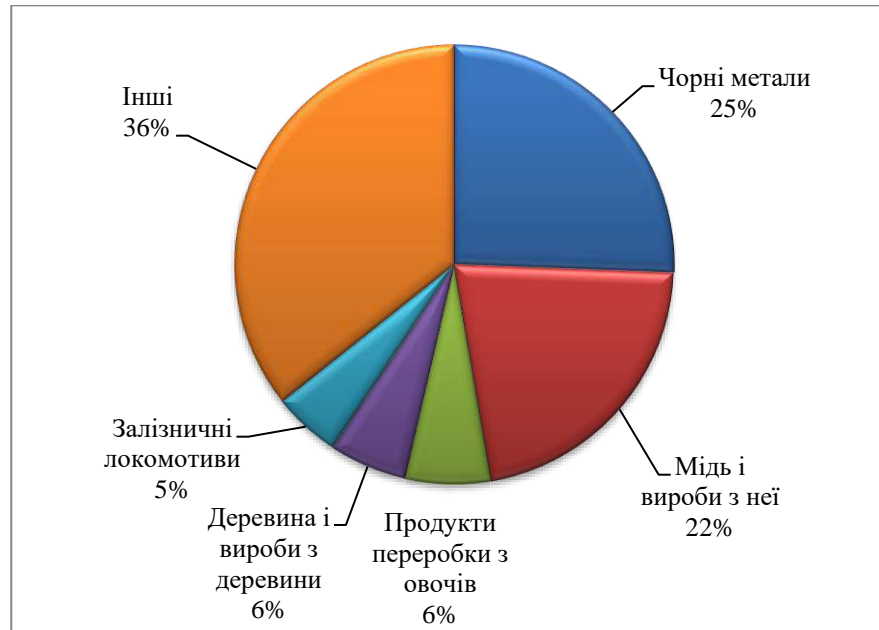

Рисунок Е.3 – Структура експорту товарів з України в Канаду за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

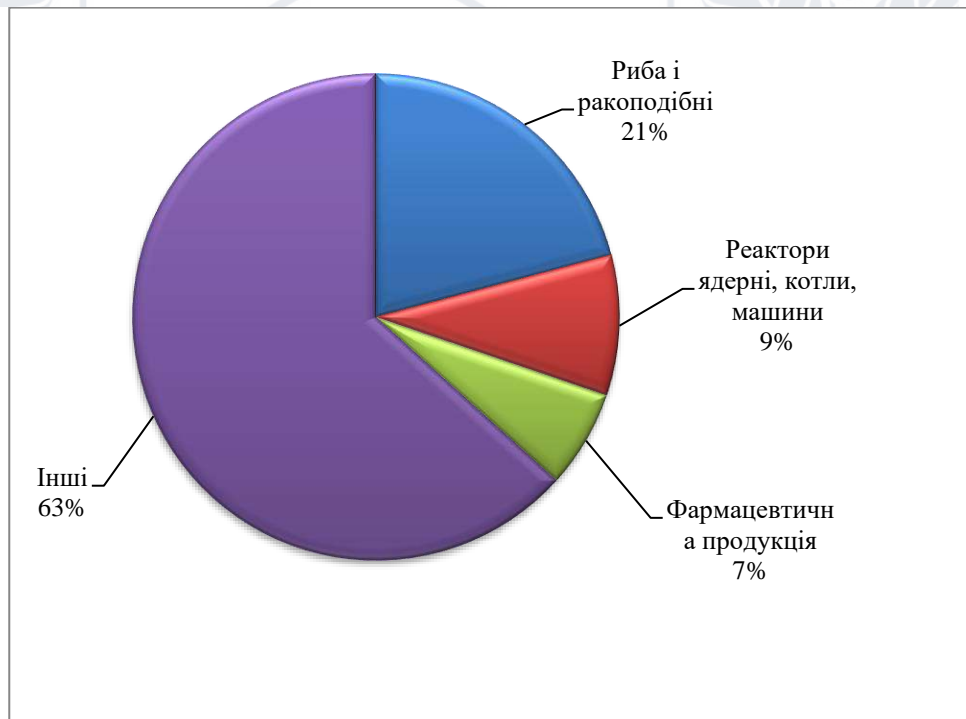

Рисунок Е.4 – Структура імпорту товарів з Канади в Україну за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

ДОДАТОК Ж

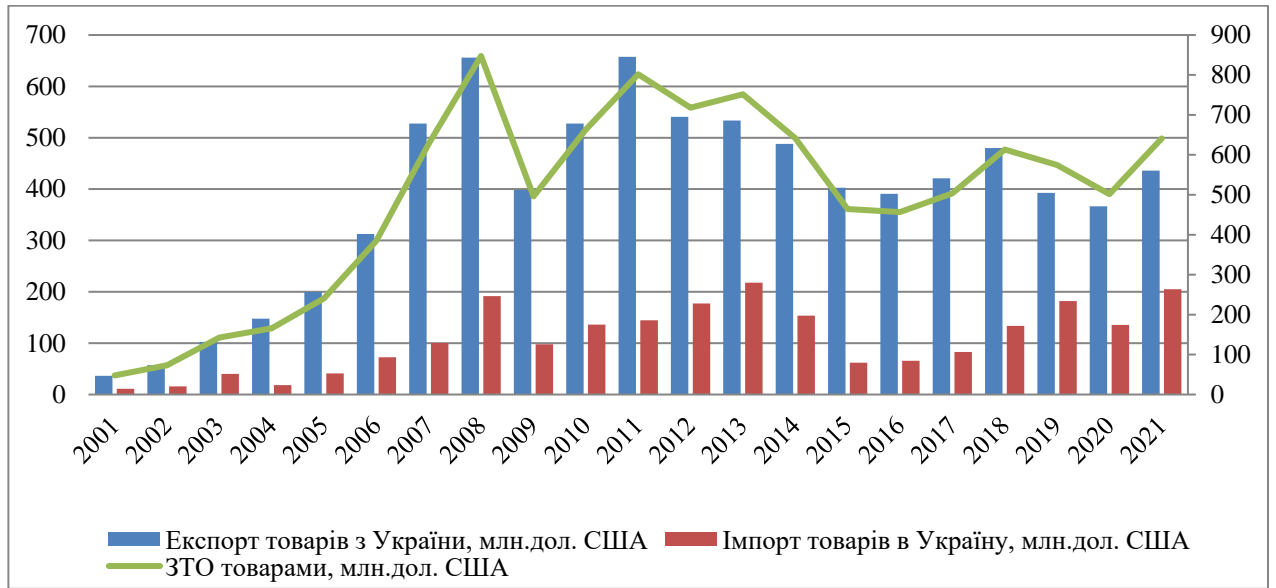

Рисунок Ж.1 – Зовнішня торгівля товарами України з Грузією за 2001-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

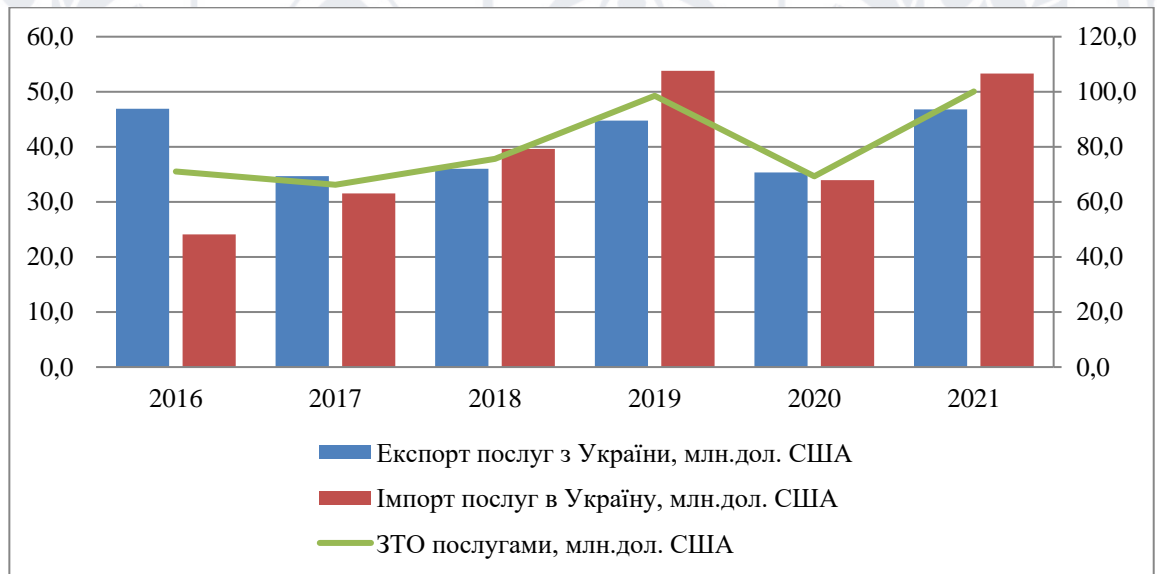

Рисунок Ж.2 – Зовнішня торгівля послугами України з Грузією за 2016-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Ж

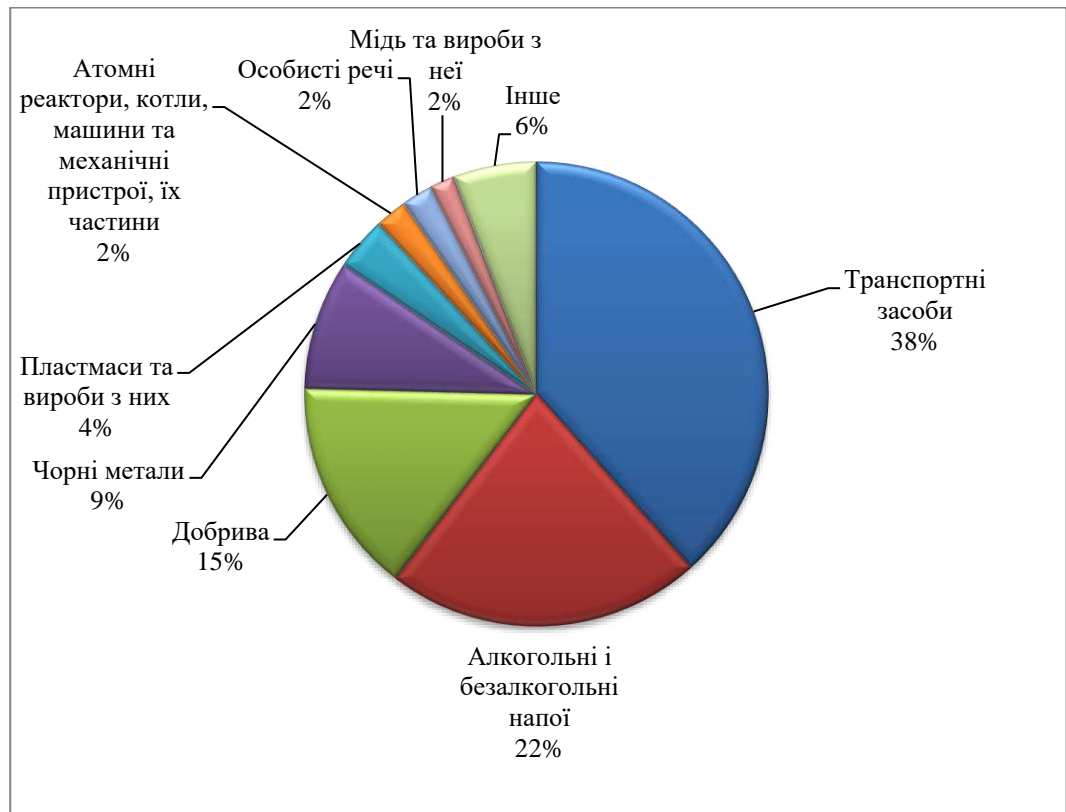

Рисунок Ж.3 – Структура імпорту товарів з Грузії в Україну за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

Рисунок Ж.4 – Структура експорту товарів з України в Грузію за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

ДОДАТОК К

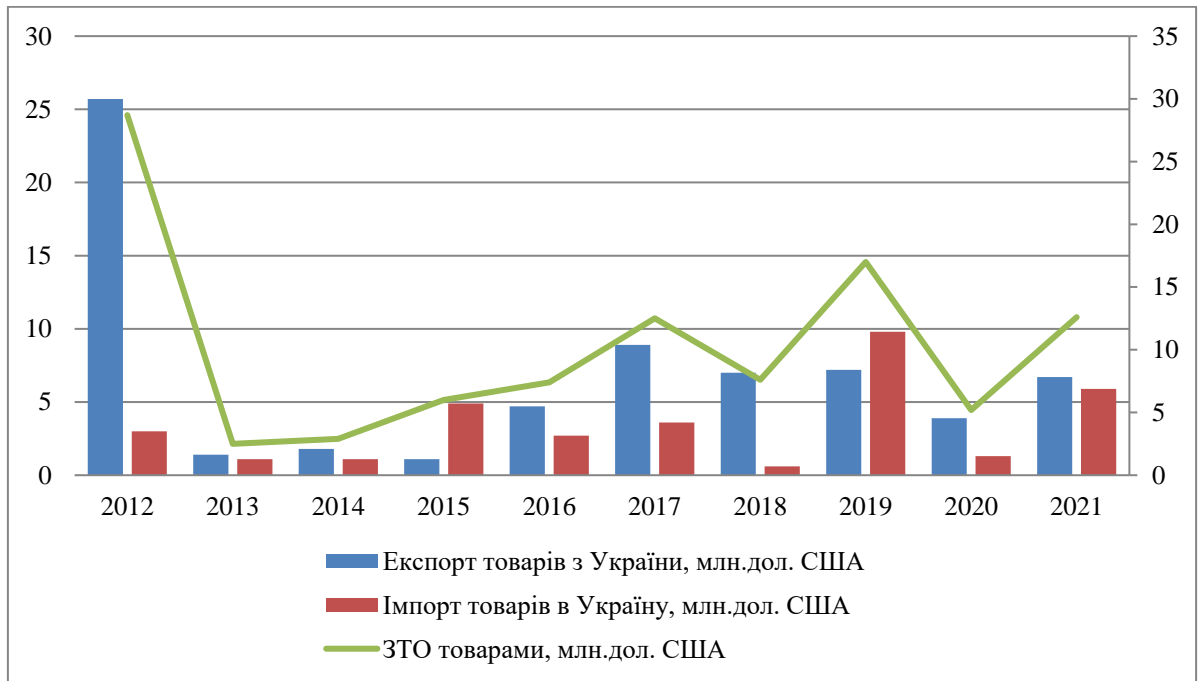

Рисунок К.1 – Зовнішня торгівля товарами України з Чорногорією за 2012-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

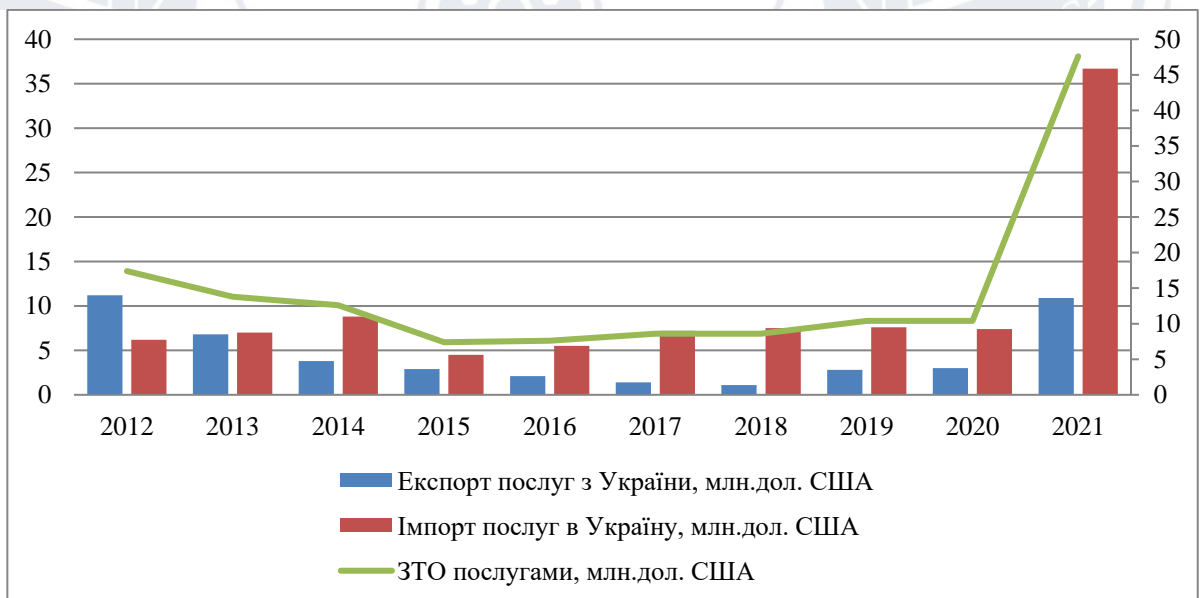

Рисунок К.2 – Зовнішня торгівля послугами України з Чорногорією за 2012-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ К

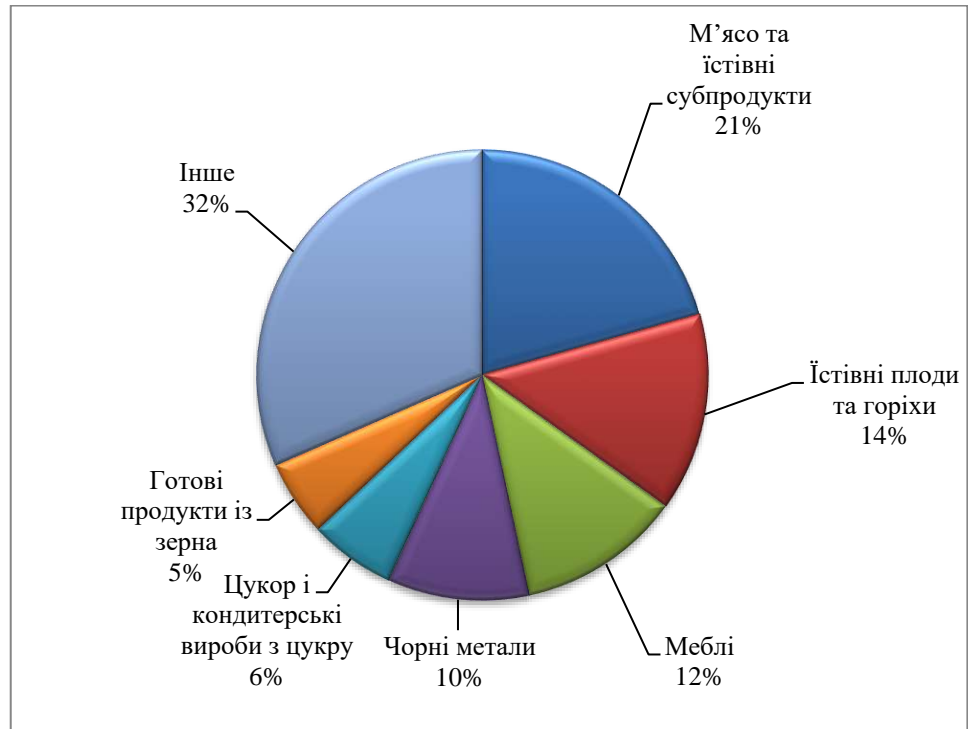

Рисунок К.3 – Структура експорту товарів з України в Чорногорію за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

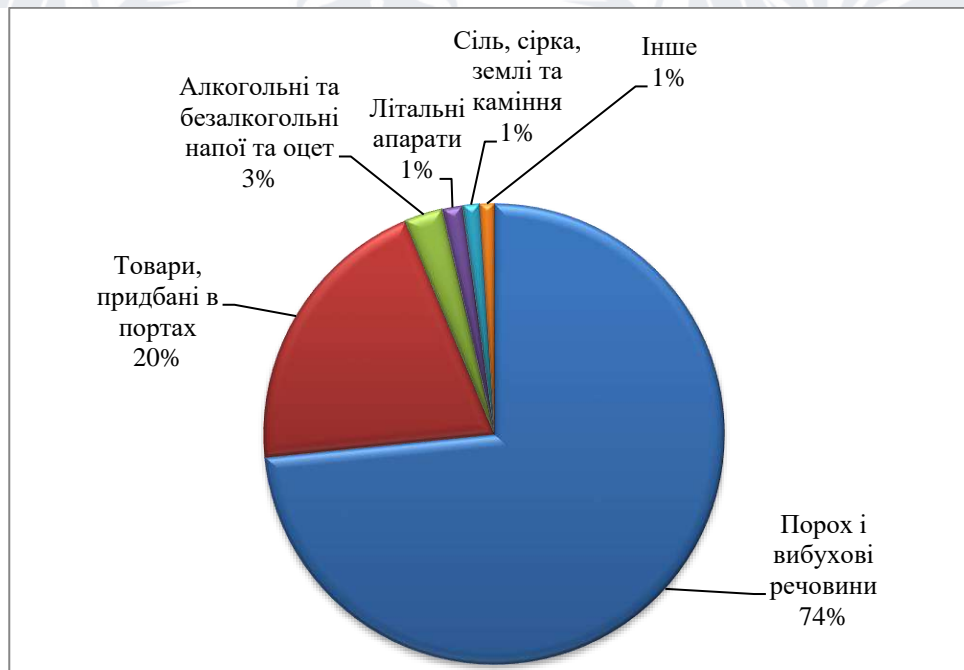

Рисунок К.4 – Структура імпорту товарів з Чорногорії в Україну за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

ДОДАТОК Л

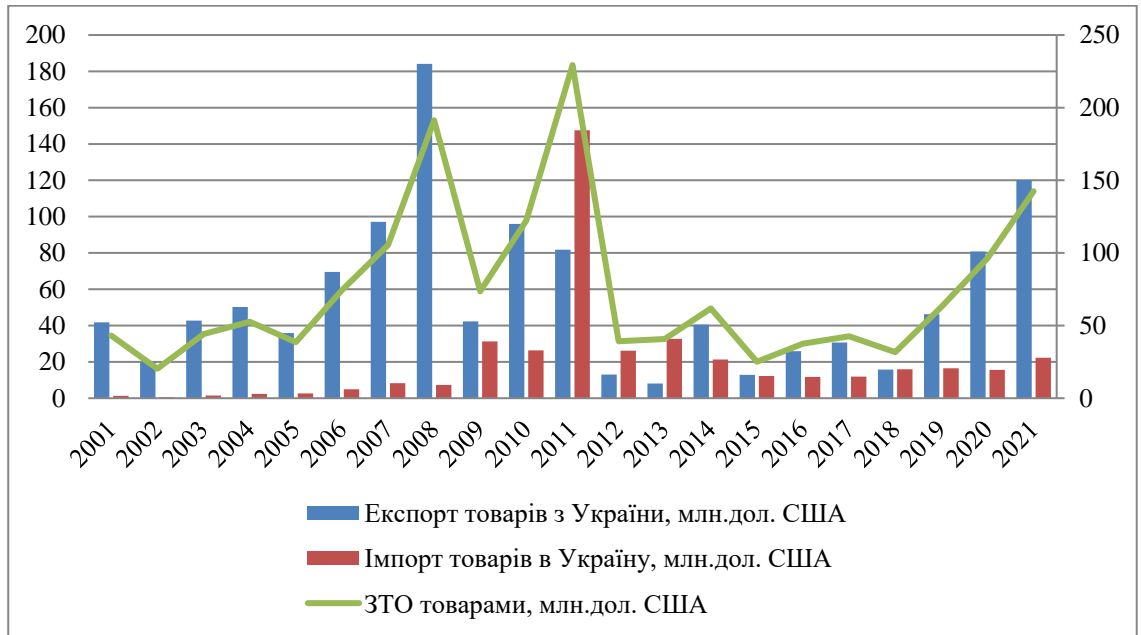

Рисунок Л.1 – Зовнішня торгівля товарами України з Північною Македонією за 2010-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

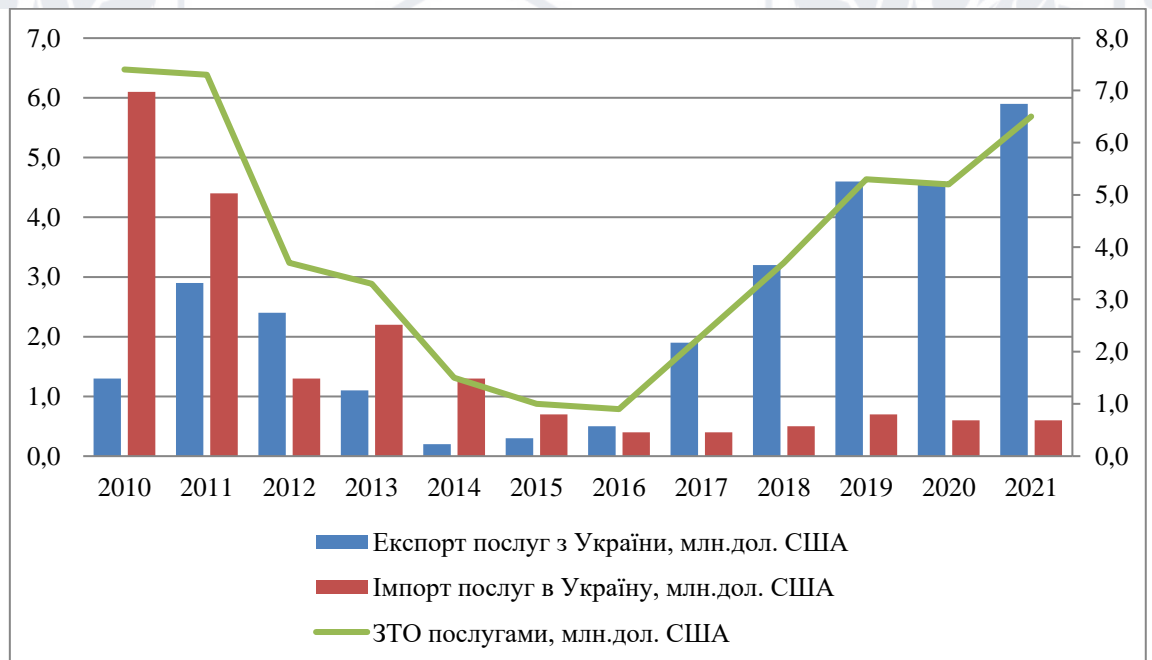

Рисунок Л.2 – Зовнішня торгівля послугами України з Північною Македонією за 2010-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Л

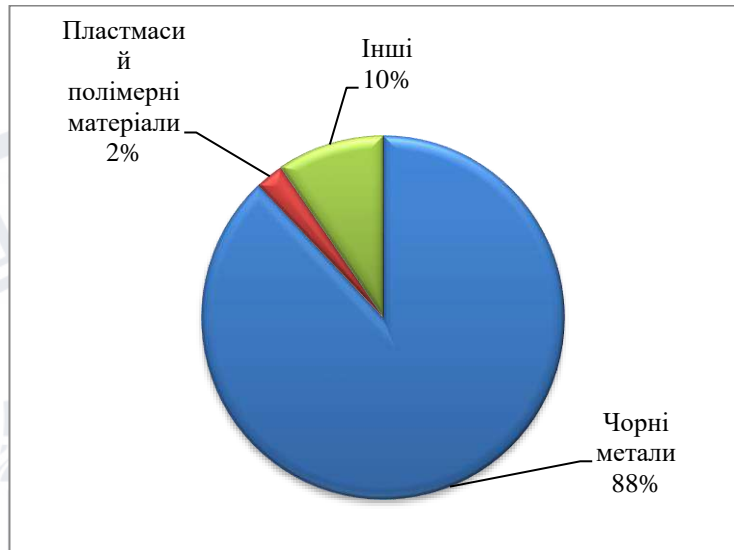

Рисунок Л.3 – Структура експорту товарів з України в Північну Македонію за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

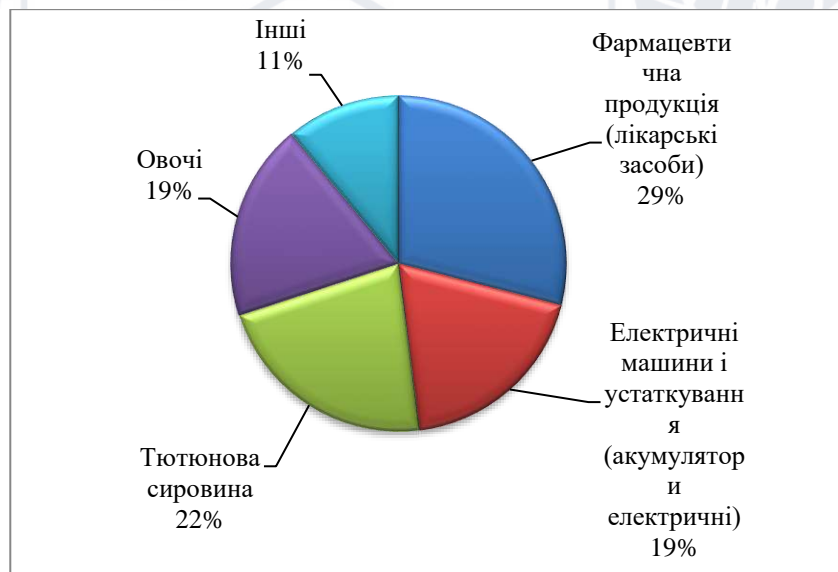

Рисунок Л.4 - Структура імпорту товарів з Північної Македонії в Україну за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

ДОДАТОК М

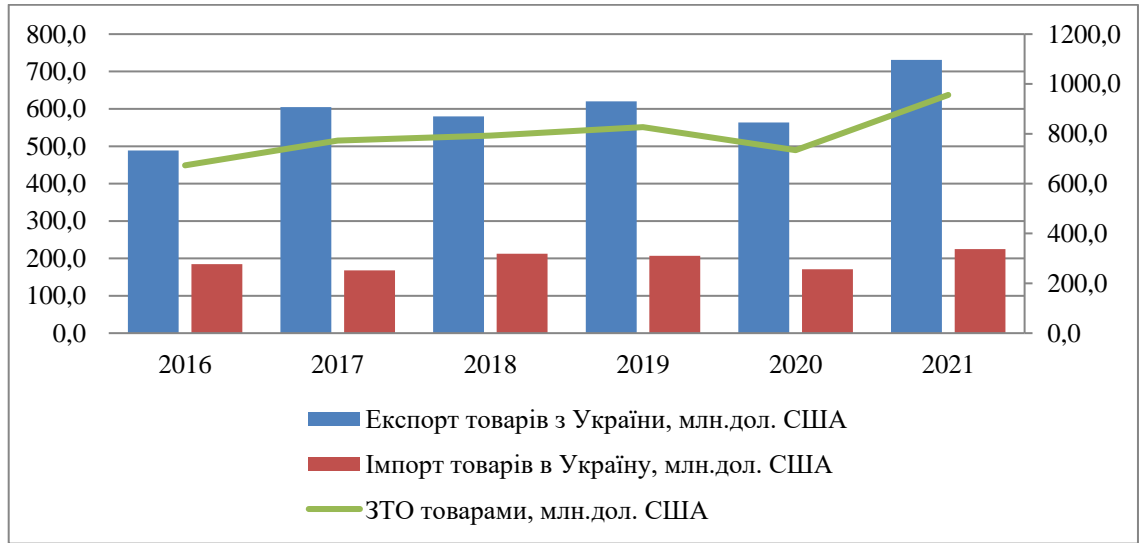

Рисунок М.1 – Зовнішня торгівля товарами України з Ізраїлем за 2016-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

Рисунок М.2 – Зовнішня торгівля послугами України з Ізраїлем за 2016-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ М

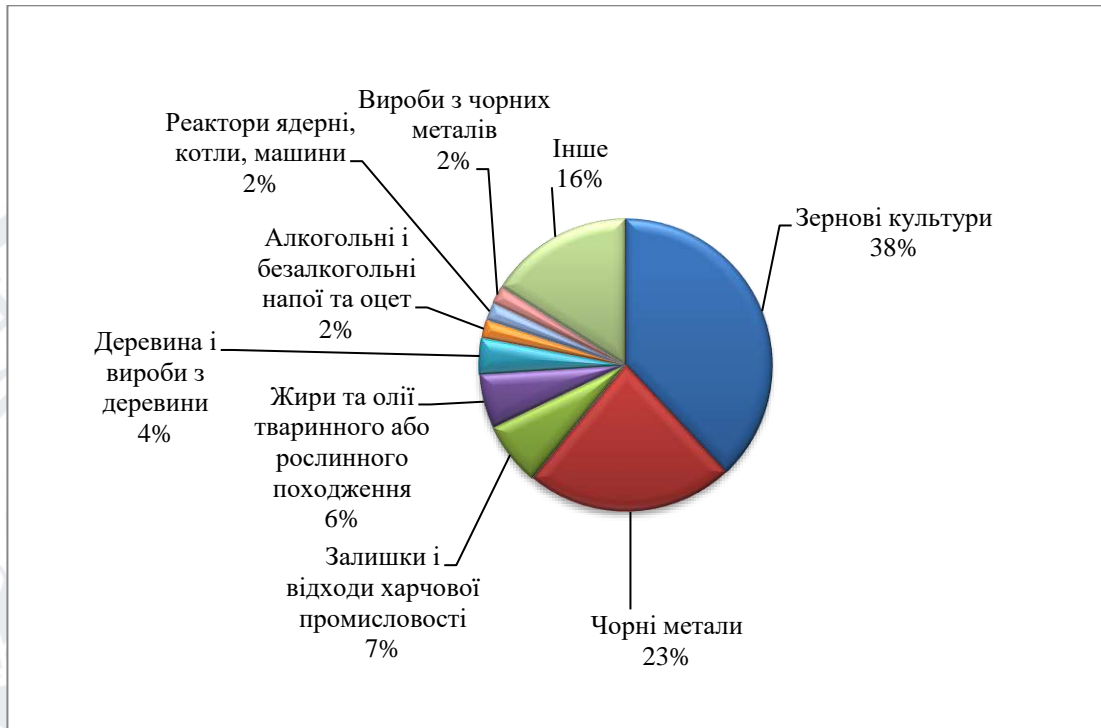

Рисунок М.3 – Структура експорту товарів з України в Ізраїль за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

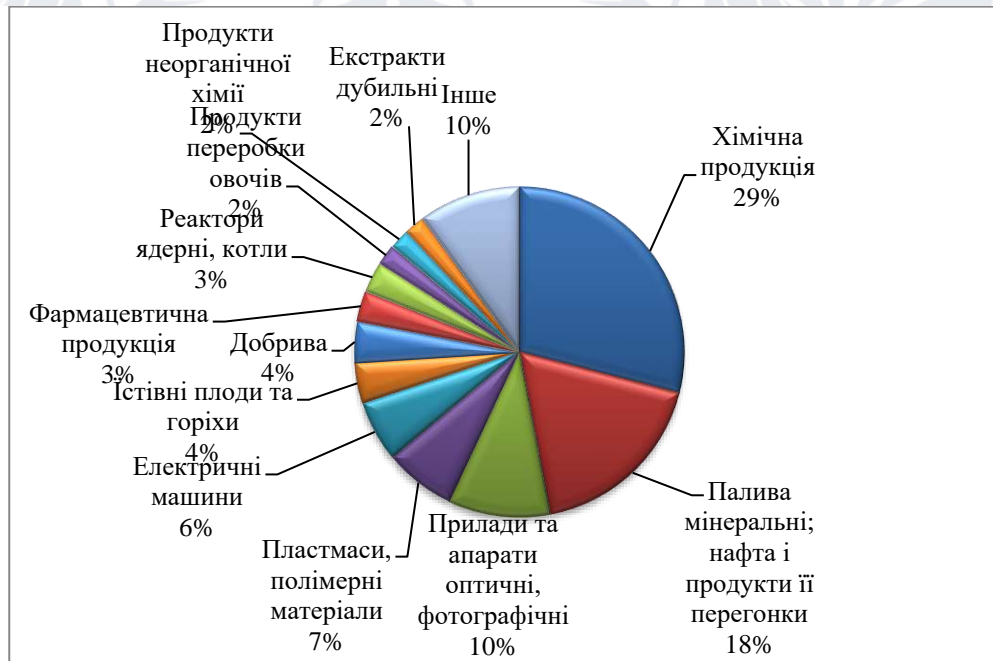

Рисунок М.4 – Структура імпорту товарів з Ізраїлю в Україну за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ М

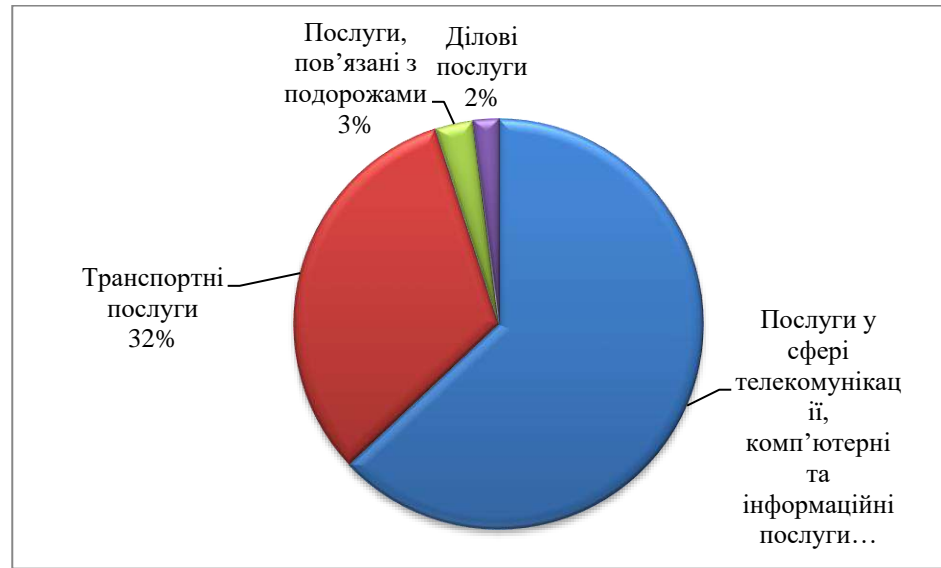

Рисунок М.5 – Структура експорту послуг з України в Ізраїль за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

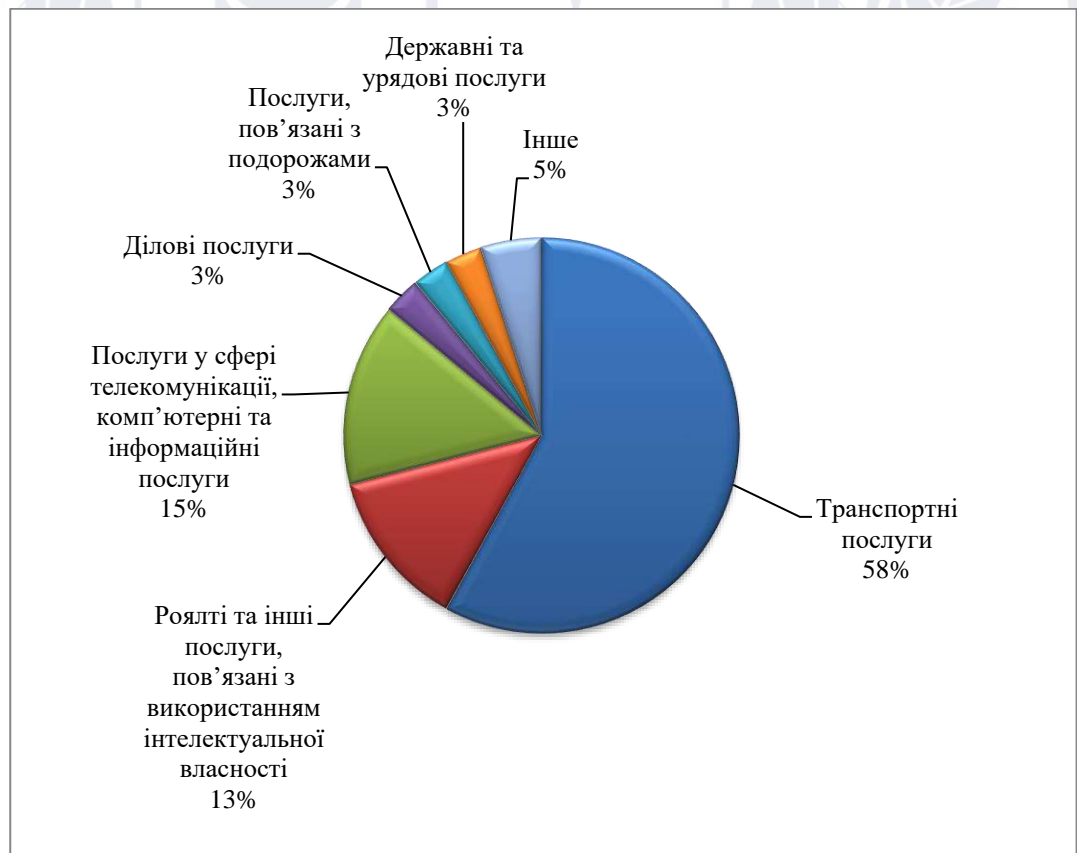

Рисунок М.6 – Структура імпорту послуг з Ізраїлю в Україну за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

ДОДАТОК Н

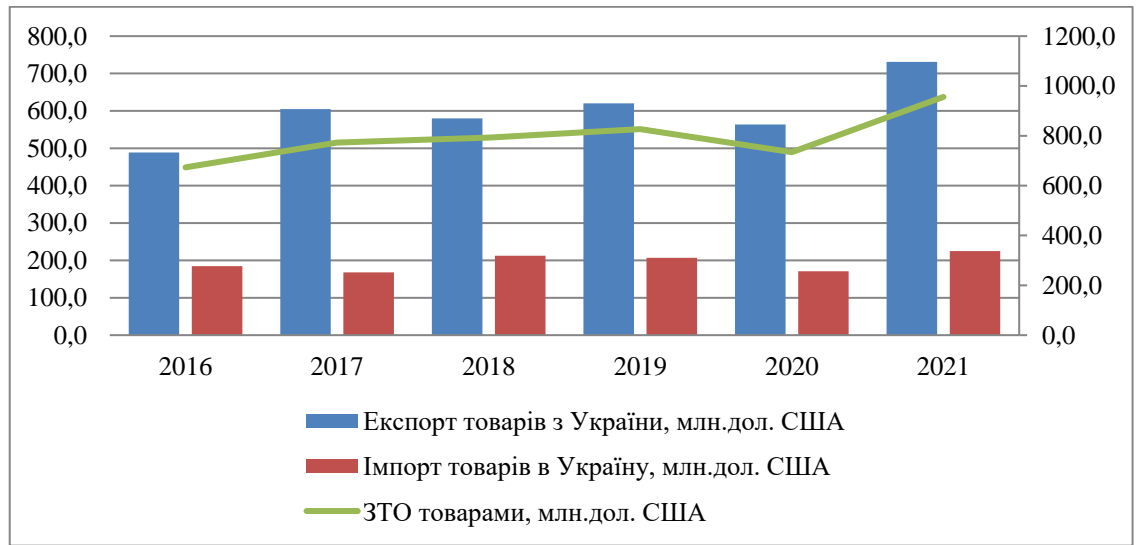

Рисунок Н.1 – Зовнішня торгівля товарами України з Великою Британією за 2017-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

Рисунок Н.2 – Зовнішня торгівля послугами України з Великою Британією за 2017-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Н

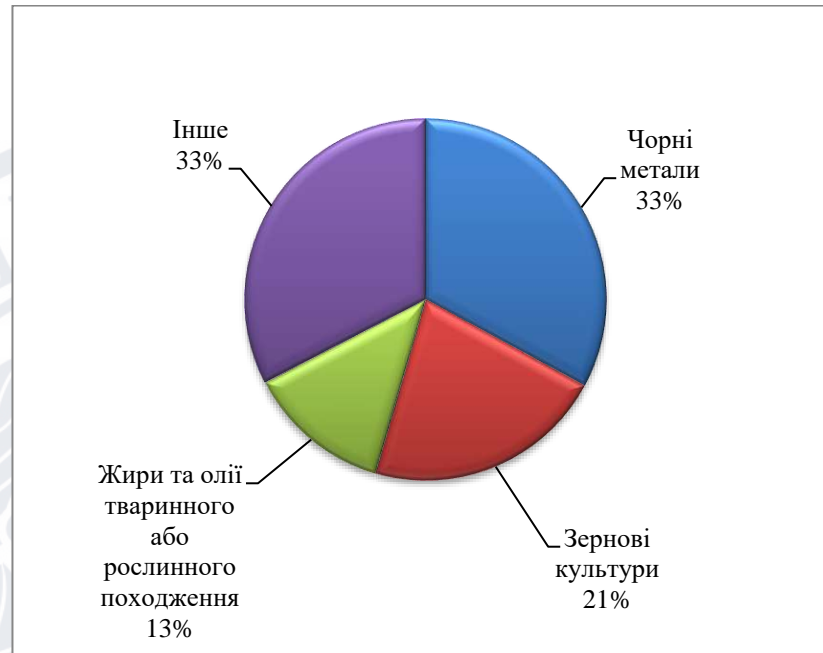

Рисунок Н.3 – Структура експорту товарів з України до Великої Британії за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

Рисунок Н.4 – Структура імпорту товарів з Великої Британії в Україну за 2021р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Н

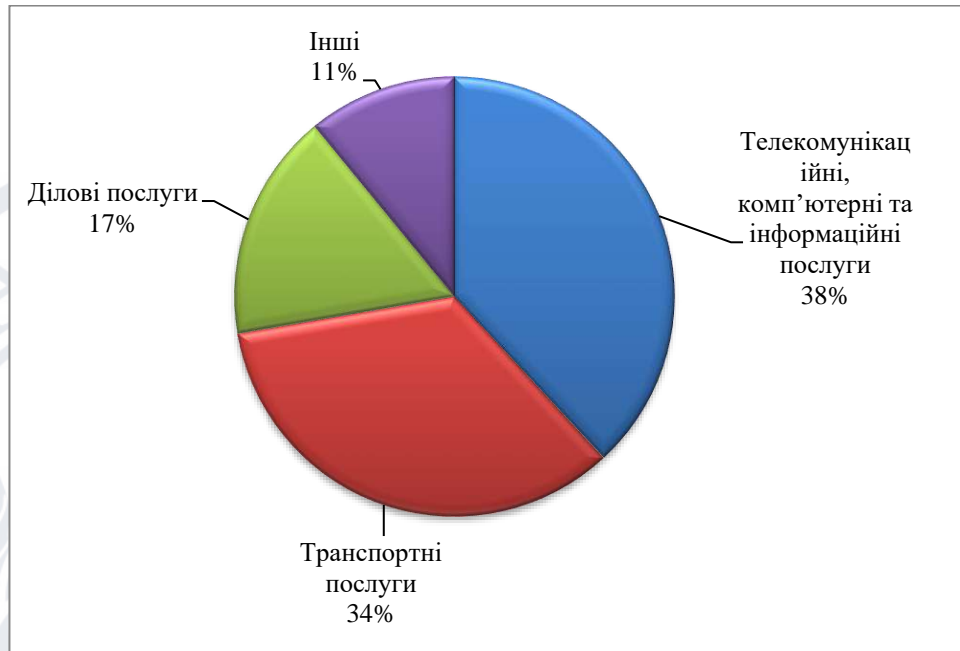

Рисунок Н.5 – Структура експорту послуг з України до Великої Британії за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

Рисунок Н.6 – Структура імпорту послуг з Великої Британії в Україну за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82]

ДОДАТОК П

Хронологія розвитку відносин України з Європейським Союзом

Відносини між Україною та Європейським Союзом були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, як представник головуючої в ЄС країни, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України [90].

Намір України розбудовувати відносини з ЄС на принципах інтеграції був вперше проголошений у Постанові Верховної Ради України від 2 липня 1993 року «Про основні напрями зовнішньої політики України» [91].

Першою правовою основою відносин між Україною та ЄС, яка започаткувала співробітництво з широкого кола політичних, торговельно-економічних та гуманітарних питань стала Угода про партнерство та співробітництво від 14 червня 1994 р. (набула чинності 1 березня 1998 р.) [92].

У подальшому стратегічний курс України на європейську інтеграцію був підтверджений та розвинутий у Стратегії інтеграції України до ЄС, схваленій Указом Президента України 11 червня 1998 року [93], та Програмі інтеграції України до ЄС, схваленій Указом Президента України 14 вересня 2000 року [94]. Зокрема, у Стратегії набуття повноправного членства в ЄС проголошено довготерміноювою стратегічною метою європейської інтеграції України.

З метою надання двостороннім відносинам нового імпульсу і для врахування нових умов співробітництва сторони розробили та схвалили 21 лютого 2005 року під час засідання Ради з питань співробітництва План дій Україна – ЄС [95] – двосторонній політичний документ, який дав змогу суттєво розширити двостороннє співробітництво України до ЄС без внесення змін до чинної договірно-правової бази. За своїм змістом План дій містив перелік конкретизованих зобов'язань України у сфері зміцнення демократичних інституцій, боротьби з корупцією, структурних економічних реформ та заходів по розвитку співпраці з ЄС в секторальних сферах.

5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нової угоди. 18 лютого 2008 року були започатковані переговори в частині створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. 9 вересня 2008 року на Паризькому саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої угоди в форматі Угоди про асоціацію, яка будуватиметься на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції.

Відповідно до домовленостей, досягнутих в ході Паризького саміту Україна – ЄС, у 2009 року сторонами був розроблений та схвалений Порядок денний асоціації [96]. Реалізація Порядку денного асоціації дала можливість розпочати виконання вже погоджених положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС ще до її укладення.

Політика України щодо розбудови відносин з Європейським Союзом впроваджується на основі Закону України від 1 липня 2010 року «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Відповідно до статті 11 Закону, однією з основоположних засад зовнішньої політики України є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в ЄС» [97].

У ході 15-го Саміту Україна – ЄС в Києві 19 грудня 2011 року сторони оголосили про завершення переговорів по майбутній Угоді про асоціацію, а 30 березня 2012 року текст майбутньої Угоди було парафровано главами переговорних команд України та ЄС.

Політичну частину Угоди про асоціацію було підписано 21 березня 2014 року, економічну частину – 27 червня 2014 року. 16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [98].

Відповідно до статті 486 Угоди з 1 листопада 2014 року здійснювалося її тимчасове застосування. Повністю Угода про асоціацію між Україною та ЄС набрала чинності 1 вересня 2017 р.

ДОДАТОК Р

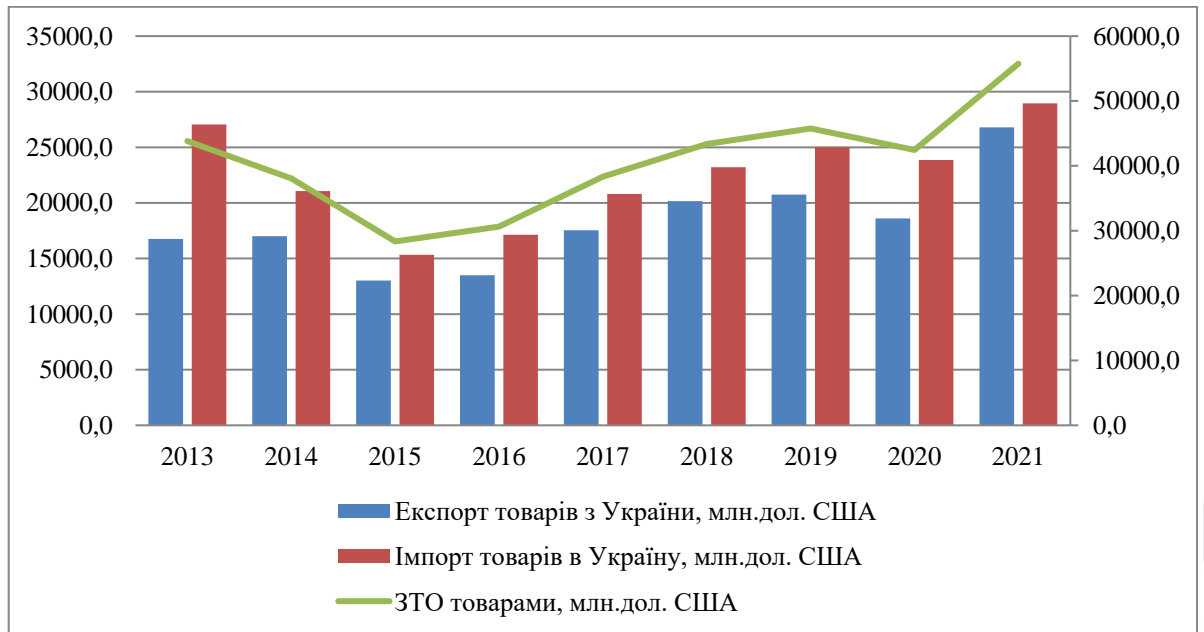

Рисунок Р.1 – Зовнішня торгівля товарами України з ЄС за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

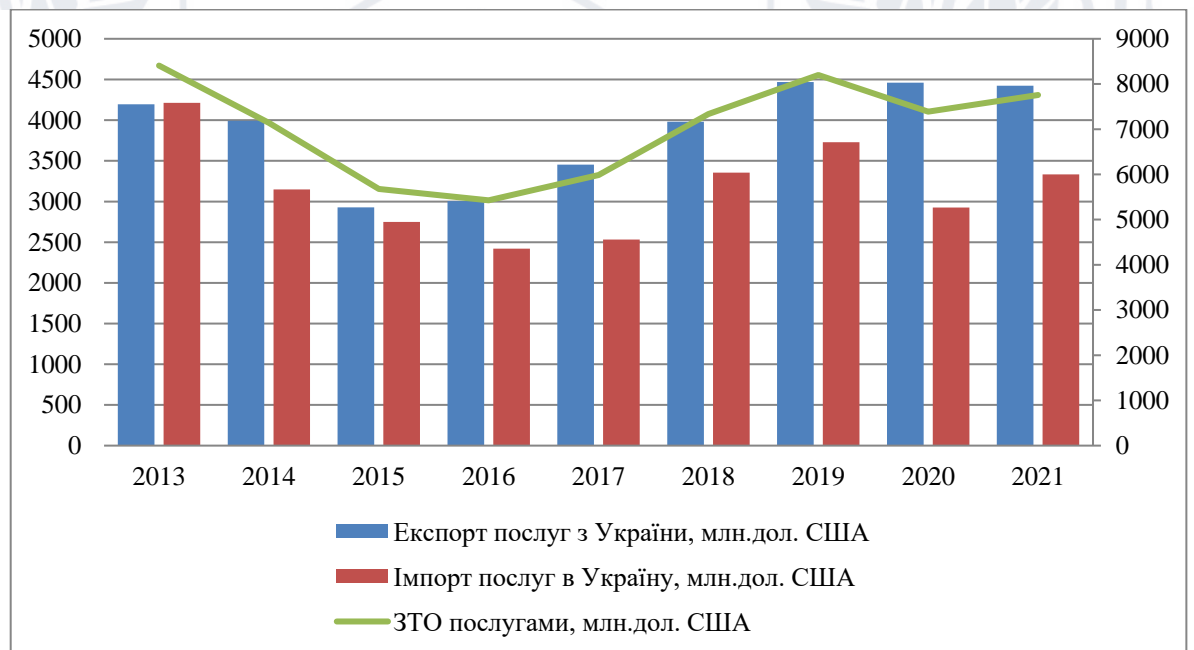

Рисунок Р.2 – Зовнішня торгівля послугами України з ЄС за 2013-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [82-88]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Р

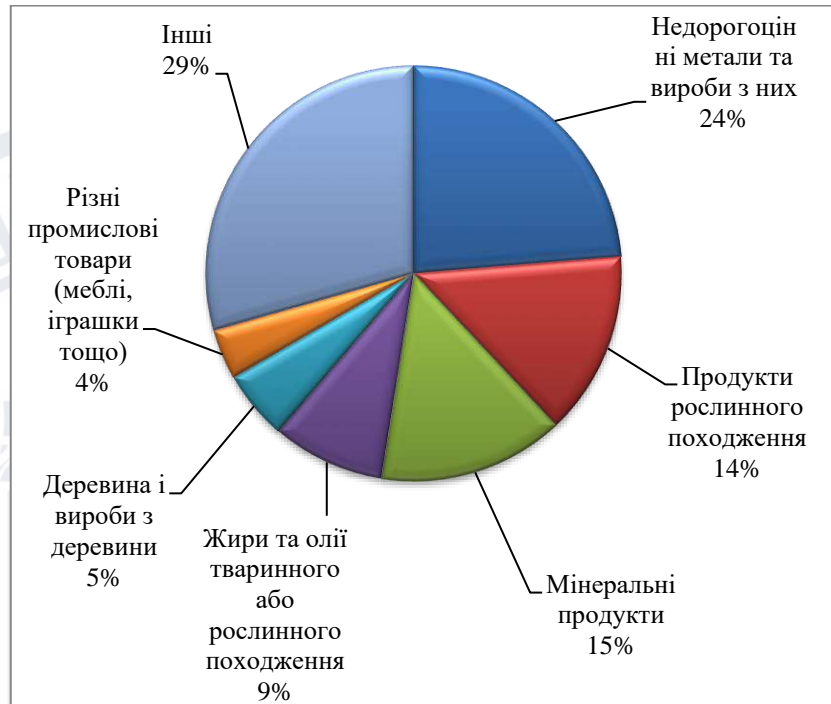

Рисунок Р.3 – Структура експорту товарів до країн ЄС з України за 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82, 83]

Рисунок Р.4 – Структура імпорту товарів з країн ЄС у 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82, 83]

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Р

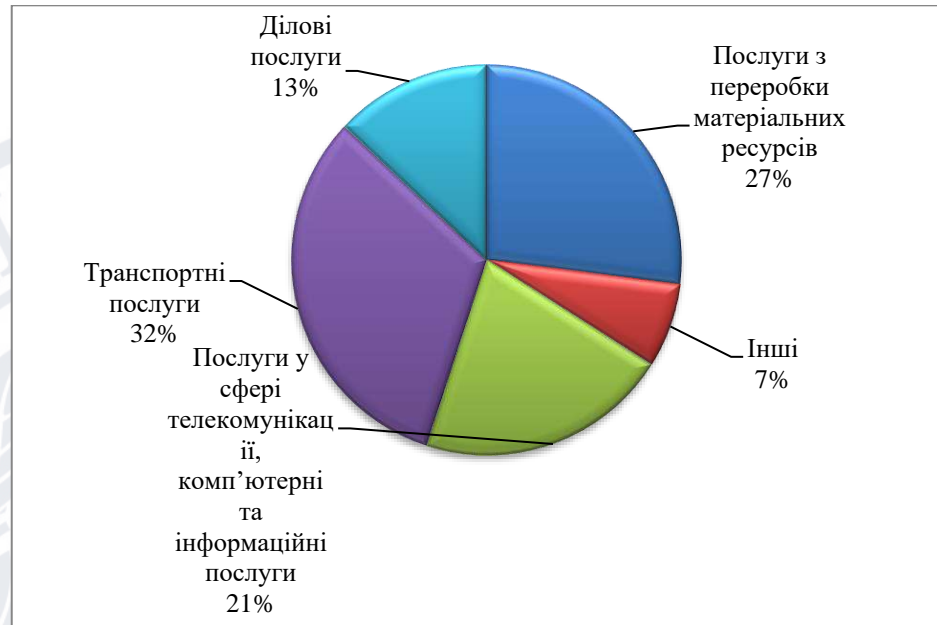

Рисунок Р.5 – Структура експорту послуг з України до ЄС у 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82, 83]

Рисунок Р.6 – Структура імпорту послуг з ЄС до України у 2021 р.

Джерело: побудовано автором на основі [82, 83]

ДОДАТОК С

Таблиця С.1 – Розрахунок коефіцієнту парної кореляції між обсягом вітчизняного експорту до країн ЄС та ВВП України за 2004-2021 рр.

№ з/п	Рік	Сума експорту до країн ЄС, млн. дол. США (x)	ВВП, млн. дол. США (y)	$x - \bar{x}$	$y - \bar{y}$	$(x - \bar{x})^2$	$(y - \bar{y})^2$	$(x - \bar{x}) \times (y - \bar{y})$
1	2004	12567,6	64883,0	-6 635,3	-71534,6	44027279,8	5117192638,5	474653633,9
2	2005	11999,8	86142,0	-7 203,1	-50275,6	51884729,6	2527631486,4	362140133,5
3	2006	14363,0	107753,0	-4 839,9	-28664,6	23424685,8	821656745,2	138733741,7
4	2007	16896,1	142719,0	-2 306,8	6301,4	5321351,9	39708202,1	-14536207,1
5	2008	22194,8	179992,0	2 991,9	43574,4	8951432,4	1898732208,6	130370138,3
6	2009	12519,8	117228,0	-6 683,1	-19189,6	44663899,9	368239042,4	128245825,3
7	2010	16250,3	136419,0	-2 952,6	1,4	8717879,6	2,1	-4264,9
8	2011	21579,7	163160,0	2 376,8	26742,4	5649151,8	715158334,9	63561293,4
9	2012	20876,0	175781,0	1 673,1	39363,4	2799245,0	1549480758,5	65858760,2
10	2013	20361,2	183310,0	1 158,3	46892,4	1341646,0	2198901346,0	54315257,9
11	2014	20383,1	161805,0	1 180,2	25387,4	1392858,9	644522335,4	29962120,9
12	2015	15287,0	90615,0	-3 915,9	-45802,6	15334316,3	2097874095,4	179358481,8
13	2016	15827,4	93270,0	-3 375,5	-43147,6	11394037,8	1861711550,4	145644813,5
14	2017	20986,1	112154,0	1 783,2	-24263,6	3179782,4	588720128,2	-43266637,5
15	2018	24058,7	130832,0	4 855,8	-5585,6	23578739,7	31198430,9	-27122309,6
16	2019	25219,7	153781,0	6 016,8	17363,4	36201815,4	301489203,0	104472276,1
17	2020	23066,0	155582,0	3 863,1	19164,4	14923498,7	367275930,9	74034058,9
18	2021	31216,0	200090,0	12013,1	63672,4	144314438,1	4054180181,5	764903088,6
Сума		345652,3	2455516,0	0,0	0,0	447100789,1	25183672620,4	2631324204,8
Середнє значення		19202,91	136417,6	0,0	0,0	24838932,7	1399092923,4	146184678,0
Коефіцієнт кореляції						0,78		

ДОДАТОК Т

Матеріали з апробації результатів дослідження

**MODERN SCIENTIFIC RESEARCH:
ACHIEVEMENTS, INNOVATIONS
AND DEVELOPMENT PROSPECTS**

Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference

Berlin, Germany

24-26 April 2022

Berlin, Germany

2022

2

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

68.	<i>Забарна Е. М., Перкова М. В.</i> АНАЛІЗ ІНВЕСТИЦІЙ В ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ	357
69.	<i>Іващенко М. В.</i> ЕФЕКТ СОЦІАЛЬНОЇ ФАСИЛІТАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ТА ПОВЕДІНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ	364
70.	<i>Мартин О. М., Швед Н. А., Дідух Х. О.</i> СИСТЕМА МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА: СУТЬ ТА АЛГОРИТМ ПОБУДОВИ	368
71.	<i>Матвеев В. В., Матвеева О. М.</i> БІХЕВІОРИСТИЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	374
72.	<i>Прохорова М. Е., Мельник Т. М.</i> ВІЙНА В УКРАЇНІ ТА ЗМІНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ	379
73.	<i>Степаненко С. В.</i> ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ДОСВІД АГРАРНОЇ СФЕРИ	385
74.	<i>Череп О. Г., Кондратенко В. О.</i> ВСТАНОВЛЕННЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ МІЖ КРИТЕРІЯМИ МОДЕЛІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	389
75.	<i>Чичкало-Кондрацька І. Б., Левченко І. В., Кондрацька Д. С.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У АГРО-БІЗНЕСІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	393
LEGAL SCIENCES		
76.	<i>Андрусенко О. А., Леонов С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ	399
77.	<i>Заболотна Л. В., Дурманова А. В.</i> ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН ХХІ СТОЛІТТЯ	403
78.	<i>Кузьменко М. М., Бублик Н. С.</i> ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ	409
79.	<i>Лелеченко А. П.</i> СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	413
80.	<i>Метіль А. С., Решетникова М. Ю.</i> ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТІВ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ	420
81.	<i>Педора О. О.</i> ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ МЕХАНІЗМУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ. ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	424

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У АГРО-БІЗНЕСІ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Чичкало-Кондрацька Ірина Борисівна,
д.е.н., професор

Левченко Ірина Василівна,
доктор філософії,

Кондрацька Дарія Сергіївна,
студентка

Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
м. Полтава, Україна

Вступ. Враховуючи умови сьогодення задля розкриття потенціалу аграрного сектору економіки України доцільно застосувати цифрові технології.

Цифровізація в сільському господарстві передбачає процес впровадження сучасних цифрових технологій та платформ з метою підвищення продуктивності праці та сталого розвитку галузі.

Мета. В першу чергу необхідно створити сукупність цифрових рішень та інструментів, за допомогою яких виробники сільськогосподарської продукції змогли б правильно аналізувати та приймати управлінські рішення на кожному етапі вирощування та виробництва. Це дозволить виробнику сільськогосподарської продукції знизити витрати у межах повного циклу виробництва.

Матеріали та методи досліджень. Теоретичні та методичні питання щодо цифрового розвитку аграрної економіки знайшли відображення у наукових працях таких вчених, як: В.Я. Амбросов, О.А. Бугуцький, Н.К. Васильєва, Н.М. Горобець, С.І. Демяненко, О.Ю. Єрмаков, О.В. Крисальний, М. Кропивко, Л.В. Молдован, С.І. Наконечний, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, П.В. Трегобчук, та ін. Певні напрями впровадження технологій у сільськогосподарське виробництво вивчали В. Гармашов, В. Каплуненко, П. Коваленко, О. Татаріко, С. Трибель та ін. Методичну основу дослідження склали діалектичні принципи, методи

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

системного аналізу економічних явищ: аналіз та синтез, метод наукової абстракції, економіко-статистичний метод та експертної оцінки.

Результати досліджень та їх обговорення. На сьогоднішній день проблема реформування, оптимізації управління та впровадження сучасних цифрових технологій у вирощування та виробництво сільськогосподарської продукції стоїть надзвичайно гостро. Під впливом сучасного механізму господарювання ускладнюються та змінюються такі функції, як планування, оперативний контроль, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, матеріально-технічне постачання та збут, підбір та розстановка кадрів. За формою вони залишилися тими самими, але змінюється як обсяг робіт, і технології, і методи їх виконання [1].

Вирощування та виробництво сільськогосподарської продукції як об'єкт управління має низку специфічних особливостей, які істотно впливають на функції та структуру органів, методи та стиль керівництва, організацію праці працівників апарату управління.

Наприклад, земля у сільському господарстві є не лише об'єктом праці, а й предметом праці, основним засобом виробництва. Цим обумовлюються територіальна розосередженість виробництва, населених пунктів, побудова органів управління в основному за територіально-виробничим принципом [2]. Віддаленість структурних підрозділів від центру, розтягнутість комунікацій ускладнюють збирання та переробку інформації, що веде до запізнення прийняття оперативних рішень, а, отже, потребує розширення самостійності як самих підприємств, так і внутрішньогосподарських підрозділів, застосування сучасних цифрових технологій особливо у галузі оперативної господарської діяльності.

Основним завданням управління є отримання від виробництва максимального ефекту, отже ефективність системи управління повинна виражатися не тільки в самому процесі управління, а й, головним чином, у змінах об'єкта управління [3]. У світлі цього загальний критерій ефективності управління виробництвом можна сформулювати як результат функціонування

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

інформаційних систем управління, що забезпечують досягнення цілей, що стоять перед об'єктом, при найменших витратах.

На сьогоднішній день досить поширеною стає ідея цифрової трансформації сільськогосподарського виробництва та збуту продукції. Проте більшість спроб її практичної реалізації не гарантують високої ефективності.

Одна з головних причин цього полягає в тому, що багато керівників, виступаючи в ролі замовника та формуючи технічні завдання, залишаються у полоні звичної організації внутрішніх бізнес-процесів та роботи фронт-офісу. Підприємства просто не змінюють своїх процесів таким чином, щоб повністю реалізувати потенціал нових технологій.

Фокусуючись на розробці та практичному впровадженні інноваційних рішень для підвищення ефективності діяльності аграрних підприємств та холдингів на основі комплексного використання сучасних інформаційних, навігаційних та телекомунікаційних технологій, програмно-технічних засобів та систем, що забезпечують оптимізацію агротехнологічних, інженерно-технічних та фінансово-економічних рішень стосовно конкретних природно-географічних, погодно-кліматичних та виробничо-технологічних умов діяльності, необхідно проведення комплексної оптимізації систем управління виробничою діяльністю [3]. Результатом виконання даних робіт стане створення системи або систем інформаційно-технологічного комплексу програмно-технічних засобів, що забезпечує управління формуванням урожаю на основі запобіжної оцінки впливу факторів та комплексу агротехнологічних заходів у рослинництві та як наслідок забезпечення кормами у тваринництві.

Разом з тим, для отримання користі від цифровізації виробництва сільськогосподарської продукції необхідно створити всі умови у виробничих, маркетингових, логістичних та інших бізнес-процесах агропідприємств. Крім цього важливо врахувати зміни у сільській економіці, соціальній інфраструктурі, житті громад, а також в управлінні природними ресурсами. Таким чином, впровадження цифрових технологій потребує системного підходу. Встановлено, що використання цифрових технологій в

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

сільськогосподарських підприємствах має відповідати певним умовам, таким як: комп'ютерна грамотність, фінансова забезпеченість, державні програми щодо підтримки цифрових стратегій та державні он-лайн платформи цифрового забезпечення; налагоджене використання Інтернету, мережеве покриття, навички роботи з цифровими технологіями, підтримка культури підприємництва та інновацій (бізнесінкубатори, хакатони, програми навчання тощо) [4].

Для фермерських господарств використання цифрових технологій розкриває нові можливості щодо зв'язків з постачальниками, споживачами, доступу до інформації, формування стратегічних партнерських механізмів, доступу до освітніх, фінансових, юридичних послуг підтримки тощо. Проте, виникають і проблеми під час впровадження цифрових технологій до діяльності агропідприємств, а саме: мало розвинута мережа Інтернет, низький рівень володіння працівниками комп'ютерними програмами та відсутність єдиної он-лайн платформи, стандартизації та сумісності технологій стосовно обміну даними, що у свою чергу обмежує можливість застосування мобільних додатків та використання соціальних мереж для підтримки агросектору та обміну інформацією між фермерами. Важливо врахувати також адаптації технологій обмежені, так, коли сумісне використання сільськогосподарської техніки різних марок стає неможливим, фермери змушені ухвалювати рішення щодо купівлі певної марки та витратити суттєві кошти. За умови функціонування незалежної агроконсалтингової он-лайн підтримки такі питання вирішувалися б оптимальним для всіх сторін шляхом [4].

Але для успішного та швидкого розвитку цифровізації необхідно досягти реалізації наступних завдань:

- 1) Залучення додаткових коштів, що дозволить швидше впроваджувати цифрові технології та інструменти у всіх сферах агро-бізнесу.
- 2) Комплексно підійти до розвитку відповідної інфраструктури.
- 3) Цілеспрямована підготовка та перепідготовка кадрів, які здатні оптимально використовувати обладнання, представлене на ринку України.

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

Вище наведені заходи дозволять оптимізувати виробничі процеси та без посередників вийти на нові ринки збуту задля підвищення рейтингу вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції на міжнародній арені.

Таким чином, використання цифровізації в сільськогосподарському виробництві як з технологічної, так і з управлінської точки зору є зручним інструментом для підвищення інтенсивності праці, а також прискорення взаємодії усіх структур, задіяних у процесі стратегічного управління.

Висновок. Впровадження комплексної автоматизації управління та обліку фінансово-господарської діяльності на сільськогосподарському підприємстві, у тому числі відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності з діючими на підприємстві системами автоматизації управління бізнес-процесами, GPS-моніторингу транспорту та техніки, модулями моніторингу техніки та автоматизація паливно-заправних пунктів, дозволить оптимізувати режими та технології виконання окремих операцій відповідно до оптимальних технологічних вимог вирощування сільськогосподарських культур та критеріїв точного землеробства, з економити посівний матеріал, знизити витрати добрив та хімічних препаратів (у тому числі засобів захисту рослин), одночасно виконувати кілька технологічних операцій за один прохід техніки, час та витрати на виконання операцій, підвищити якість їх проведення та забезпечити їх своєчасність виконання.

Список використаної літератури:

1. Руденко М. В. Технології цифрової трансформації сільськогосподарських підприємств. *Агросвіт*. 2019. № 23. С. 8-18.
2. Ласло О. О. Впровадження технологій точного землеробства в Україні. *Вісник Полт авської держ авної аграрної академії*. 2011. № 1. С. 49-50.
3. Зелінська О. В., Сухоцька С. М. Використання сучасних інформаційних технологій в агропромисловому комплексі. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С.148-152.
4. Горобець Н.М., Хомякова Д.О., Стариковська Д.О. Перспективи використання цифрових технологій в діяльності аграрних підприємств.

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

Електронне фахове видання «Ефективна економіка». № 1. 2021. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2021/92.pdf.

5. Горобець Н. М., Чорна І. А. Використання безпілотних літальних апаратів в системі стратегічного управління аграрними підприємствами. Напрями розвитку ринкової економіки: нові реалії та можливості в умовах інтеграційних процесів : зб. матеріалів доп. учасн. Між нар. наук.-практ. конф., 30 листопада 2019 р. Ужгород: Вид. дім «Гельветика», 2019. С. 82-85.

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

Міністерство освіти і науки України
Північно-Східний науковий центр НАН України та МОН України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Тези

74-ї наукової конференції професорів,
викладачів, наукових працівників,
аспірантів та студентів університету

Том 1

25 квітня – 21 травня 2022 р.

Полтава 2022

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

<i>Потапенко Д.Р., Болдирєва Л.М.</i> УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВА У СФЕРІ ПОСЛУГ	410
<i>Чайкіна А.О., Шабіб Карім</i> ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	412
<i>Чайкіна А.О., Корнійко К.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ СУЧАСНОГО ПІДПРИЄМСТВА	414
<i>Шара О.Р., Амеліна І.В.</i> УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	416
<i>Амеліна І.В., Анясадор Кеннеді</i> СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	418
<i>Христенко О.В., Нагай Д.Р.</i> СЕКРЕТИ УСПІШНОГО КЕРІВНИКА	420
<i>Марченко О.В.</i> МЕНЕДЖМЕНТ ДИЗАЙНУ СУЧАСНОГО МІСТА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ	422
<i>Марченко О.В., Таран А.С.</i> СТРАТЕГІЧНІ ЗАСАДИ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	423
<i>Ggyshko V.V., Netsanet Endale Gebrekeretose</i> THE IMPORTANCE OF PROJECT MANAGEMENT FOR ORGANIZATIONS	425
<i>Гришко В.В., Бугасєвський М.С.</i> ОСОБЛИВОСТІ ТА КЛЮЧОВІ ЗАВДАННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕФЕКТА В УМОВАХ ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ	427
СЕКЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА ТУРИЗМУ	
<i>Чичкало-Кондрацька І.Б.</i> СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ	429
<i>Бакало Н.В., Асауленко Д.О.</i> ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ МУЗЕЇВ ЯК ПЕРСПЕКТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ	431

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

СЕКЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ТА ТУРИЗМУ

УДК 339.92

І.Б. Чижало-Кондрацька, д.е.н., професор
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Не можна заперечувати той факт, що глобалізація та інформаційно-телекомунікаційна революція стали факторами, що сприяли кардинальним зрушенням в самих системних і інфраструктурних складових сучасного світу. Ці зрушення очевидні.

Але, крім того, у найважливіших сферах суспільного життя спостерігається тенденція до безпрецедентного взаємопроникнення внутрішньої і зовнішньої політики. Зростає значимість внутрішньополітичних наслідків зовнішньої політики та зовнішньополітичних наслідків внутрішньої політики. Принцип виключної юрисдикції національної держави над своєю територією де-факто піддається сумніву. Спостерігається, що все чіткіше проявляється тенденція до перегляду положення Статуту ООН про недопущення втручання однією державою у внутрішні справи іншої. Констатуючи ці та інші пов'язані з ними тенденції, деякі автори стверджують, що допускається можливість істотного ослаблення ролі національної держави на світовій арені.

Глобалізація світової економіки суттєво впливає на розвиток світового господарства та визначає рівновагу як на міжнародному, так і на національному рівнях у зв'язку з відсутністю в національному господарстві всієї сукупності засобів і предметів праці, які мають забезпечувати безперервність розширення процесу виробництва. В майже класичному стилі економічну глобалізацію трактує Європейська комісія – як “ процес, за допомогою якого ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними завдяки рушійним силам торгівлі товарами і послугами і потоків капітал і технологій” [1]. Саме це трактування глобалізації можна вважати класичним, оскільки глобалізація тут розглядається не як новий феномен, а як продовження обставин, які одержали розвиток впродовж тривалого часу.

Розглянувши її найбільш значущі наслідки з точки зору єднання сучасного світу глобалізації, ми концентрувалися на природі основних системних і структурних складових тих процесів, результатом яких стала тенденція, спрямована на підрив цієї єдності. Парадокс глобалізації бачиться в тому, що в силу комплексу чинників вона створила умови для

~ 429 ~

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

контролюючу функцію та чітко визначеній території, за яку відповідальність буде нести сам префект.

Але відсутність змін до Конституції України в частині децентралізації суттєво ускладнює реалізацію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Для приведення законодавства до положень Європейської хартії, нам необхідно внести зміни щодо: системи адміністративно- територіального устрою, системи органів місцевого самоврядування на обласному і районному рівнях, зміни статусу місцевих державних адміністрацій.

Введення інституту префекта допоможе забезпечити унітарність нашої держави, її територіальну цілісність, дотримання законності органами місцевого самоврядування, і, як результат, захист прав і свобод громадян як членів територіальних громад.

Література

1. Луценко А.П. Впровадження інституту префекта в Україні: практика та досвід зарубіжних країн. Молодий вчений. 2019. № 12 (76). С. 61—64.

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

Міністерство освіти і науки України
 Навчально-науковий інститут фінансів, економіки управління та права
 Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
 (Україна)

Батумський державний університет імені Шота Руставелі (Грузія)

Білостоцький технологічний університет (Польща)

Євразійський національний університет імені Л.М. Гумільова (Казахстан)

Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
 (Україна)

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна)

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана
 (Україна)

Національний університет «Запорізька політехніка» (Україна)

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
 (Україна)

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
 (Україна)

Університет ISMA (Латвія)

Університет «Північ» (Хорватія)

Університет «Туран-Астана» (Казахстан)

Школа ділового адміністрування, економіки та інформаційних систем

Університету Пассау (Німеччина)

ЗБІРНИК

Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції
 «СТАЛИЙ РОЗВИТОК: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ В
 УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

09 червня 2022 року

ПОЛТАВА
 2022

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

Фурманчук О.С., к.е.н., доцент; Рашотка І.В., студентка
 Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
 (м. Полтава, Україна)
 ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
 ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 174

Юхимець А. Г., Ріжко А. А., Михайлець Л. В. студенти; Карпенко Є. А. к.е.н., доцент
 Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
 (м. Полтава, Україна)
 ФАКТОРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ
 СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ 177

Янкова А.О. магістрант; Подолянчук О.А., к.е.н., доцент
 Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця, Україна)
 ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ 179

СЕКЦІЯ 3
 МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА
 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Камінська Т. М., д.е.н., професор
 Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (м. Харків,
 Україна)
 РОЛЬ ПОСЛУГ У РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ В
 УМОВАХ ВІЙНИ 181

Савченко М.В., д.е.н., професор
 Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна),
 Чичкало-Кондрацька І.Б., д.е.н., професор
 Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
 (м. Полтава, Україна)
 РОЛЬ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ 182

Шевченко Л. С., д.е.н., професор
 Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
 (м. Харків, Україна)
 МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТРАТЕГІЯ АДАПТАЦІЇ 184

Рончевич А., доктор філософії, професор
 Університет «North» (Хорватія)
 Левченко І.В., доктор філософії, асистент
 Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
 (м. Полтава, Україна)
 МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОСОБЛИВОСТІ ТА
 ПЕРСПЕКТИВИ 185

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

УДК 339.923

Савченко М. В., д.е.н., професор,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
(м. Вінниця, Україна),

Чичкало-Кондрацька І. Б., д.е.н., професор
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
(м. Полтава, Україна)

РОЛЬ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЯХ

Глобалізація, як і будь-який складний та багатоаспектний комплекс суспільних процесів, має як переваги, так і недоліки. Серед перших – прогрес у галузі технологій, зв'язку та транспорту. Серед других – зокрема посилення світової нерівності між країнами, окремими регіонами, транснаціональними корпораціями і навіть особами, надприбутки яких перевищують ВВП деяких країн.

Що стосується України, то вона посідає 44-ге місце в індексі глобалізації у 2021 р. [1] з показником 73,93 (KOF Globalization Index 2021), який розраховується Швейцарським економічним інститутом за трьома основними групами показників – економічними (передусім обсяги інвестицій, а також експорту й імпорту), соціальними (персональні контакти) і політичними (представленість різних груп інтересів у формі офіційних організацій, інтегрованість країни у глобальні політичні процеси тощо). Однак у цьому рейтингу не відображено якісний бік глобалізації.

Про те, що Україна досі належно не конвертує свою відкритість у добробут, свідчить її 49-те місце в Глобальному інноваційному індексі у 2021 році з показником 35,6 (Global Innovation Index 2021), вона знаходиться в групі країн з рівнем доходів нижче середнього (Lower middle-income group) [2].

Україна у 2021 році посіла 54-те місце у Світовому рейтингу конкурентоспроможності (World Competitiveness Rankings). Для порівняння, у 2017 році ми були на 60-ій позиції. У дослідженні окремо виділяють цифровий рейтинг, в якому Україна на 58-му місці, та рейтинг кадрового потенціалу, в якому ми зросли до 42-го місця. Цей рейтинг оцінює, наскільки країни розвивають, залучають та утримують висококваліфіковані кадри, які забезпечують підприємствам додану вартість.

За Індексом людського розвитку (Human Development Index) Україна згідно останнього рейтингу посідала вкрай низьке, як для європейської держави, 74-те місце з показником 0,779 і мала негаразди з транспарентністю, від якої, зокрема, прямо залежить успіх боротьби з корупцією [3].

Якщо серед викликів, які у 2021 році стояли перед нашою країною, був контроль над епідемією коронавірусу, замороження збройного конфлікту на сході України, сприяння економічному відновленню та впровадженню приватно-державного партнерства, запуск повномасштабного ринку енергетики та землі, а також активізація внутрішнього фондового ринку та накопичувальної пенсійної системи. То зараз, безумовно головний виклик – це військові дії на території України та значні руйнування інфраструктури, житлового фонду.

Підбиваючи підсумки нашого дослідження слід зазначити, що на даному етапі місце України в глобальній економіці суттєво змінюється, наша країна починає відігравати дуже важливу роль в глобальних трансформаціях, які вже відбуваються або потреба в зміні яких вже стала очевидною. Виділимо найсуттєвіші, на нашу думку, впливи України на глобальний світ:

1) Зміни у геоекономіці. Про це, наприклад, свідчить: участь Президента України в G7 8 травня 2022 р. (з питань оборонної та фінансової підтримки України, посилення санкцій проти Росії); виключення Росії з Ради Європи та деяких міжнародних організацій (Всесвітньої туристичної організації та ін.) або зменшення її впливу в міжнародних інституціях (ООН, Рада безпеки ООН та ін.), не допущення до участі в міжнародних

ПРОДОВЖЕННЯ ДОДАТКУ Т

форумах, конференціях (зокрема Міжнародному економічному форумі в Давосі 2022 р.). Верховна Рада України наполягає на тому, щоб Росію, як країну-терориста, виключили з усіх міжнародних та міжпарламентських організацій.

2) Тенденції до розширення НАТО (зокрема за рахунок Швеції та Фінляндії, які подали відповідні заяви), створення нових стратегічних альянсів і договорів про співробітництво (наприклад, між Туреччиною та Казахстаном) та інше.

3) Активізація євроінтеграційних процесів України (Україна заповнила та передала керівництву ЄС першу та другу частини відповідей на спеціальну анкету-опитувальник, що є обов'язковою умовою для отримання статусу офіційного кандидату на членство в ЄС). Європарламент схвалив заяву на вступ України до ЄС.

4) Роль України в стратегічному об'єднанні країн ЄС та інших демократичних країн світу. Безпрецедентна підтримка України провідними країнами світу (наприклад запровадження ленд-лізу від США, велика підтримка Великобританії, Польщі, країн Балтії на різних напрямках, активні дії керівництва ЄС та окремих країн Євросоюзу щодо допомоги Україні).

5) Створення нових можливостей для виходу українських підприємств на зарубіжні ринки (Велика Британія, ЄС, Канада, США скасовують для України імпортні мита та відкривають свої ринки).

6) Диверсифікація в постачанні нафти і газу до країн ЄС. Наприклад, ними планується отримувати нафту з Катару, скраплений газ із США.

7) Побудова нових логістичних ланцюгів постачання Україною продукції сільського господарства (наприклад через Болгарію, Туреччину). За даними Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), припинення або обмеження постачання зерна та іншої продукції АПК з України через військові дії вже викликало глобальну продовольчу кризу, зокрема в країнах Африки, Азії.

8) Міжнародні організації та окремі країни надають фінансову допомогу на оборонні потреби, відновлення економіки та виплати постраждалим від війни. Наприклад 7 березня 2022 р. Рада виконавчих директорів Світового банку схвалила пакет додаткової підтримки бюджету для України під назвою «Фінансування на відновлення в умовах надзвичайної економічної ситуації в Україні» на суму 489 мільйонів доларів. Світовий банк також створив багатосторонній донорський трастовий фонд (MDTF) для сприяння передачі грантових ресурсів від донорів в Україну з внесками від Великобританії, Данії, Латвії, Литви та Ісландії в розмірі 134 мільйонів доларів США. Світовий банк закликає надавати додаткові грантові внески до MDTF. Крім того, Японія надала до пакету підтримки 100 мільйонів доларів паралельного фінансування.

9) Є можливість, щоб МВФ та інші міжнародні організації, списали зовнішні борги Україні через надзвичайну ситуацію.

10) Саме ситуація в Україні та активні дії керівництва нашої країни, наших дипломатів в напрямі міжнародної співпраці дозволили виявити проблеми, прогалини у міжнародному праві, в діяльності міжнародних організацій (зокрема ООН) та сформувані розуміння у світової спільноти щодо необхідності глобальних змін, формування нової глобальної структури, зокрема щодо питань безпеки.

Список використаних джерел

1. Top 50 countries in the Globalization Index 2021. Available at: <https://www.statista.com/statistics/268168/globalization-index-by-country/>
2. Global Innovation Index 2021. Tracking Innovation through the COVID-19 Crisis. Available at: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf
3. The 2021 IMD World Competitiveness Ranking. Available at: <https://www.imd.org/centers/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness/>
4. Latest Human Development Index Ranking 2020 Available at: <https://hdr.undp.org/en/content/latest-human-development-index-ranking>